

BANKA

BANKACILIK YÜKSEK ve İNCE BİR SANATTIR

ÜÇ AYLIK MESLEK DERGİSİ

T. BANKACILAR CEMİYETİNİN YAYIN ORGANLIĞINI YAPAR

YIL VII

Temmuz - Aralık 1956

Sayı : 27 - 28

İÇİNDEKİLER

- İşletme İktisadi Enstitüsü Kuruldu . . . . . **BANKA**
Beynelmîlel Mali Şirket . . . . . **Namık Zeki ARAL**
İktisadi Teşebbüslerde «Rasyolar» . . . . .
ve Bankalar Bakımından Ehemmiyeti . . . . . **Asım Süreyya İLOĞLU**
Bankalar Birliği Hakkında Düşünceler . . . **Dr. Yusuf Saim ATASAGUN**
İdare Meclislerinin Teşekkül ve Çalışma Tarzı . . **Ali Şakir AGANOĞLU**
Akreditif Âmirlerinin Riayet Etmesi
Gereken Hususlar . . . . . **Orhan GÜLEN**
Bankacılık Politikasının Prensipleri (Çevirme) . . . **Feridun GÖZCÜ**
İsviçre Bankalarında Organizasyon İşleri . . **Memduh GÜPGÜPOĞLU**
Kredi ve Bankalar VII . . . . . **İshak TURNAOĞLU**
Türkiye'de ve Dünya'da Bankacılığı
İlgilendiren Haberler . . . . . **Hikmet KEYMAN**

AMELİ BANKACILIK BİLGİLERİ

EKONOMİ - BANKACILIK: (Bankacılık Siyaseti, Banka Muameleleri ve işletme tekniği,
Bankaların Teşkilâtı, Bankacılık Hukuku) - HABERLER - ANKET - BİBLİYOGRAFYA
AMELİ BANKACILIK BİLGİLERİ

KURULUŞ TARİHİ: 26 AĞUSTOS 1924

TÜRKİYE İŞ BANKASI A. Ş.

memleket içinde ve dışında kurduğu teşkilât ve tesis ettiği iyi münasebetler sayesinde 200'e yaklaşan Şube ve Ajansı vasıtasıyla bütün bankacılık hizmetlerini müşterilerin menfaatlerine en uygun şekilde görür.

TÜRKİYE İŞ BANKASI A. Ş.

paranızın... istikbalinizin emniyeti

1956

**İKRAMİYE
PLANI**

12

Apartıman
Dairesi

**TÜRK
TİCARET
BANKASI**

**300.000
LİRALIK
PARA
İKRAMİYELERİ**

İKRAMİYELİ
GRUP MEVDUATI

Yılda 24 mükerrir isbat

- Ömür boyunca aylık irat
- 30000 Liraya kadar iş sermayesi
- Yatırılan paranın 3 MİSLİ para ikramiyesi
- 100000 Liralık para ikramiyeleri

*Her 150
liraya bir
kura numarası*

Banka hizmetlerinden faydalanmayı ödemelerinizde çek kullanmayı adet ediniz.

BANKA

ÜÇ AYLIK MESLEK DERGİSİ

Tesisi : 26/3/1948

Sahip ve Müessisleri : Hikmet KEYMAN - İshak TURNAOĞLU - Mesut ERDA

Neşriyat Filial İdare Eden : Hikmet KEYMAN

Kapak : Hikmet KEYMAN

Neşriyat başlıca gazetelerde ilân olunur.

Sayısı 150, yıllığı 600 Kuruştur.

Muhabere Adresi : Posta Kutusu (11) Ankara

B a n k a H e s a p l a r ı

T. C. Ziraat Bankası
Merkez Md. Ankara
328/4898

T. İş Bankası
Ankara Merkez Md.
4524

T. Yapı ve Kredi Bankası
Yenişehir Şubesi Ankara
764

T. Ticaret Bankası
Ankara Şubesi
12358

İDARE VE YAZI YERİ : Tuna Cad. Adakale Sok. No. 21 Yenişehir - Ankara.

YAZI İŞLERİ : Derginin çalışma ve yazı programını ilgilendiren ve başka der-
gilerde çıkmamış olan yazılar kabul edilir. Dergimize gönderilen yazılar derç edil-
sin edilmemesinde edilmemez. Mesleki eserlerden bir adet gönderildiği takdirde kontra-
düsü yapılır.

İLÂN İŞLERİ : Bütün Bankaların ve müesseselerin ilân işleri yapılır.

MÜRACAAT : Yazı, abone ve ilân işleri için Dergi Müdürlüğüne (P. K. 11 An-
kara) adresyle müracaat edilmelidir.

Bütün muhaberatın posta kutusu adresi ile yapılması, abone paralarının banka
havaleleri ile gönderilmesi, adres ve ilân değişikliklerinin vaktinde bildirilmesi
rica olunur.

Türkiye Bankacılar Cemiyetinin yayın organlığını yapar. P.K. 315 Ankara

BANKA DERGİSİ'NE

ABONE OLUNUZ!..

«BANKA» Dergisi Bankaların, Bankacıların ve Bankacılığı öğrenmek isteyen me-
murların ve öğrencilerin, Banka müşterilerinin ve Bankayla alakalı herkesin ve her
münevverin kitaplığında bulunacak ve daima müracaat edilebileceği, mesleki müşkülla-
rını çözebileceği eserdir.

İLÂN VERİNİZ!..

«BANKA» Dergisi Bankaların, Sigorta ortaklarının, ticaret evlerinin, Bankalara
ait türlü büro levazımı, demirbaşlar ve makineleri satan bütün kurumların ve ilmi ve
mesleki yayınların en elverişli ve esaslı ilân ve reklâm yeridir.

Bu hem sizin hem memleketin menfaatidir.

BANKA

ÜÇ AYLIK MESLEK DERGİSİ

Yıl : VII

Temmuz - Aralık 1956

Sayı : 27 - 28

İşletme İktisadi Enstitüsü Kuruldu

İstanbul Üniversitesi, Milletlerarası Ford Tesisi ve takriben kırk beş firmanın müşterek teşebbüsleriyle iş adamlarını kendi sahalarında ihtisaslaştırmak üzere İktisat Fakültesine bağlı «İşletme İktisadi Enstitüsü» kurulmuş; çalışmasının birincisini teşkil edecek işletme idaresi kursu 31/10/1956 tarihinde açılmıştır.

Bu enstitü, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesine bağlı ve Üniversiteler Kanununun ikinci maddesi gereğince hükmi şahsiyeti haiz bir araştırma ve öğretimi müessesesidir. Bu yıl tedrisata başlayacak olan Enstitüye kaydedilecek adayların yaşı normal olarak 30 - 40 arasında olacak. on üç hafta sürecek olan derslere devam şart tutulacaktır.

Diploma şartı olmayan bu Enstitüde iş adamları kendi branşlarında ihtisas yapmış olacaklardır.

«İşletme İktisadi Enstitüsü» talimatnamesinde gayelerini şu şekilde sıralamaktadır :

a) İşletme iktisadi meseleleri üzerinde tetkik ve araştırmalar yapmak, bilhassa Türkiye'nin işletmecilik problemlerini incelemek ve bu hususta malzeme toplamak,

b) İşletme iktisadi öğretiminin gelişmesine ve öğretim elemanları ve iş idarecilerinin yetiştirilmesine yardım etmek,

c) İşletme iktisadına müteallik dersler, seminerler ve konferanslar tertip etmek ve bilhassa «vak'alar metodu» na dayanarak derinleştirici tedrisatta bulunmak,

d) Memleketteki âmme işletmelerinin ve hususî işletmelerin işletmecilik meseleleri üzerinde istişare taleplerini karşılamak,

e) İşletme kongreleri tertip etmek ve bu gibi kongrelere iştirak etmek, çalışma sahasına giren işlerde mümasil Türk ve yabancı müesseselerle işbirliği yapmak.

Öğretim programı üzerinde durmağı ve mütalâa yürütmeğı mucip bir cihet görmüyoruz. Ancak; öğretimde tatbikatla nazariyeyi mezceden vak'alar metoduna dayanmak, Türkiye'nin işletmecilik problemlerini incelemek ve memleketteki âmme ve hususî sektördeki işletmelerin işletmecilik meseleleri üzerinde istişare taleplerini kabul etmek gibi hususların faaliyet programının en enteresan ve faydalı özelliklerini teşkil ettiğinde şüphe yoktur. Enstitü faaliyetinde ilmi ve meslekî yayınlarda bulunmağı da ihmal etmezse, memleketteki istifade sahasının bir o kadar daha genişlemiş olacağına bilhassa işaret etmek isteriz. Zira ilmi bir müessesenin hakikî bir faaliyet gösterebilmesinde ve faydalı olmasında yapacağı neşriyat ve literatürün büyük bir payı olduğu malumdur.

İşletme İktisadî Enstitüsü'nün birincisi işletme iktisadî idaresi kursu olacak; idareci yetiştirecektir. İleride enstitü yüksek sevk ve idare kursu da ihdas edecek; ayrıca üniversite mezunları için senelik bir kurs açılması da düşünülmektedir.

**

Bilindiği gibi işletmeler ve işletmeci bir memlekette milli ekonomi plânını tatbik ederler. Bu itibarla millet ekonomisinde işletme iktisadının, işletmeciliğin ve işletmecinin çok ehemmiyetli ve büyük bir mevki vardır. Ticarî işletmelerin çalışma vasıtalarının en mühimmi iş kuvvetidir. Bir ticarî işletme sermaye unsuruyla kemiyet ve keyfiyet bakımlarından ne kadar iyi bir surette teçhiz edilmiş olursa olsun, muvaffakiyeti, iş kuvvetinin, bilhassa iş adamı ve idarecinin kabiliyet ve başarı derecesine bağlıdır. Aksi takdirde sermaye heder olup gider. İktisat ve iş tarihinde bunun emsali pek çoktur. Binaenaleyh memleketimizde işletmecinin formasyonunu ve binnetice işletmeciliğin ilerlemesine ve milli ekonomi plânımızın her cüz'ü tamda bilgili ellerle tatbik olunmasına hizmet edecek bir enstitü çok lüzumlu ve faydalı bir müessesedir. Daha evvel kurulmuş olsaydı her halde memleket hesabına kazanılmış bir adım olurdu.

**

Hâdisе ayrıca bankacılık cephesinden de şayanı ehemmiyettir. Bu sebeplerdir ki

«Banka» da mevzuubahis etmiş bulunuyoruz.

Bugün her türlü teşebbüsler servet, bilgi ve ahlâklarını teminat göstererek bankalardan kredi alırlar. İşletmelerin kredi değerlerinin ölçülerinden biri de, kredilendirilen işletmenin iş kabiliyetidir. Bir teşebbüsün varlık ve ahlâkî durumu ne kadar iyi ve müsait olursa olsun, yukarıda işaret ettiğimiz üzere onu yürütecek; giriştiği işlerde muvaffak kılacak faktör iş ve idare kabiliyetidir. Binaenaleyh bankalar da kredi verirken bu faktörün gücüne, seviyesine büyük bir ehemmiyet atfederler. Modern bankacılık kredilendirdiği mevzuu, onun tahakkuk ve muvaffakiyet derecesini göz önünde bulundurmamak ve incelemek zorundadır. Şu halde işletmecilerimizin formasyonu, iş kabiliyetlerinin yükselmesi ve ilerlemesi bankacılık bakımından da değeri büyük bir meseledir. Bu itibarla «İşletme İktisadî Enstitüsü»nün kurulması ve muvaffak olması bankacılığımızı da yakından ilgilendiren hayati bir mevzu sayılmak mevkiindedir. Bundan dolayı «Banka» da mevzuubahis edilmesini yerinde ve isabetli bulmaktayız.

Enstitünün memleket ekonomisi, işletmeciliği ve bankacılığı için pek lüzumlu ve faydalı bir müessese olduğunu bir kere daha tekrarlar; müteşebbislerini candan tebrik eder; memleketimiz için hayırlı ve başarılı olmasını dileriz.

BANKA

Milletlerarası Malî Şirketi [*]

Yazan : Namık Zeki ARAL

Yirminci asır iki büyük dünya harbi geçirdi. Harbin ve hele Dünya Harbinin ne facia olduğunu o ateş ve kan deryasının ya doğrudan doğruya içine düşüp de nasılsa sağ kalabilmiş veyahut o deryanın uzaktan yakından seyircisi olmuş bulunanlara tarif etmeye hacet yoktur. Hiroşima ve Nagazaki hâile'leri de üçüncü bir dünya harbinin nasıl veya ne olabileceğini merak edenlere bir fikir vermek için kâfi geise gerektir. Bilhassa bu hâile'lerin ve o fâciaların şahidi olduktan sonra aklîselim, insan camialarını birbiri aleyhine sevkeden husûmet hislerini ve mücadele sebeplerini külleyip örtmeye çalışmak üzere imkânlar aramaktadır. Memleketler arasındaki derin «iktisadî farklar» veya «iktisadî farklılaşmalar» o mücadele sebeplerini veya husumet hislerini doğurmakta ve körüklemekte az âmil olmamaktadırlar. Komünist denilen âlem de bu farkları veya farklılaşmaları «Hür» denilen âleme karşı istismâr eylemekte hiç kusur etmiyor. Birinci Dünya Harbinden beri ortaya çıkmış bir takım müesseseler beşeriyet camiası içinde bu husumet havasını uzaklardan da olsa bir meveddet havasına döndürmek ve milletleri birbirlerine muhasım vaziyetten kurtarıp bilâkise yekdiğerine müzahir vaziyete sokmak gibi bir gaye takip etmektedirler. Daha İkinci Dünya Harbinin devam ettiği sıralarda (1944 de) temelleri atılmış olan Bretton-Woods ikizleri de işte bu nev'i müesseseler zümresindedir.

Milletlerarası Para Sandığı âza memleketlere kısa vadeli, Dünya Bankası ise uzun vadeli krediler açmak ve böylece iktisaden münkeşif denilen memleketlerle iktisaden gayr-i münkeşif denilen memle-

ketler arasındaki farkları izale mümkün olamazsa bile bunları hafifletmek suretiyle aynı gayeye yürümek istiyorlar.

Para Sandığı gibi Dünya Bankası da kooperatif mahiyette beynelmilel bir müessesedir. Bankaya 58 memleket veya devlet âza bulunmaktadır (1955 Haziranı gayesinde). Bilindiği gibi Türkiye de âza devletlerdendir. Müesseseye en büyük sermayeyi Birleşik Amerika ile İngiltere koymuşlardır. Dünya Bankası iktisaden gayr-i münkeşif memleketlere malî müzaheretini biraz daha kuvvetlendirmek gayesiyle ahîren yeni bir «Şirket» kurmuştur. Teşekkül ettiği Bankanın Umum Müdürü Eugene Black tarafından 25 Temmuz 1956 tarihinde ilân edilen bu şirketin adı «Milletlerarası Malî Şirket» tir.

Yeni doğan müessesenin Dünya Bankasından bir farkı da şudur :

Dünya Bankası açtığı kredilerde müstakriz eğer doğrudan doğruya âza devlet ise o devletin borçlu sıfatıyla imzasını, yok eğer istikrazın talibi âza devlet değil de o devlete tâbi bir başka müessese ise kefil sıfatıyla yine devletin imzasını arar. Banka karz muamelelerinde mutlaka âza devletle karşı karşıya gelir. Halbuki yeni malî şirketin prensip bakımından âza devletlerle bir alâkası olmayacaktır. Muamelelerini yeni şirket doğrudan doğruya müstakriz müesseseler veya şahıslara yürütmektedir.

**

Yeni Şirket Dünya Bankasının âzası olan devletler arasında — şimdilik — 32

[*] Ulus'dan.

si tarafından kurulmuştur. Diğer âza devletlerin de yeni şirkete iltihak etmek hakları mahfuzdur. Milletlerarası Malî Şirketin mezûniyete mukterin sermayesi (Capital autorisè) 100 milyon Amerikan dolarıdır. Taahhüt edilmiş sermaye (10 Ağustos 1956 da) 78,4 milyon dolar idi. Bu sermayeyi taahhüt eylemiş 32 devletten hisseslerinin ehemmiyeti itibariyle en başta gelenleri şunlardır : Birleşik Amerika (35,2 milyon dolar), İngiltere (14,4 milyon dolar), Fransa (5,8 milyon dolar), Hindistan (4,4 milyon dolar), Almanya (3,7 milyon dolar), Seylan (3,6 milyon dolar).

Biz de sonradan iltihak edecek devletler arasındayız. İltihâkımıza müsaade eden 6850 numaralı ve 7 Eylül 1956 tarihli kanun 10 Eylül 1956 tarihli Resmî Gazetede intişar etmiştir. Kanuna bağlı esas mukavelename Türkçeye terceme edilirken Şirket (Milletlerarası Finansman Kurumu) diye adlandırılmıştır. (Biz bu yazılarda Şirket tâbirini kullanacağız). Kanuna göre de bizim Şirketteki sermaye hissemiz 476 bin doları geçmiyecektir.

Malî Şirketin gayesi nedir?

Şirketin gayesi âza devletlerde, bilhassa az münkeşif mıntakalarda müstahsil (Productif) hususî teşebbüslerin gayretini teşvik ederek iktisadî genişlemeyi ilerletmek ve böylece Dünya Bankasının faaliyetini tamamlamaktır.

Gayeye varmak için Şirket ne şekillerde hareket edecektir?

Şu şekillerde :

1. — Mâkûl şartlarla kâfi miktar sermaye toplamak imkânı olmayan hallerde hususî sermayedarlarla iştirak ederek ve hükümetten iade teminatı aramaksızın müstahsil seciyeli hususî teşebbüslere sermaye yatırmak,

2. — Yatırım arayanları, hüsusî sermayedarları (millî ve ecnebi) ve ehliyetli bir idare kadrosunu aralarında temasa getirmekle mükellef merkezî bir teşekkül hizmeti ifa etmek.

3. — Millî ve ecnebi hususî sermayelerin müstahsil şekilde yatırımını teşvik etmek için çalışmak suretiyle!

Görülüyor ki Malî Şirket asil olarak hususî teşebbüsü hedef tutmuştur.

Yukarılarda da işaret edildiği gibi şirketin âzası, Dünya Bankası âza devletleridir. Şirkete başka şahıslar âza olamazlar.

Şirketin bir Guvernörler Meclisi vardır ki müessesenin asıl sahiplerini ve umumî heyetini teşkil eder. Dünya Bankasının Guvernörler Meclisi aynı zamanda Şirketin Guvernörler Meclisidir.

Şirketin bir Direktörler Meclisi vardır ki idare meclisi vaziyetindedir. Bankanın en az bir âza devletini temsil eden Ekzekütif direktörü (yani İdare Meclisi âzası) aynı zamanda Şirketin Ekzekütif direktörüdür (Yani İdare Meclisi âzasıdır). — Şirketin bir Direktörler Meclisi Reisi vardır ki bildiğimiz İdare Meclisi Reisi'dir. Bankanın İdare Meclisi Reisi aynı zamanda Şirketin tabii İdare Meclisi Reisi'dir.— Şirketin Umum Müdürünü, Reisinin tavsiyesi üzerine Şirket İdare Meclisi tâyin eder. Şirketin büyük küçük memurları Bankanın büyük küçük memurlarından ayrıdır. Şirket memurları Şirket Umum Müdürünün emri altındadırlar.

Bu izahattan da anlaşılacağı gibi Şirket hukuken müstakil ve mameleki Dünya Bankası mamelekenden tamamen ayrı bir teşekkül olmakla beraber Dünya Bankasının bir yavru müessesesi hâlini arzetmekten hali değildir. «Şirket Bankaya ikrazda veya ondan istikrazda bulunmayacaktır.»

Şirketin teşkilâtı gibi faaliyeti veya muameleleri de hususiyetler arzetmekten geri durmaz. Bu faaliyeti veya muameleleri ilerki yazılara mevzu ittihaz edeceğiz.

«Milletlerarası Malî Şirket», mahiyeti itibariyle bir bankadır. Faaliyetinin mihranı de bankacılık olacaktır. Bankalar, bildiği gibi, bilhassa bir taraftan nakdî sermayeler bulurlar, diğer taraftan bu serma-

yeleri şuraya buraya yatırmak suretiyle işletirler.

Malî Şirketin sermayeleri nereden geliyor veya gelecek?... Her banka için olduğu gibi iki çeşit membadan : 1. — Zâtî membalar ki sermaye ve ilersi için ihtiyatlar ve sâiredir, 2. — Gayr-i zâtî membalar ki başta istikrazlar yer almaktadır. (Esas mukavelename madde 3, kısım 6, bent i). Banka muamelelerinin mahiyeti icabı Şirketin elinde akere ait olarak daha başka sermayeler de şüphesiz bulunacaktır. Şirketten müzâheret arayacak hususî teşebbüs sahipleri için Şirket İdaresince neşredilmiş olan izahname «istikraz» membaı husûsunda şu malûmatı verir : «Şirket bono ve tahvil satmak suretiyle sermaye tedarikine mezun ise de bu selâhiyetini, muamelelerinin mebbeinde kullanmak niyetinde değildir. Şimdilik yatırımlara tahsis edebileceği sermayeler taahhüt edilmiş sermayesi hududu dahilinde kalacaktır. «Mütâden beş altı seneye kadar vadeli borç senetlerine bono ve daha uzun vadeli borç senetlerine tahvil adı verilir (Bono adını alan senetlerin daha uzun vadelerini de görülmez değildir).

Zatî ve gayr-i zatî membalardan tedarik edilen sermayeleri Şirket ne yolda kullanacaktır, şimdi bu noktaya gelelim.

**

Esas mukavelename Şirketin finansman faaliyetini, yani elindeki sermayeleri kullanma faaliyeti için şu hükmü koyar (Resmî Gazetede çıkan tercüme): «Kurum, kendi fonları ile, âzalarının ülkelinde müstahsil hususî teşebbüslere yatırımlar yapabilir. Böyle bir teşebbüste bir hükümet veya diğer bir âmme iştirakinin mevcûdiyeti Kurumun buraya yatırımda bulunmamasını mutlakâ icabettirmeyecektir. - Madde 3, Kısım 1.»

Demek ki Şirket yerine göre hükümetle veyahut âmme menfaatiyle alakadar teşebbüslere de malî müzâherette bulunabilecektir. Ne gibi hallerde?... Bu hükmün tefsiri mahiyetinde olarak, yukarıda mevzu-ûbahis izahname — ki Şirket İdaresi buna risâle (Brochure) namını vermiş-

tir.— şöyle söze başlar (Elimizdeki izahname Fransızcadır) :

«Şirket ancak hususî teşebbüslere malî imkân temin edecektir. Devlete ait olan ve işleri Devletçe tedvir (Gérer) edilen veyahut idaresinde Devletin büyük bir hissesi bulunan teşebbüslere Şirket yatırım yapmayacaktır.» Şu halde bizim sermayeleri tamamen Devlet tarafından yatırılmış olan İktisadî Devlet Teşekkülleri-ne veyahut bunların müesseselerine veyahut fiilen Devlet nüfûzuna tabi teşebbüslere — teşebbüslerin muameleleri «hususî hukuk hükümlerine tabii», bulunursa da — Şirket müzâheret etmeyecektir. Acaba öyle mi?... İzahname bu hususta kat'î bir hükme varmaya müsaade etmiyerek şöyle devam eder : «Mamafih bünyesine âmme sermayesi yatırımı bulunan bir teşebbüs eğer bir hükümet menfaatinin mevcûdiyetine rağmen esas itibariyle hususî bir seciye muhafaza ediyorsa Şirketin malî yardımını kendisine karşı reddolunmayabilecektir. Hususî bir teşebbüs bu şartı ifa ediyor mu etmiyor mu.. Şirket, hâdisesine göre hüküm verecektir.» Bilhassa esas mukavelenamedeki hükme göre mesele bir takdir meselesi, bir tatbikat meselesi olacaktır gibidir.

**

Finansman ne şekiller alacak?... Esas mukavelename bu hususta şöyle der : «a. — Şirketin finansmanı sermayeye yatırımlar şeklini almayacaktır. Bu hüküm bâki kalmak şartı ile Kurum kendi fonları ile; kazanca iştirak ve sermayeye iştirak veya yatırımı sermayeye tahvil etmek haklarının temini dahil olmak. (fakat bu bir tahdit teşkil etmemek) üzere mevcut şerait tahtında uygun görebileceği şekil veya şekillerde yatırımlar yapabilir... b. — Bizzat Kurum sermayeye iştirak taahhûdünde bulunmak veya her hangi bir yatırımı ana sermayeye tahvil etmek hususlarında her hangi bir hak kullanmayacaktır. - Madde 3, kısım 2.»

Madde bilhassa bizler için çok ağırdalı, çok muğlak ve hattâ tenâkûza çalar hükümler ifade eden bir manzara gösterir.

Hükümün veya hükümlerin ruhuna girmek için bir istitradı faydalı buluyoruz.

Bizim halen mer'î şirketler hukukumuzda Tahvil (Obligation) ile Hisse senedi (Action) arasında hudut bir vuzuh ve katiyet ile çizilmiştir. Bizde tahvil faiz getirir, hisse senedi kâr getirir. Şirket kâr gösterir ise hisse senedi bir gelir veya nemâ alabilir. Şayet şirket zararda ise hisse senedi gelir veya nemâ namına bir şey alamaz. Fakat tahvil böyle değildir. Tahvil hukuken şirketin kârı zararını ilâkadar olmaz. Şirket zararda olsa bile tahvil sahibi şirketten yine faizinin tamamını aramak ve istemek hakkına sahiptir. (Maamafih 2262 numaralı ve 3 Haziran 1933 tarihli Sümerbank Kanununun beşinci maddesinde — şirket hukûki hüviyetinde olmayan — Bankanın «temettü hisselerine iştirakli» tahvilât çıkarabileceği derpiş edilmiş ise de bu hüküm de tatbikatta işlememiştir.)

Başka bir takım memleketler, ezcümle Birleşik Amerika mevzuatında iki çeşit senet arasında bu kadar veya böyle kat'î bir sınır yoktur. Yerine veya şirket mukavelenamesine göre tahvil faizden başkaca hisse senetlerinin mazhar olduğu menfaatlerden de şu veya bu şekilde istifade edebilir. Meselâ tahvil muayyen faizden maadâ temettüden de, yani şirketin kârından da muayyen bir miktar alabilir. Ve yahut hisse senedi sahipleri muayyen bir miktar temettü aldıktan sonra geri kalan kârı tahvilât sahipleri aralarında taksim ederler.

Veyahut tahvil sahiplerine itfa zamanında veya intihap edecekleri bir zamanda hissedar olmak hakkı tanınır. Kabil-i tebdil tahvilât veyahut tahvil hâmilî muayyen bir tarihte veya muayyen bir vadede muayyen bir fiatla muayyen bir miktar hisse senedi iştirak etmek hakkına mâlik olur (Hak-kı hiyar'lı tahvilât).

**

Şimdi esas mukavelenamenin neleri kasdetmiş olduğunu öğrenmeye çalışalım. Yukarıda mevzu-übahsimiz risale veya izahname bu hususta şunları söyler :

«Şirket elindeki sermayeleri o şekilde yatırmaya mezdundur ki yaptığı yatırımın bir şirket sermayesine iştirak şeklini almaması şartına, yegâne şartına uygun düşeceğine hükmedecektir. Bu ihtirâzi kayıt dolayısıyla şirketin yatırımları ikraz şeklinde olacak ve fakat umumî bir surette sabit faizli klâsik ikrazat olmayacaktır. Şirket, sermayesini yatırımlarının satışı ile yeniden yeniye teşkil edeceğinden her muamelede (hisse senetlerine «Actions» veyahut şirket paylarına «Parts sociales» yazılmak «Souscription» hakkı veyahut yatırımı hisse senetlerine veya şirket paylarına tahvil etmek «Conversion» hakkı kabilinden) hususî sermayedarları alâkadar eder mahiyette senetler veya mukavelevi haklar iktisâbına gayret sarfedecektir. Mütâden Şirket bir teşebbüse tahsis ettiği sermayeden hiç olmazsa mühim bir kısmını sermayeye yazılma (Souscription) ya karışık şekilde yatırmaya ve bu kabil yatırımlardan umûmiyetle beklenen mâli nemâyı temine çalışacaktır.» «Binâenaleyh Şirket imkân buldukça tebdilî mümkün (Convertible) tahvilât veyahut hisse senetleri veya şirket payları iktisâbını mümkün kılar hiyar hakları (Options) veya mümâsil haklar elde edecektir.» Burada izahname şunları ilâve eder :

«Esas mukavelenamaya göre bu haklar bizzat Şirket tarafından kullanılamaz (meğer ki yatırımlarını tehlikeye düşmekten kurtarmak halleri mevzû-ubahis olsun.) Fakat bu haklar devrolunabilir ve böylece müşteri (Yani iktisap eden) o haklardan istifade edebilir. Bu hakların iktisabı Şirkete kârlı yatırımlarını âhara devir suretiyle yatırım mevzuu sermayelerden kazanç temin etmek ve böylece zararlarını kapatmak, ihtiyatlar tesis etmek, başka teşebbüslere yatırımlar yapmak üzere elindeki sermayeleri artırmak imkânları verecektir.»

Şirket muayyen bir faizden maadâ kârı iştirak suretiyle de muamele yapacaktır.

**

İkrazlarda faiz haddi ne olacak?... Yukarıda izahattan da az çok anlaşıldığı gibi

İktisadî Teşebbüslerde «Rasyolar» ve Bankalar Bakımından Ehemmiyetleri

Yazan : Asım Süreyya İLOĞLU

- I — Başlangıç,
- II — Rasyoların bilhassa Halk Bankaları bakımından taşıdığı ehemmiyet,
- III — Kıyasî rasyolar - İdeal rasyolar,
- IV — Muhasebe fasılları - hesap elemanları arasında ifade ettikleri mana bakımından mutabakat,
- V — Kaç türlü rasyo kurulabilir?
- VI — Rasyoların kurulması için lüzumlu şartlar - Birleşik Amerika'da ve Fransa'da tatbikat - kredi muamelelerinde afaki enfusi unsurlar,
- VIII — İktisadî teşebbüslerde muhasebe - umumî raportörün raporundan bazı parçalar,
- IX — Alman raporundan bazı parçalar Halk Kredisi Kongresinin «Ratlo»lar mevzuundaki son kararı,
- X — Nihai müfâhazalar.

I.

Milletlerarası Halk Kredisi Konfederasyonunun (*) geçen Haziran ayı içinde İtalya'da akdetmiş olduğu yıllık kongrenin

yatırımlarda faiz haddi yeknesak olmayacaktır. Her muamelede bilhassa yatırımın arzettiği muhâtaralar ve kazanca iştirake, ve sâireye dair şirkete tanınmış hakların mahiyeti ve ehemmiyeti gibi yerinde bütün unsurlar göz önüne alınmak suretiyle faiz haddi pazarlık mevzuu olacaktır.

Şirketin ikrazları umumiyetle beş sene ile on beş sene arasında vadelerle icra edilecektir. Demek ki Şirket orta vadeli ve uzun vadeli ikrazlarda bulunacaktır. Her muamelede husûsî şartlar göz önünde tutularak yatırımın taksit taksit itfasını veya vadeden evvel iadesini mümkün kılabilir hükümler ittihaz olunabilir. - Şirke-

gündeminde, «rasyo»ların incelenmesi ve bunlardan faydalanılması başlığı altında bir mevzu bulunmakta idi. 1954 yılında, Konfederasyonun Batı Almanya'nın «Wiesbaden» şehrinde akdetmiş olduğu kongrede varılan karar mucibince, bu teşekküle dahil muhtelif memleketlere mensup Halk Bankaları, bu mevzu hakkındaki görüş ve kanaatlerini ayrı birer rapor halinde tesbit ederek bu seneki içtimadan évvél (**)

umumî raportöre göndermiş olduklarından İtalya'da yapılan toplantılarda «rasyo»lar meselesinin salâhiyetli kimseler arasında, geniş ölçüde incelenmesine ve görüşülmesine imkân hasıl olmuştur.

(*) Confédération Internationale du Crédit Populaire.

(**) Umumî Raportörlük vazifesi Belçika Mesleki Kredi Milli Sandığı Umum Müdürü M. Callebaut tarafından ifa edilmiştir.

tin ikrazları karşılıklı veya karşılıksız olabilecektir. Teminat alınması ve teminatın şekli teşebbüsün vaziyetine, yatırımın arzettiği şartlara ve alâkadar memleketin mevzuatına tabidir.

Esas mukavelenamede: «Kurumun finansmanı sermayeye yatırımlar şeklini almayacaktır» denildikten sonra yine kazanca iştirak ve sermayeye iştiraktan bahs olunması Şirketin faaliyetinde yukarılarda izah edilir. maksattan mümaaisdir.

Şirketin faaliyeti mevzu-übahis olurken esas mukavelename bir takım prensiplerden de bahseder. Bunların izahını gelecek iki makaleye bırakıyoruz.

Bu yazımızı aşağıda daha yakından göreceğimiz veçhile Bankalar bakımından da hususi bir ehemmiyet arzeden bu mevzuahasredeceğiz. Ancak, bu sahada izahlara girişmeden evvel bazı okuyucularımızın zihinlerinde belirdiğini tahmin ettiğimiz bir suali tekrar ederek evvelâ bunun cevabını vermeğe çalışacağız :

«Rasyo» nedir?

«Rasyo» her hangi bir iktisadî teşebbüsün muhasebesinde yer alan muhtelif fasıllar — hesap elemanları — arasında çeşitli nisbetler kurmak ve bu nisbetlere bakarak o iktisadî teşebbüsün :

- a — Öz bünyesi,
- b — Faaliyet halinde arzettiği durumu,
- c — Bir faaliyet devresi sonunda sağlayabildiği rantabilite ile iktisadî verimliliği hakkında muayyen hükümlere varabilmek demektir.

Şu halde rasyolar, muhtelif muhasebe fasıllarının yekdiğerlerine taksiminden hasil olan harici kısımlardan yahut bu fasıllar arasında kurulan yüzde nisbetlerinden ibarettir, diyebiliriz.

Fıkrimizi başka bir suretle ifade etmek istersek bunu şöyle de hülâsa etmek mümkündür :

«Rasyo» bilanço ile, işletme ve kâr ve zarar hesaplarının tahliline yarayan bir metoddur. Yalnız bu tahlil yapılırken seçeceğimiz, yani aralarında nisbetler kuracağımız muhasebe fasılları — hesap elemanları — geliş güzel seçilmiş olmamalıdır. Bilâkis bunlar ait oldukları iktisadî teşebbüsün gerek bir iskelet olarak öz bünyelerinin arzettiği durumu — yani o teşebbüsün haddizatında sağlam bir bünyeye malik olup olmadığını; işletme halindeki vaziyetini ve nihayet işletme sonunda elde ettiği neticelerin tatmin edici olup olmadığını, meydana koyabilecek, daha doğrusu bunlar hakkında isabetli bir hüküm vermemize imkân verecek surette seçilmiş bulunmalıdır.

Halk Bankalarının esas gayeleri, bilhassa küçük ticaret ve sanat erbabının

kredi ihtiyaçlarını karşılamak olduğundan, tamamen muayyen çerçeveler dahilinde sınıflandırılması mümkün bulunan küçük teşebbüs sahiplerinin, durumlarının ve işletme faaliyetlerinin — bahsettiğimiz tahlil metodlarıyla — yani belli rasyolar tertip cylemek suretile — meydana çıkarılması büyük ticaret ve sanayi erbabına nazaran daha kolaydır. Umumî konjonktür hareketleriyle para ve kredi piyasasının vaziyetile, büyük ticaret ve sanayi erbabına nazaran nisbeten daha az alâkadar olan ve büyük bir ekseriyeti istihlâk ihtiyaçları az, çok takarrur etmiş «nihai müstehlikler» le temas ederek bunların ihtiyaçlarını karşılayan küçük teşebbüs erbabının durumları — riyazi tahlillere daha müsait bulunmakta, ve bu tahlillerden muayyen neticelere varılabilmektedir.

III.

(*) Tek bir teşebbüsün muhtelif muhasebe elemanları arasında tek bir sene için muayyen nisbetler — rasyolar kurarak bunların yalnız başına tetkik olunması, o teşebbüsün, o seneki durumunun en göze çarpan taraflarını ortaya koymakla beraber, bunlardan kati hükümlere varılması kabil değildir. Bu takdirde aynı müessesenin hiç olmazsa, muhtelif yıllara ait muhasebe elemanları arasında rasyolar kurulması ve bu rasyolar arasında kıyaslamalar yapılması faydalı olur. Bu suretle bahis konusu teşebbüsün gelişme seyri hakkında bir fikir edinilmesi mümkün bir hale gelmiş olur. (Meselâ teşebbüsün durumunda bir istikrar vardır. Veya teşebbüsün iktisadî ve malî vaziyeti bozulmaktadır. Seneden seneye borçlar artmakta, satılmayan mal miktarı büyümektedir. Teşebbüse bağlanan sermayeye nazaran rantabilite az almaktadır vesaire gibi). Aynı

(*) Umumî Raportör, Mösyö Callebaut'nun rasyo mevzuu hakkında kongreye vermiş olduğu rapor, arkadaşımız Şakir Özmen tarafından başarıyla Türkçeye tercüme edilerek Halk Bankası tarafından yayınlanmıştır. Bu güzel eseri okuyucularımıza hararetle tavsiye ederim. Esasen bu makalemizle, Mösyö Callebaut'nun raporu yekdiğerlerine tamamlayıcı bir mahiyet taşımaktadır.

gruba dahil muhtelif teşebbüslerin durumlarının rasyolar tertibi suretile tetkik ve tahlil olunabilmesi için bu zümre içinde yer alan ve iyi işlediklerine hüküm olunan muayyen sayıdaki teşebbüslerin muhasebe elemanları tetkik edildikten sonra, elde olunacak neticelere göre her mevzu için kıyasi rasyolar - rateo type yahut «ratio de référence» tertip olunur. Bu takdirde bu kıyasi rasyolar, birer ölçü olarak kullanılmak suretile o zümreye dahil bütün teşebbüslerin durumları hakkında buna göre hükümler verilir. Yahut da muhtelif zümreler için «ideal» rasyolar tertip edilir. Bu zümre içinde yer alan teşebbüslerin durumları da, bu «ideal» rasyoya nazaran tetkik ve tahlil olunur. Mevzuumuzu bir misâl ile açıklamayı faydalı buluyorum :

Bir Halk Bankasının müşterileri arasında «otomobil garajı ve tamir atelyeleri» işletmeciliğe meşgul bir takım teşebbüsler vardır. Bunlardan her hangi birinin tek bir faaliyet yılına ait muhasebe elemanları arasında rasyolar kurulmasının büyük bir faydası olamaz; işletme iktisadına ait umumî bilgilerimize dayanarak bazı umumî hükümlere varabiliriz. Fakat bundan daha ileri gidemeyiz. Aynı teşebbüs için muhtelif yıllara ait kuracağımız rasyolar — bir az evvel gördüğümüz üzere — yalnız o teşebbüsün muhtelif yıllardaki durumunu ortaya koyar. İşte bundan dolayı banka, kendisinden kredi talep eder ve daimî müşterileri arasında yer alan «otomobil garajı ve tamir atelyeleri» için, yine yukarıda gördüğümüz veçhile kıyasi rasyolar — ratio de référence — yahut ideal rasyolar tertip etmek ve müşterilerinin durumlarını, bunlarla karşılaştırdıktan sonra tesbit ederek «kredi musluğunu» buna göre ayarlamak zorundadır.

IV

(*) Rasyoları, muhtelif muhasebe fasılları - hesap elemanları arasında kurulacak nisbetler suretinde ifade ettik. Şu halde kuracağımız bu nisbetlerin bizleri doğru olarak ve yanıltmadan bir hükme varılabilmeleri için gerek bilânçosu, gerek işletme ve kâr zarar hesaplarını teşkil eden

fasıllarla ifade ettikleri *mânalar hakkında kati bir mutabakata varmamız, ve her fasılda daima aynı unsurları toplamamız icab eder.* Her fasla sokulması icabeden unsurlar arasında bir *görüş birliği kurlamazsa*, bu fasıllar arasında tesis olunacak rasyoların bir teşebbüsten diğer teşebbüse nazaran başka, başka mânalar ifade edeceği ve bu yüzden toplu olarak bütün teşebbüsler hakkında müşterek hükümler elde olunmasına imkân hasıl olamayacağı tabiidir. İhtiva edeceği unsurlar bakımından üzerlerinde mutabakata varılması icabeden belli başlı fasıllar şunlardır :

Sabit kıymetler (*). İmmobilisation.

— Duruma göre, elde mevcut arazinin satın alındığı kıymet veya tahmini kıymeti - bilânçoda gözüken binaların muhasebe kıymetleri (amortismanlar düşüldükten sonra) «Sociétés Immobilières»lerin gayrimenkul şirketlerinin elden çıkarılması mümkün olmayan tahvilleri.

Malzeme, makinalar, dahili tesisler, âlet ve edevat, demirbaş eşya - amortismanlar çıkarıldıktan sonra, esas itibarile bilânçodaki kıymetleri üzerinden,

bu hesaba geçirebiliriz.

Paraya çevrilemesi mümkün Aktif reallsable. kün aktifler.

— Bu fasla derhal hareketli hale sokulması - yani başka bir müessesenin nezdinde derhal paraya çevrilemesi mümkün olmayan müşteriler hesabına,

— Envanterin yenilenmesi için lâzım olan kısımlar düşüldükten sonra geri kalan stoklar -

— Mal mübayaası için verilen avanslar,

— Esham ve tahvilât,

— Sociétés Immobilières'lerin elden çı-

(*) Yazımızın bu kısmına aldığımız tasnif tarzları Fransız rapörtörü ve Fransa'da Halk Bankaları Sendika Cdası Umumi Kâtibi Mösyö «Fourcy»nin raporundan aynen alınmıştır. Bu tasnif tarzının umumi rapörtörün raporunda takip olunan tasnif usulü ile karşılaştırılmasında fayda vardır. (Yukarıda bahsölenen eser - sahife 8-9).

karılması mümkün hisse senetleri;

Emre hazır aktifler. Actif disponible.

Kasa ve bankalardaki mevcut paralar - çek posta hesabı, tahsil olunacak senetler, bu hesaba geçirilmelidir.

Kısa vadeli borçlar. Exigibilités à court terme.

Bu fasla, mahiyetleri ve bağlı oldukları teminat ne olursa olsun, bir seneden daha az vadeli bütün borçlar ile ödenecek masraflar, vergiler ve harçlar için ayrılmış bulunan karşılıklar geçirilir.

Vadeli borçlar. Exigibilités à terme.

Bu fasla ipotek mukabili borçlanmalar ile kasa bonoları, tahviller, bilançonun tanzimi tarihinde vadeleri bir seneden fazla olan bütün borçlar, geçirilir.

Safi aktif. Actif net.

Bu tabir altında :

— Sermaye,

— Aktifin her hangi bir faslında bir düzeltme yapmak maksadile ayrılmamış bulunan ihtiyatlar;

Gelecekte tahakkuk etmesi mümkün görülen muhtelif ihtimaller gözönünde bulundurularak ayrılan karşılıklar muayyen ve belli bir maksat için tefrik edilmiş bulunan karşılıklar bu hesaba dahil değildir.

— Dağıtılmamış kârlar.

Safi aktif olarak, yukarıda sayılan aktifler yekûnundan ihtira beratları, Fonds de Commerce peştamallık, tahsili mümkün olmayan alacaklar, ve tesisatta hasıl olan kıymet tenezzülleri bedelleri düşürülecektir.

İşletme sermayesi : Fonds de roulement.

Paraya çevrilmesi mümkün aktiflerle emre hazır aktifler mecmununun kısa vadeli borçları aşan kısmıdır.

Stoklar. Stock.

İstihsal safhası tamamlanmış mamuller ile istihsal halinde bulunan mallar ve istihsal için lüzumlu ham maddeler bu he-

sapta toplanır, ancak doğrudan doğruya istihsal seyirinin devam ettirilmesini temin için icabeden çeşitli malzeme bu hesaba dahil değildir.

Senelik ciro. Chiffre d'affaires.

Bu tabir altında senesi içinde yapılan bütün satışların yekûnunu anlıyoruz. Ancak bu yekûndan «iade» olunan mallarla müşteriler lehine icra olunan fiat indirmeleri çıkarılmalıdır.

Gayrisafi kazanç. Profits bruts.

Kanaatimize göre, gayrisafi kazancın meydana çıkarılması için senelik cirodan satışların maliyet bedelini, yani malların yahut ham maddelerin alış fiyatını çıkarılmalıdır. (Araya bir imâl safhasının icabettirdiği masraflar, bittabi bu alış fiyatı ile çarpılmalıdır.)

Bunlara mukabil teşebbüsün umumî masrafları, gayrisafi kazançtan düşülmez.

Safi kazanç. Profits nets.

Safi kazanç olarak, bilançonun aktif fasıllarının icabettirdiği amortismanlar çıkarıldıktan, vergiler, şüpheli alacaklar ve stokda hasıl olan kıymet tenezzülleri için karşılıklar ayrıldıktan sonra geri kalan kısmı anlamalıyız.

**

Bu yazımıza başlarken bir iktisadî teşebbüs için esas itibarile üç muhtelif bakımdan rasyolar tesis edilebileceğini tebarüz ettirmiş ve bunların da sırasile bir teşebbüsün :

- Öz bünyesini,
- Faaliyet halinde arzettiği durumu,
- Bir faaliyet devresi sonunda sağlayabildiği rantabilite ile iktisadî verimliliğini;

ortaya koyan rasyolar olabileceğini söylemiş idim.

Şimdi aşağıdaki satırlarda bu rasyoları biraz daha yakından tanyacağız.

A — Bir teşebbüsün öz bünyesinin taşıdığı hususiyetlerl meydana koymak için tertip olunan rasyolar.

Ratios de Structure.

1) Safi aktif ile sabit kıymetler arasındaki nisbetler.

Rapport entre l'actif total et les immobilisations.

Bu rasyo, yani safi aktif ile sabit kıymetler arasında kurulacak nisbet; ait olduğu teşebbüsün, normal bir işletme sağlamak ve kâfi birer rantabilite temin edebilmek için kâfi miktarda safi bir sermayeye malik olup olmadığını meydana koymak maksadıyla kurulur. Diğer taraftan bu rasyo, teşebbüsün başında bulunanların, bilahare yeni tesisler meydana getirmek maksadile «auto-financement» kendi kendini finanse eylemek politikası takip edip etmediklerini de meydana kor.

2) Aktifler mecmuu ile sabit kıymetler arasındaki nisbet.

Rapport entre l'actif total et les immobilisations.

Bu yolda bir nisbet kurulduğu takdirde bunun ameli neticesi, bundan evvel temas ettiğimiz rasyoya nazaran hiç şüphesiz daha büyük olacaktır. Çünkü bu rasyo ile bilanço (aktif) nun muhtelif fasillara inkisamını görerek, sabit kıymetlerin, tetkik mevzuu olan teşebbüsün, öz ve yabancı kaynaklarının büyük bir kısmını bağlayıp bağlamadığını göreceğiz.

3) İşletme sermayesile vadeli borçlar arasındaki nisbet.

Rapport entre le fonds de roulement et le passif à court terme.

İşletme sermayesi, bir teşebbüsün öz kaynaklarının, yine o teşebbüsün sahip olduğu sabit kıymetler bedeli mecmuunu aşan kısımır. Bunu kısa vadeli borçlar yekünü ile karşılaştırmakta büyük fayda vardır. Bu nisbet ne kadar büyük olursa, teşebbüsün durumu o derece memnuniyet verici olur. Şu kadar var ki bu nisbetin çoğalması, iktisadi verimliliğinin az olmasından ileri gelmemelidir.

4) Emre hazır ve paraya çevrilmesi mümkün aktiflerle kısa vadeli borçlar arasındaki nisbet.

Rapport entre les actifs disponibles et réalisables et le passif à court terme.

Bir teşebbüsün nasıl sevk ve idare olduğu hakkında bir hüküm verebilmek ve bu teşebbüsün, giriştiği taahhütleri yerine getirebilecek durumda olup olmadığını

anlayabilmek için bir bankacı bakımından büyük ehemmiyet arzeden rasyolardan biri budur. Bu rasyoya Birleşik Amerika'da «Current rateo» ismi verilmiştir.

Bu rasyonun bazı muaddel şekilleri de vardır. Bu değişik şekillerden bir tanesi teşebbüsün «trésorerie» kasa durumu yahut âcil likidite» Liquidité d'urgence durumunu bakımından içinde bulunduğu vaziyetin tesbitine yarar. Bu rasyonun hesap edilmesi için stokların emre hazır ve paraya çevrilmesi mümkün aktif yekünlarından tenzilinden sonra elde kalan bakiyenin derhal talep edilecek borç nazariyle bakılan kısa vadeli pasifle mukayese edilmesi lâzımdır.

Bu rasyo, imâl ettikleri malların, istihşâl safhası uzun müddet devam eden ve bu yüzden ham maddelerin mamul hâle sokulması, daimi surette sermaye bağlanmasını lüzumlu kılan teşebbüslerde büyük bir ehemmiyet taşır.

Umumiyetle kabul olunduğuna nazaran, yukarıda bahsettiğimiz ilk rasyonun sağlanması icabeden nisbet % 200, ikinci rasyonun yani trésorerie veya âcil likidite'nin sağlanması lüzumlu olan nisbet de % 100 den bir az daha aşağı olabilir. Ancak bu takdirde tesbit tenkid edilecek bir durumda bulunmıyor demektir.

B — Teşebbüsün faaliyet hâlinde arzettiği durumla ilgili rasyolar.

Ratios d'activité.

1) İşletme sermayesile senelik ciro arasındaki nisbet.

Rapport entre le fonds de roulement et le chiffres d'affaires.

Bu rasyo, teşebbüsün, kendi öz bünyesinden ileri gelen takat ve kabiliyetle, faaliyetsiz devam ettirmek için sahip olduğu mali imkânlar hakkında bir fikir ve kanaat hasıl etmemize yardım eder.

Bu işletme sermayesile, senelik cironun yekdiğerlerine taksiminden çıkan nisbet, vasatın altında olduğu takdirde iki faraziye karşısında bulunuyoruz, demektir. Ya işletme sermayesi, teşebbüsün normal bir tarzda faaliyetini idame edebilmesi için kifayetsizdir. Yahut senelik ciro, teşebbüsün, mali imkânlarının üstündedir. Bu hal ise, ya o teşebbüsün başında bulunanların hareketlerinde biraz cessus

davrandıklarına yahut da mahreçlerin genişletilmiş olması yüzünden satışlarda makul sayabilecek bir fazlalık olduğuna delâlet eder.

Bu rasyonun kurulması suretile varılacak neticeyi muhtelif suretlerle tefsir eylemek mümkündür. Bu itibarla yalnız başına hakiki bir mâna ifade edemez, ve faydalı olabilmesi ve teşebbüs hakkında kıymetli sayabileceğimiz hükümlere varmamızı kolaylaştırması için aynı neviden diğer rasyolarla karşılaştırılmalıdır.

2) Senelik ciro ile stok arasındaki nisbet. **Rapport entre le chiffre d'affaires et le stock.**

Teşebbüslerin nevine göre bu rasyo, mühim nisbetler dahilinde değişebilir. Bazı ticaret şubelerinde, muhtelif neviden ve her nevin muhtelif boylarından mal bulundurulması icabedeceği şüphesizdir. Meselâ bir hırdavatçı dükkânını ele alacak olursak, bu teşebbüs sahibinin, pek çeşitli mala bu mallardan her birinin de muhtelif boylarına muhtaç olduğu şüphesizdir. Ancak bu takdirde müşterisinin arzularını normal bir tarzda karşılayabilir. Fakat buna mukabil, süt, krema ve peynir satan bir dükkân sahibinin büyük bir stoku bahis mevzuu olamaz. Bu yolda bir teşebbüs sahibi, satın aldığı malların bedellerini peşin olarak ödeyebilmelidir. Mal stokunun, vasatın üstünde devreylemesi, umumiyetle faal bir sevki idareye delâlet eyler.

3) Senelik ciro ile safi aktif arasındaki nisbet. **Rapport entre le chiffre d'affaires et l'actif net.**

Bu nisbete, alâkalılar arasında «gerginlik işareti» indice de tension ismi de verilmektedir. Bu nisbet, temas ettiği teşebbüsün bir sürüme halinde olup olmadığını veya başında bulunanların fazla cesurane hareket ederek eninde, sonunda krediye baş vurmağa muhtaç olup olmaları hakkında bir hüküm verilmesini mümkün kılar. Bu son şıkın hasıl olmasının için bu teşebbüsündeki stokların devir süratının, aynı zümreye dahil diğer teşebbüslerdeki stokların devir süratından fazla olması lâzımdır.

c) İşletme rasyosu ve Ratos d'exploitation
iktisadi verimlilik rasyosu et de productivité.

1) Gayri safi kârlar ile umumî masraflar arasındaki nisbet.

Bazı müellifler bu rasyoyu, tersine kurmak umumî masrafları au numérateur'e gayri safi kârları da dénominateur'e yazmak isterler.

Her iki şekille de, bu rasyo, işletmenin randımını üzerinde kendilerini menfi surette hissettiren sevk ve idare masraf ve külfetlerine delâlet edebilir.

Cironun azalması, masraflarda bir açık hasıl olmasına kolaylıkla yol açabilir. Kanuni mevzuatla veya nizamnameler ile, gündelikler artırılacak veya tezyit edilecek olursa, yine aynı netice hasıl olur.

2) Gayri safi kârlar ile senelik ciro ve miktarı arasındaki nisbet. **Rapport entre les profits bruts et le chiffres d'affaires.**

Bu rasyo teşebbüsün sağladığı randımın derecesini ortaya koymakla beraber, aynı zamanda bu teşebbüsün durumunu tetkik eden kimseye teşebbüsün sevk ve idaresinde gösterilen teknik kabiliyeti ve yine teşebbüsün fiyat temevvüçlerine karşı ne dereceye kadar mukavemet edebileceğini gösterir.

3) Safi kârlar ile safi aktif arasındaki nisbet. **Rapport entre les profits nets et l'actif net.**

Bu nisbet bize, teşebbüsün rantabilitesi derecesini gösterir, diğer bir ifadeyle bu, rantabilite için bir işaret teşkil eder.

Bankacı bu teşebbüsün tetkik olunması sayesinde, kendisinden kredi talebinde bulunan teşebbüsün bu kredi faizlerini ödeyip ödeyemeyeceğini, ve belki derhal «verimli» olması muhtemel bulunmayan, bu istikrazdan teşebbüs için doğacak «külfetlere» tahammül edip edemeyeceğini anlar. Bankacı ikraz ettiği paraya karşı, teşebbüsün gösterdiği, emniyet payının kâfi olup olmadığı hakkında bir hüküm verebilir.

4) Safi kârlar ile aktif mecmuu vadeli borçlar arasındaki nisbet. **Rapport entre les profits nets et le total actif dettes à terme.**

Bir teşebbüsün uzun vadeli borçlar al-

diğını kabul edecek olursak, bu takdirde, senelik kârlardan, bu uzun vadeli borçların — yani istikraz yolu ile temin edilen sermayelerin — muayyen vadeler dahilinde ödenebileceği - diğer bir ifade ile, bahis mevzuu sermayelerin yeniden teşkil edilip edilemeyeceği keyfiyeti büyük bir ehemmiyet arzeder. Eğer, bu hususta yapacağımız tetkiklerin sonu menfi bir netice verecek olur ise, bu takdirde alınan kredilerin ödenebilmesi, bu teşebbüsün aktiflerinin kısmen paraya çevrilmeleri ve buna ödenmiş sermayeden bir kısmının ilâvesi suretile mümkün olur. Yahut kredilerin vadelerinin uzatılması da başka bir hal sureti teşkil eder.

VI

Rasyoların kurulabilmesi için lüzumlu şartlar —

Yazımızın bundan evvelki kısmında rasyolardan bahsederken, bunların muhtelif muhasebe elemanları arasında, ait oldukları teşebbüsün durumlarını ortaya koyabilmek maksadile kurulacak nisbetlerden ibaret olduğunu bildirdikten sonra, bu elemanlar arasında, mâna itibarile tam bir mutabakat olmasının zaruri bulunduğunu tebarüz ettirmiş idik. Bu zaruret üzerinde bir kere daha durmak istiyoruz. Meselâ, «sabit kıymetler»; «işletme sermayesi», «safî aktif», «gayri safî kâr» vesaire gibi muhasebe tâbirlerinden aynı mâna anlaşılmazsa ve bu tâbirler altında, aynı hesabı elemanlar toplanmayacak olursa, verilecek hükümler de yanılınması pek âlâ mümkün olacağı gibi, teşebbüsler arasında mukayeseler yapmak imkânı da ortadan kalkar. Bu itibarla rasyoların kullanılabilmesi için ilk şart, muhasebede kullanılacak tâbirlerde tam bir mutabakat teminidir. Halbuki bize nazaran bu konularda çok ileri gitmiş olan batı memleketlerinde de bu sahada birçok noksanlara tesadüf olduğunu, Umumî raportörün kongreye vermiş olduğu rapordan anlıyoruz. Memleketimiz için tatbikatın ne suretle olabileceği hakkındaki düşüncelerimizi bilâhare bildireceğiz. Ancak burada, tatbikat bakımından mevzuun daha iyi an-

laşılabilmesi için «Fransız Halk Kredisi» teşkilâtının kongreye vermiş olduğu rapordan bazı parçaları hülâsaten nakil etmeği muvafık buldum.

«Rasyo»ları teker teker ele alacak olursak, bunlardan şümulü bir mâna çıkarmak mümkün olamaz. Ancak tip rasyolar ile karşılaştırıldıkları takdirde, âlâkalandığımız teşebbüsün kuvvetli ve zayıf taraflarının meydana çıkarılması hususunda kuvvetli birer yardımcı olurlar. Bankacı daha müsbet hükümlere varabilmesi için muhtelif müesseselere ait müşahedelerinin bir sentezini yapabilmeli ve hükümlerini de bunlara istinat ettirmelidir.

Amerikalılar, bu sahada o kadar ileri gitmişlerdir ki, bütün tetkiklerin neticesini tek bir rakamda toplanmasını mümkün kılacak hesap usulleri icat etmişler, ve «itibar» tablolarında teşebbüslere buna göre numara vermek yolunu tutmuşlardır.

Bizzat Amerikan banka teknisiyenleri tarafından hiçbir zaman ciddi telâkki olunmayan bu kabil hesapların kıymeti üzerinde durmayacağız. Amerikalı bankacılar nezdinde, riyazi tahliller hiçbir zamanın bir formülünde hülâsa olunamaz; rasyoların kullanılması keyfiyeti, her meslek erbabı için ayrı ayrı tesbit olunacak tip rasyolar ile olduğu kadar, bizzat kredi talep eden teşebbüsün, kendisine ait rasyolar arasında yapılacak mukayeselere hasredilmelidir.

Şu ciheti de hemen ilâve edelim ki, Birleşik Amerika'da, çeşitli kredi taleplerinde rasyolardan daha geniş ölçüde faydalanılmasının büyük bir sebebi de, Amerikan Bankerlerinin diğer bir çok memleketlerde tesadüf olunamayan bir surette çalışma vasıtalarına mâlik bulunmalarından ve kendilerine gösterilen hesabı vesikaların samimiyetine inanabilmelerindedir. Mamafih, bu hareket tarzını ihtiyar ederken yani objektif bir tarzda rakamlara dayanırken, subjektif unsurları da ihmal etmiyerek teşebbüsün başında bulunanların tavru hareketlerini, ahlâki ve teknik kabiliyetlerini hiç

Bankalar Birliği Hakkında Düşünceler [*]

Yazan : Dr. Yusuf Saim ATASAGUN

Bankalar arasında karşılıklı tesanüt temini vazifesi :

Bankalar birliğine verilmesi düşünölen vazifelerden biri de, bankalar arasında karşılıklı tesanüt teminidir. Tesanüt geniş mânası olan bir mefhumdur. Tesanüt, maddî ve manevî sahalarda olmak üzere iki kısma ayrılabilir. Tesanüdün bilhassa ahlâki cephesi mühimdir.

Bankalar arasında tesanüt denince ne anlıyacağız? Kanun vaz'ının maksadı nedir ve tatbikatta bu tesanüdün tahakkuku nasıl mümkün olabilecektir?

Tesanüt denince umumiyetle beraber hareket etme, birlikte iş görme ve dayanışma anlaşılır. Bir gayeye ulaşmak, bir iktisadî veya manevî neticeyi elde etmek için birleşmek ve beraber çalışmak bir tesanüt ifadesidir. Keza, zorluk; sıkıntı ve buhran hallerinde karşılıklı maddî ve manevî yardımlaşma ve dayanışma bir tesanüt eseridir. Tesanüt, sosyal hayatta

muayyen bir zümrenin menfaatlerini ve haklarını korumak için başka zümrelere karşı birleşmesinde ve iradesini müstereken kullanmasında da görülür. Hiçbir maddî menfaat temini esasına dayanmadan sadece ideal düşüncelerle, arkadaşlık duygularıyla de tesanüt bağları kurulabilir.

Bankaların aralarında tesanüt kurmaları nasıl mümkün olabilir? Burada bankaların menfaat müdafaası için başka mümasil müesseselere karşı birleşmeleri düşünölebilir mi; böyle bir anlayışı mümkün görmüyoruz. Bankalar arasında rekabeti ortadan kaldıracak bir tesanüt tesisinin de bahis mevzuu olamayacağı düşüncesinde-

(*) Bu konferans Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü adına 10/12/1955 tarihinde Ankara Hukuk Fakültesi salonunda verilmiştir. Ve yalnız dergimizde neşrolunmuştur. Genişletilmiş metni (70 sahife) adı geçen enstitü tarafından ayrıca yayınlanmıştır. Arzu edenler (Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, Erdem Sok. No. 1 Cebeçi - Ankara) adresinden tedarik edebilirler.

bir zaman göz önünden uzak tutmazlar.

Amerikalı banker, kendisine yanlış malûmat vermiş bulunan bir teşebbüsü derhal mahkemeye verebilir.

Diğer cihetten Birleşik Amerika'da hesap eksperleri, Batı Avrupa'da bilinmiycn bir ölçüde ehemmiyetli rol oynarlar. Mesailerinin teknik, incelik itibarile arzettiği kıymet bakımından ve ilmi kalite itibariyle arzettiği kıymet bakımından hükümlerinin tarafsızlığa cihetinden de «Amerikan iş âleminin» takdir ve itibarını kazanmışlardır. Bunların tasdikinden geçmiş bulunan bilanço ve işletme hesapları, hakiki durumları tamamen aksettirirler.

Bundan dolayı, Amerikan Bankerlerinin tahlili metodların tatbiki için bu vesikalardan azami malûmat çıkarmağa çalışmaları kolaylıkla izah olunabilir. Bundan başka Birleşik Amerika'da bir takım hususî ajanslar vardır ki bunlar bir çok teşebbüslerden topladıkları rakamlara dayanarak muhtelif teşebbüs nevileri hakkında bültenler halinde rasyolar neşrederler. Bu teşebbüsler de, bu hususları ajanslara bilanço rakamlarını vermekten ve bunların tasnif ve tefsirinde, bir yanlışlığa düşmelerine mâni olmak için her türlü tamamlayıcı izahlarda bulunmaktan çekinmezler.»

(Devamı var)

yiz. Aksi hallerde bu birliğin zamanla bir bankalar karteli hüviyetini alması ihtimali doğabilir. Böyle bir gelişmenin de kanun vazininin düşüncesine uyamayacağı kanaatindeyiz. Bankalar yekdiğerine rakip müesseselerdir. Ciddi rekabeti daima muhafaza edecek ve menfaat mücadelesini dürüst bir mecrada yürütecek bir tesanüt düşünebiliriz.

Memleketimizde bir birlik çatısı altında toplanmak isteyen bankaların bünyeleri ve çalışma mevzuları birbirinden çok farklıdır. Bu durum tesanüt mevzuunda bazı güçlükler doğurabilecektir.

Tesanüdün maddi sahadaki tezahürlerinden biri de, mali bakımdan ve işletme cephesinden müşkül duruma düşen ve faaliyetini tatil etmek tehlikesine maruz kalan bir bankayı kurtarmak ve muhtelif tedbirlerle tekrar faaliyete geçirmeğe ve sıhhatlendirmeye çalışmaktır. Türkiye'de bankaların tarihinde bu tarzda maddi tesanüt tezahürlerine gösterilecek birkaç misal mevcuttur. Acaba yeni kurulacak birlik tesanüt vazifesi içinde böyle ihtimallere karşı da müşterek maddi tedbirler alınması düşünülebilir mi? Kanaatimize göre, mesleki tesanüt mefhumu lüzumlu hallerde bu türlü maddi yardımları da icap ettirecektir.

Başka bir tesanüt tezahürü de şudur : Bankalar yekdiğeri hakkında daima iyi niyet beslemeli ve bu iyi niyetlerini sözle ve fiille de isbat etmelidirler. Bir banka elemanı başka bir banka hakkında bilerek veya bilmiyerek hiç bir şekilde fena söz söylememeli, itibar kırıcı propaganda yapmamalı ve daima iyi düşünceler izhar etmelidir. Rakip bankalar hakkında türlü rivayetler çıkarınlar tesbit olunduğu takdirde cezaya çarpmalıdır.

Bankalar arasında tesanüt temini vazifesi içinde mütalâa edebilecek bir mevzu da, bankaların muamelelerinde ve teknik işlerde mümkün olabilen vahdeti sağlamaktır. Bu, iş saatlerinde mütabakat temininden başlar, bilânço formüllerine kadar gider.

Kanaatimize göre bankalar arasındaki

ideal tesanüt, maddi sahada ve ahlâki temeller üzerinde de kurulmalıdır. Sadece şu veya bu şekilde maddi menfaatler istihali için değil, manevî kıymetlerin korunması ve yaratılması için de tesanüde ihtiyaç vardır. Bu da dürüstlük ve umumî ahlâk duygusunun olgunlaştırılmasına bağlıdır. Her tedbire başvurarak kısa bir zamanda çok para kazanmak; ve şöret yapmak hırsı yerine, az fakat dürüst kazanmak, manevî kıymetlere saygı göstermek ve sağlam temeller üzerinde tedricen gelişmek prensibinin iş hayatında hâkim kılınması lüzumuna kaniiz.

Her işte olduğu gibi, bankacılık mesleğinin temeli de açıklık ve dürüstlük olmalı. Bu dürüstlük kendini her sahada göstermelidir. Evvelâ, kendi kendine karşı dürüstlük lâzımdır. Kanunlarla statülerin ve alınan müşterek kararların hükümlerinin tatbikatında titizlik, dürüstlük ve samimiyet gösterilmesi şarttır.

Bizde umumiyetle bencil temayül hâkimdir. Garp memleketlerinde görülen müşterek çalışma arzusu ve iradesi bizde henüz gelişmemiştir. Halbuki kuvvetleri birleştirmeye ve elbirliği ile çalışmaya ne kadar ihtiyacımız var. Banka idarecileri müsbet düşünebilen insanlardır. Aralarında anlaşabilmeleri ve birbirlerini hoş görebilmeleri lâzımdır.

Banka idarecilerinin zaman zaman bir araya gelerek tanışmalarına ve mesleki mevzular üzerinde görüşmelerine ihtiyaç vardır. Tesanüt temini için aynı zamanda meslekdaşlık ve arkadaşlık hislerinin geliştirilmesi lâzımdır.

Bu gibi samimi buluşmaların ve mesleki toplantıların kolaylıkla yapılabilmesi için, büyük şehirlerde müşterek lokaller tesisli faydalı olacaktır. Bu lokalleri tesanüt sağlayıcı en müessir tedbirlerden saymak yerinde olur.

C) — Gayrı meşru rekabeti önlemek vazifesi :

Bankalar birliğine verilen vazifeler arasında yer alan «gayrı meşru rekabeti bertaraf edecek tedbirleri ittihaz ve tatbik etmek» mevzuu, hiç şüphesiz banka-

ları en ziyade alâkadar edecek müşterek işlerin başında gelmektedir.

Yaptıkları muameleler Ticaret Kanunumuzun hükümlerine göre (Madde 21) mutlak surette ticarî mahiyette olduğundan, bankalar da birer ticarethanedir. Her ticarî müessese arasında olduğu gibi bankalar arasında da normal bir rekabetin mevcudiyeti hiç şüphesiz asıldır ve bunun muhafazası lâzımdır.

Meşru ve gayrı meşru rekabet halleri şahsî takdire bağlı olmayıp kanun mevzuudur. Meşru sayılmayan ve yapılmasında ceza ile karşılanacak olan rekabet halleri, tamamen hukuk sahasına girmektedir. Bu itibarla gayrı meşru rekabet hallerinin kanunlarda tesbit edilmeleri gerekir. Evvelâ bu hususun mevzuatımızdaki durumunu kısaca gözden geçirmek faydalıdır :

Ticaret Kanununun altıncı faslının 56-65 inci maddeleri gayrı kanunî rekabete tahsis edilmiştir. Bu maddelerde hangi rekabet hallerinin memnu olduğu ve kanuna aykırı sayılarak cezalandırılacağı ve cezaların mahiyeti açıklanmıştır.

Haksız rekabet mevzuuna Borçlar Kanununun 48 nci maddesinde de yer verilmiştir.

Gayrı meşru rekabet mevzuu ile alâkalı olarak ödünç para verme işleri hakkındaki kanunu da zikredebiliriz.

2999 sayılı Bankalar Kanunu rekabet mevzularıyla alâkalı herhangi bir hükmü ihtiva etmemektedir. Yeni tasarıda da rekabet mevzuu üzerinde ayrıca durulmamış, sadece birlik formalitesi hakkındaki madde içinde vâk'aya temas olunmuştur.

Burada şu sualleri sormak ve cevaplandırılmak gerektir :

1 — Ticaret Kanunundaki ve Borçlar Kanunundaki haksız rekabet hallerini tesbit eden hükümler bankalar için maksadî temine kâfi midir?

2 — 1936 senesinde kabul olunan ve bankaların çalışmalarını tanzim eden 2999 sayılı bankalar kanununda haksız rekabet mevzuuna yer verilmemiş olmasının sebebi nedir?

3 — Yeni tasarıda bankalar arasında gayrı meşru rekabet hallerinin mevcudiyeti vâkia olarak kabul edilmiş olduğuna göre, haksız rekabet hallerini açıklayan hükümlerin de tedvin olunması faydalı olmaz mıydı? Kanaatına göre, Ticaret ve Borçlar Kanununda mevcut hükümler bankaların bu sahadaki ihtiyacını karşılayacak yeterlikte değildir. Bunun en bariz delili, bankaların kendi aralarındaki rekabet mücadelesinin şiddetli ve zararlı şekillerinden bizzat kendilerinin müştereki olmaları ve mevcut mevzuat çerçevesi içinde mukabil tedbir alınamamasıdır.

Kurulacak birlik, mevcut kanunların şümülüne girmeyen haksız rekabet hallerine karşı mükerrer tedbirler alabilecek midir?

Bankalar arasındaki rekabet, müşteri olan ve olmıyan geniş bir kitleye ve umumiyetle bütün halka karşı cereyan etmektedir. Bankalar arasındaki rekabetin esası da, halkı müşteri olarak kazanmaktır. Fakat bankalar tüccar gibi herhangi bir malı umuma açık bulundurmamakta ve serbest bir şekilde satmamaktadırlar. Bu sebepten rekabet mevzularının sahası ve şekli değişmektedir. Burada gerçek ve kapalı reklâm faaliyeti ehemmiyetlidir. Reklâmlarda ve ilânlarda bankaların dürüst davranıp davranmadıklarını halk kolaylıkla anlayamaz ve bilemez. Rakip bankalar da dürüst olmıyan reklâmlara karşı doğrudan doğruya harekete geçemez. Şu halde burada halkın ve müşterinin dolayısıyla umumî menfaatin korunması bahis mevzuu olmaktadır. Bu hususta ise mevcut mevzuatımızda ihtiyaca cevap verecek, önleyici ve koruyucu hükümler yoktur.

Bankaların, çalışmalarında ve reklâmlarında meşru olmıyan halleri önceden sarıh olarak bilmeleri lâzımdır.

Bankaların yapmakta oldukları reklâm şekilleri ve ifadeleri üzerinde ciddi yetle durulması lâzım geleceği kanaatini taşıyoruz. Banka mefhumu halk nazarında bir emniyet ve itimat ifade etmektedir. Banka ismi altında girilen bir teşebbüse halk daha kolay inanmaktadır. Bu

emniyet ve itimat unsurunun korunması lâzımdır. Mevcut ilânlara bakarak birçok misaller vermek mümkündür. Kanaatimizce banka ilânları yalnız samimi ve dürüst değil aynı zamanda basit ve mütevazî de olmalıdır.

Kanaatimize göre, bankaların muhtelif şekillerde yaptıkları reklâm ve ilânları büyük yekûnlara varmaktadır. Reklâm masraflarının çokluğu diğer taraftan kredinin mahiyetini arttırmakta ve krediyi pahalılaştırmaktadır. İşin bu cephesi de ehemmiyetle tetkike muhtaçtır. Bugünkü duruma göre bankalar için reklâm mevzularının âdeta bir hududu yoktur. Mevduat sahasında teşvik maksadı ile dağıtılabilecek ikramiye miktarlarının tahdidi ve bu işin bir sisteme bağlanması çok hayırlı bir adım olmuştur. Aynı şekilde reklâm mevzularının da muayyen esaslara göre umumî bir şekilde tahdide tâbi tutulması tetkike değer görülmektedir.

Yeni bankalar kanunu tasarısında bankalar arasında gayri meşru rekabet hallerine ayrı bir yer verilmemiş olmasını ve bu işin kurulacak birliğe bırakılmasını tetkike muhtaç görüyoruz.

7 — Bankalar birliğine, başka hangi vazifeler verilebilir?

İrliğe, tasarıda derpiş olunan ve biraz evvel açıklanan vazifelerden başka, hangi vazifeler verilebilir? Bu husustaki düşüncelerimiz şunlardır:

1 — Mürabaha ile mücadele.

Memleketimizde sosyal politika mevzularından biri de mürabaha ile mücadeledir.

Memleketimizde mürabaha faaliyeti evvelce çok yaygın idi. Son senelerde tedricen azalmaktadır. Bilindiği üzere mürabaha kanunen yasaktır ve ağır cezaları vardır. Fakat banka teşkilâtının henüz giremediği ve tam faal olmadığı bölgelerimiz daha pek çoktur. Mürabaha ile mücadele mevzuunda bankalar birliği faydalı tedbirler düşünülebilir ve âzalara tavsiyelerde bulunabilir.

2 — Tasarruf terbiyemizi geliştirmek için müşterek mesai:

Bankalar mevduat toplamak hususunda yalnız kendi kazanç zaviyelerinden hareket etmekte ve geniş propagandalar yapmaktadırlar. Fakat bu arada tasarruf terbiyesinin klâsik mânası ve esas temeli kurulmamaktadır. Memleketimizde halkın tasarruf parasının bankalarda toplanabilmesi, yavaş yavaş ikramiye cazibesinin kuvveti ile ölçülür hale gelmiştir. Bu, millî ekonomi için hayırlı bir gelişme istikameti değildir. Bizim gibi geri kalmış memleketlerde tasarruf terbiyesinin geliştirilmesi büyük bir ehemmiyet taşımaktadır. Filhakika halkın; paralarını evlerde türlü şekillerde saklamamaları ve bir bankaya yatırmaları için klâsik anlayışları dışına çıkan muhtelif tedbirler düşünülebilir. Bu tedbirler alışkanlık yaratmak bakımından faydalı olurlar. Fakat tasarruf terbiyesinin klâsik temellerini de korumak lâzımdır. Bu sahada yapılacak bir çok işler vardır.

Tasarruf terbiyesini memleket çapında yaymak ve geliştirmek için bankaların müşterek ve anonim bir şekilde faaliyette bulunmaları düşünülebilir. Bankalar birliğine tasarrufu teşvik sahasında vazife verilebilir.

3 — Etüd İşleri:

İleri memleket bankalarında etüd işlerine büyük bir ehemmiyet verilmektedir. Memleketimizde bulunan büyük bankalarda etüd servisleri kurulmuştur. Diğer bankalarda etüd işlerine ehemmiyet verilmemektedir.

Bankaların müşterek mahiyette alâkadar oldukları bütün mevzuları bir elden etüd ettirmeleri masraftan ve elemandan tasarruf sağlamak bakımından çok faydalı olur. Bankalar birliği bünyesinde bir merkezî etüd bürosu kurulabilir.

4 — İstatistikî malûmatın toplanması ve neşredilmesi işleri:

Memleketimizde mevcut bulunan bankaların faaliyetlerine ait istatistikî malû-

matı her zaman toplu olarak bir yerde bulabilmek mümkün değildir.

Bütün bankalara ait lüzumlu malûmat ve rakamların bir merkezde toplanması ve bir elden işlenerek muntazaman neşrolunması çok faydalı olur. Aynı şekilde neşriyat işlerinin de ele alınması düşünülebilir. Bu iki vazife birinin bünyesinde maksada en uygun bir şekilde organize edilebilir.

Birlik çalışmaları arasında bittabi bir yıllık neşredilmesine de işaret etmek isteriz. Her sene, geçen yıllara ait bütün faaliyetlerin, rakamla, ve bankacılık âleminde husule gelen en mühim hareketlerin, hâdiselerin, kanunların toplu olarak tesbit edilerek yıllık adile neşredilmesine ihtiyaç vardır. Mesleki faaliyetler sahasına giren bu ve buna mümasil işlerin uygun bir şekilde başarılabilmesi için bir bankacılık enstitüsünün kurulması da düşünülebilir.

5 — Ticaret Okulları ile alâkalanma :

Kanaatimize göre, bankalar kendilerine memur yetiştiren her derecedeki Ticaret Okulları ile yakından alâkadar olmalıdırlar. Bankaların bu sahadaki maddî ve manevî alâka ve yardımları, mümkün olabilen hallerde kurulacak iş birliği memleket hesabına çok faydalar sağlayabilir.

Ankara'da bir Yüksek İktisat ve Ticaret Okulu açılmış bulunuyor. Bu okulun kendine mahsus binası ve lüzumlu diğer tesisleri henüz mevcut değildir. Bu yüksek okulun ihtiyaçlarının karşılanması ve hattâ yeni bir bina yapılması maksadıyla bankaların maddî yardımlarda bulunmaları düşünülebilir.

6 — İstihbarat işleri :

Malûm olduğu üzere kredi muamelelerinde en mühim mesele, kredi alma kabiliyetinin ölçülmesidir. Bankalar arasında tesis olunacak iş birliğinin en mühim mevzularından biri de istihbarat işleri olabilir. Ciddî bir istihbaratın birçok esaslı kaynaklara ve dökümanlara dayanması lâzım gelir. Bu işin en mühim cephesi esaslı bir arşiv tesisidir. İstihbarat mevzularını bankaların müştereken ele almaları ve

yeni usullere göre çalışmaları faydalı olur. Kurulacak birliğe bu sahada vazife verilebilir.

7 — Müşterek finansman imkânlarının etüdü :

Büyük finansman işlerinde bankalar arasında muvakkat birleşme, konsorsiyom kurulması mutadır. Birlik yeni finansman sahalarının etüdü ve müşterek usullerin tesbiti içinde de faydalı olabilir.

8 — Sermaye piyasasının teşekkülüne yardım :

Memleketimizde teknik mânada bir sermaye piyasası henüz teşekkül edememiştir. Bunun muhtelif sebepleri vardır. Esham ve Tahvilât piyasalarının kurulmasında ve gelişmesinde bankaların vazifeleri mühimdir.

Banıklarımızda nakdî sermaye sahiplerini tenvir edici ve plâsman yollarını gösterici hususî servisler kurulması ve bu sahada müşterek tedbirler alınması mümkündür.

9 — Kredi nev'ilerinin geliştirilmesi işi :

İleri memleketlerde bilinen kredi mevzularından birçoğu henüz memleketimizde tatbik olunmamaktadır. Bilhassa orta ve uzun vadeli kredi nevileri ıslâha muhtaçtır. Yurdumuzun bir çok bölgelerinde bankacılık faaliyeti çok basittir ve şekillenmemiştir. Küçük sanat kredileri de genişletilmeye ve düzeltilmeye muhtaçtır. İstihlâk ve meslek edindirme ve yardım kredileri mevzuu da sosyal bünyemizde ayrı bir ehemmiyet taşımaktadır. Meslek ve istihlâk kredileri tedariki imkânlarının geliştirilmesi ve kolaylaştırılması düşünülebilir. Bu işler için bankalar arasında müşterek servisler veya sandıklar kurulabilir. Konacak sermaye, karşılanacak risk ve masraflar paylaşılabilir. Devlet de kanuni yolları ile ve maddî yardımları ile bu sahadaki teşebbüsleri destekleyebilir. Bankalar birliği kredi nevilerinin geliştirilmesi ve tatbikatı için etüdler yapabilir ve fiilî tedbirler alabilir.

10 — İkramiye evleri mevzuunda müşterek çalışma :

Memleketimizde mevduatı teşvik maksadı ile verilmekte olan ikramiyeler arasında en ziyade rağbet gören müstakil ev ve apartman daireleridir. Bu ikramiye şeklinin daha uzunca bir müddet devam edeceğini tahmin ediyoruz. Bankalar bu maksatla yaptıracakları evler ve apartmanlar için bazı büyük şehirlerin muhtelif semtlerinde arsalar tedarik etmektedirler. Son seneler zarfında arsa tedarikinde ciddi müşkülât çekilmektedir. Evvelâ arsa fiyatları çok yükselmiştir. Saniiyen büyük şehirlerin içinde ve yakınlarında münasip genişlikte arsalar bulunmamaktadır. Bu sebeplerden bankalar şehirlerin uzak semtlerine gitmek ve dağılık inşaat yapmak mecburiyetinde kalmıyorlar. Şehirlerden uzak semtlerde su, havagazi, elektrik, kanalizasyon ve yol gibi ihtiyaçlar umumiyetle mevcut değildir. Mümkün olabilen yerlerde de bunların tedariki veya yapılabilmesi uzun bir zaman ve büyük masrafa ihtiyaç göstermektedir. Bu semtler nakil vasıtalarından da mahrumdurlar.

Üç beş ev için büyük masrafların ihtiyar edilmesi de düşünülemez.

İkramiye yoluyla çıkan mesken «havadan gelme» sayıldığı için bir çok kusurlar görülmemekte ve hoş karşılanmaktadır. Bu psikolojik durum bankaları bu mevzuda fazla derin düşünmekten kurtarmaktadır. Acaba bu mesken ikramiyeleri içinde bazı tedbirler alınması düşünülemez mi? Aklımıza şöyle bir tedbir gelmektedir: Bankalar bu işi de müştereken ele alabilirler. İkramiye için inşaat yaptırmakta olan bankalar bir araya gelerek müştereken bir servis veya müessesese kurabilirler. Devlet de bu işi tasarrufu teşvik, şehirleri imar ve mesken büranını gidermeğe yardım cephelelerinden mütalâa ederek, yapı kooperatiflerinde olduğu gibi destekleyebilir. Mümkün olan ve münasip görülen büyük şehirlerde hazine ve belediyelere ait arsalarından bu maksat için tahsisler yapılabilir. Bu şeklin mümkün olamadığı hallerde bankaları müştereken serbest mübayaada bulunabilir. Bütün inşaatın müştereken yaptırılması da çok tasarruflu olur. Umumî hiz-

metler ve tesisler esasen müşterek olacağı için bu işten de büyük tasarruf sağlanacaktır. Bu düşüncemiz tahakkuk edebildiği takdirde bazı büyük şehirlerimizde beş on sene zarfında büyük ve modern mahallelerin kurulduğunu görmek kolaylıkla mümkün olabilecektir.

11 — Bankacılar millî kongresi :

Memleketimizde de bankacılar arasında umumî ve büyük toplantılar yapılmasına henüz başlanmamıştır. Evvelce Aralık ayı içinde faal bir tasarruf haftası tertip olunur, neşeli toplantılar yapıldı. Bu hareket unutulmuş vaziyettedir.

Kanaatimizce senede bir defa memleket çapında umumî bir bankacılar günü ve kongresi tertip olunması düşünülebilir. Bu toplantıda ortaya atılacak muhtelif fikirlerden bankalar ilham alabilir. Bu işin de birliğin vazifeleri arasında yer alması faydalı olur.

12 — Memurlarla alâkalı mevzular ve sosyal tesisler :

Barem ve Emekli Sandığı Kanunlarına tâbi olmayan hususî bankalarda çalışan memurların alâkalı oldukları birçok hususlar vardır ki, bunlar kanunlarla ve devlet eliyle tanzim edilmiş değildir. Bu işler her bankaya serbest bırakılmıştır. Bu sebepten de her bankada tatbikat farkları vardır. Bu mevzular şunlardır :

- 1 — Aylık ücret ve terfi esasları,
- 2 — İkramiyeler ve primler,
- 3 — İş akdi, ihbar, izin ve askerlik halleri,
- 4 — Cezalandırma ve işden çıkarma,
- 5 — Emeklilik durumları,
- 6 — Sağlık işleri ve hastalık hallerinde yardımlar,
- 7 — Ölüm, malûliyet ve işsizlik hallerinde yapılacak yardımlar,
- 8 — Muhtelif sosyal sandıklar ve tesisler,
- 9 — İş ve İşçi Sigortaları Kurumlarıyla olan münâsebetler.

Hususî bankaların bir kısmında memurlar için bazı faydalı tesisler vücade getirilmiştir. Meselâ, emekli veya yardım sandıkları kurulmuş veya sigorta sistemi kabul edilmiştir. Fakat birçok hususî bankalarda ise hiçbir şey yoktur ve düşünülmemektedir.

Diğer taraftan mevcut emekli ve yardım sandıklarının bünyelerinde kısa fası-lalarla değişiklikler yapılabilmektedir. Bu haller memurların aleyhinde tecelli edebilir. Mevcut sandıkların türlü sebeplerden dolayı (sermaye kifayetsizliği, idaresizlik veya iflâs halleri) ileride faaliyet gösterememeleri ihtimalleri de düşünül-melidir.

Bu gibi hallerde yüzlerce emekli memurun veya ailelerinin haklarını kim koruyacak ve bunlara kim yardım edebilecektir?

Hususî sektöre dahil ve dolayısıyla barem ve emekli sandığı kanunları şumölüne girmiyen bankalarda çalışan memurların sayısı 10.000 kadar tahmin olunabilir. Bu katagoriye giren memurların sosyal meseleleriyle alâkalanmak, lüzumlu tedbirleri aldirmek, umumî nizamlar kurmak ve lüzumlu emniyeti sağlamak devletin vazifeleri arasına girmektedir. Bankalar arasında kurulacak birliğe bu sahada da vazife verilmesi düşünülebilir.

Hususî sektöre dahil bankalarda çalışan bütün memurlar için müşterek mahiyette bir tek Emekli Sandığı kurulmasını tetkike değer görmekteyiz. Aynı şekilde sağlık işlerinde yapılacak yardımlar için müşterek esaslar düşünülebilir.

Bu bahsi kaparken şuna da işaret edelim ki, bankalar birliğinin görebileceği daha bir çok vazifeler düşünülebilir. Muhtemel vazifelerin birçoğu tatbikata girdikten sonra ve bankacılık sahasındaki yeni gelişmelere muvazi olarak gelecek ve kendisini daha kuvvetle hissettirecektir.

8 — Birliğe meslekî temsil vazifesinde verilip verilmeyecek vazifeler :

Bankalar birliğine verilecek vazifeler incelenirken «meslekî temsil vazifesi»,

üzerinde ayrıca durulması gereken bir mevzudur. Tasarıda mevcut hükümler meslekî temsil vazifesinin tevdi ve ifası bakımından tetkike muhtaçtır.

Malûm olduğu üzere, meslekî temsil mevzuu ayrı bir kanunla tanzim edilmiştir. 5590 sayılı Ticaret Odaları ve birliği meslekî teşkilâtlanmaya ait kanun hükümlerinin de bu mevzuda gözden geçirilmesi lâzımdır.

5590 sayılı kanuna göre kurulan odalar ve birlik tam meslekî teşekkül mahiyetindedirler. Bu kanuna göre bütün bankalar, umum müdürlükleri ve şubeleri ayrı ayrı buldukları yerlerin ticaret odalarına kaydolmağa mecburdurlar. Şu halde mevcut duruma göre, bütün bankaların resmî meslekî teşekkül ve temsil organları Ticaret Odaları ve birliğidir.

Şimdi şu suali sorabiliriz :

Bankalar arasında yeni bir birlik kurulduğu takdirde meslekî temsil işleri nasıl bir gelişme alacaktır? Burada tekrar şu suali sormak ve cevaplandırmak yerinde olacaktır :

Acaba, Ticaret Odaları Kanununun nazari olarak imkân verdiği bankalarla alâkalı meslekî temsil teşkilâtı bu bünyede maksada uygun bir şekilde kurulabilmekte ve işleyebilmekte midir?

Bu mevzu üzerinde derine gitmeden derhal ifade edebiliriz ki, kuruluş ve işleyiş bakımından mevcut Ticaret Odaları ve bunların birliği bankalar için maksada uygun bir organizasyon olamamaktadır. Bunun en sarîh ifadesi, Ticaret Odalarında ve birliğinde şimdiye kadar uzun yıllar zarfında bankaları alâkadar eden ciddi hiç bir mevzuun ele alınmamış olmasıdır. Bankalar arasında ayrı bir birlik kurulması teşebbüsüne girişilmesi de Ticaret Odalarının bankaların meslekî teşkilâtlanma ve temsil ihtiyacını karşılayacak kifayette olmadığını gösterir.

Kanaatimize göre hususî bir kanunla kurulması, ve bütün bankaları mecburi bir şekilde bünyesinde toplaması esası kabul edildiğine göre, bundan sonra bankaların

resmî meslekî temsil organı yalnız yeni birlik olmalıdır.

Netice ve teklifler :

Bankalar arasında kurulacak birliğe ait mevzuları birçok bakımlardan esaslı bir şekilde incelemiş bulunuyoruz. Bu incelemelerde birliğin lüzumu, ehemmiyeti ve millî bankacılığımıza ve dolayısıyla ekonomiye sağlayacağı faydalar belirtilmiştir. Yaptığımız uzun incelemeler sonunda vardığımız neticelerden çıkardığımız bazı tekliflerimizi aşağıda arz ediyoruz :

Neticeler :

1. Memlekette faaliyette bulunan bütün bankalar arasında bir tek birlik kurulması lüzumlu ve faydalıdır. Böyle bir birliğin kuruluşu hakikî bir ihtiyaca dayanmaktadır. Birlik, işbirliği esasına dayanan düzenleyici ve geliştirici hizmetler görecekle yardımcı bir organ olacaktır. Äza bankaların bünyelerinde görülen büyük farklar bir birlik çatısı altındaki müşterek çalışmaları güçleştirebilecektir. Fakat meslekî tesanüt duygusunun olgunlaştırılması ile bu zorlukların yenilenmesi mümkündür.

2. Birliğe girişin mecburî olması yerindedir.

3. Birliğe verilecek vazifelerin çeşitli oluşu ve bu işlerin her zaman için aktüel karakter taşımaları birliğe devamlı bir hayatîyet kazandırmaktadır.

4. Bankalar birliği, millî ekonomi bünyesinde tabiatıyla bir organizasyon haline gelebilir. Birlik millî bankacılığımızın geliştirilmesinde faydalı ve devamlı hizmet görebilir.

5. Birliğin faydalı işler görebilmesi; hukukî esasların maksada uygun bir şekilde tedvin olunmasına, vazife ve selâhiyetlerin sarîh olarak belirtilmesine, ihtiyaca göre teşkilât kurulmasına, kâfi miktarda maddî gelir sağlanmasına, birlik kadrolarında mütehasis elemanların çalıştırılmasına ve nihayet iş tutumunda da iyi niyetin, samimiyetin ve umumî fayda prensibinin gözönünde tutulmasına bağlıdır. Aksi hallerde kuruluş kâğıt üzerinde kalmağa mahkûm olur. Bütün şikâyetler ve özleyişler de eskisi gibi yine yıllarca devam edip gider.

1. Kanun tasarısında mevcut madde ve hükümler, böyle bir birliğin mevzuat ihtiyaçlarını ve hukukî temellerini karşılayabilecek yeterlikte görülememektedir. Tasarıda birçok noksanlar ve boşluklar vardır. Tasarıda mevcut madde ve hükümlerin daha geniş bir tetkike tâbî tutulması ve bankalar birliği için ayrı bir fasıl tanzimi faydalıdır.

2. Tasarıda temsil vazifesi ve selâhiyeti mevzuu tereddütlüdür.

3. Tasarıda birliğe verilen vazifeler kâfi görülmemektedir. Bu vazifelerin genişletilmesinde fayda vardır.

Noksanların ve boşlukların hazırlanacak nizamnamede düşünüleceği ileri sürülebilir. Fakat işaret olunan noksanlar ve boşluklar nizamnamede değil, kanunda yer alması icabeden ehemmiyettedir. Bunlar tatbikatta, teferruata değil, prensibe ait ana meselelerdir.

Bankalar birliğinin Türk bankacılığına hayırlı olması ve memlekete faydalı hizmetler görmesi dileğini tekrarlıyarak sözlerime nihayet veriyorum. Hepinizi tekrar hürmetle selâmlarım .

İdare Meclislerinin Teşekkül Tarzı ve Çalışma Şekilleri

Yazan : Ali Şakir AĞANOĞLU

Zamanımızda iş hayatının dikkate değer hususiyetlerinden biri, ve belki en karakteristik olanı, her teşebbüsün bir şirket halinde kurulmakta ve idare edilmekte olmasıdır. Bazı istisnalarile ziraat hariç, her çeşit iktisadî faaliyetlerde şirketler halinde çalışmak medenî memleketlerin muvaffakiyet ve ilerleme âmîlini teşkil etmektedir. Hakiki hüviyet ve mânasına göre şirket bir sermaye birliği olmaktan ziyade muhtelif sahalarda tecrübe ve ihtisas sahibi bulunan müteaddit iş adamlarının bir mevzu etrafında birleşmeleri ve beraber çalışmaları demektir. Bilhassa, anonim şirketler gibi teşebbüse para yatırmış olanların şahıslarından tamamen ayrı bir hüviyetle ortaya çıkan ve hissedarları arasından iş kabiliyetleri ve tecrübeleriyle temayüz etmiş kimseler olarak seçilmiş birer heyet tarafından idare edilen şirketlerde bu husus daha fazla dikkati çekmektedir.

Bankalar da dahil olduğu halde anonim şirket halinde kurulmuş olan bir teşebbüsün iş hayatındaki muvaffakiyet derecesi, her şeyden evvel bu şirketin başında bulunan idare meclisinin iktidarına bağlı bulunmaktır. Bir şirket idare meclisinin teşekkül tarzı ile çalışma şekli, muhtelif iş ve ihtisas sahibi kimselerin bir işletmeyi idare etmek üzere ne suretle işbirliği yaptıklarına müşahhas bir örnek teşkil eder.

İdare meclisi, işletmenin idaresini toplu halde yaptığı müzakereler ve aldığı kararlarla tedvir etmektedir. Onbinlerce şirketlerin faaliyette bulunduğu memle-

ketlerde, iş adamlarının her sene milyonlarca saatlik zamanlarını iş meselelerini müzakere ve münakaşa etmek üzere toplantılarda geçirmeleri, yaşadığımız devirde idare meclisleri toplantılarının ne derece ehemmiyetli bir mevzu olduğunu ifade eder. Büyük başarıların âmîli olan birçok kıymetli fikirler bu müzakere ve münakaşalar sırasında ortaya çıkmaktadır. Hernekadar komite veya meclis müzakerelerinde bir takım iyi projelerin evrilip çevrilerek aslından uzak ve acıip bir hale getirildiğini ileri sürenler bulunuyor ise de, ciddi ve şümüllü kararların toplu haldeki çalışmalarla elde edildiğine şüphe yoktur. Büyük işler, daima, ehil insanlardan müteşekkil heyetler veya idare meclisleri tarafından alınan kararlarla başarılmaktadır.

Ticaret Kanunumuzla Bankalar Kanununda «İdare Meclisi» nin teşekkül ve çalışma tarzlarına dair âmîr hükümler vardır. Şirketin umumî idaresini elinde bulunduran ve her türlü faaliyetile alâkalı kararlar almakta olan bu meclisin hukukî salâhiyet ve vecibeleri tâyin ve tesbit edilmektedir.

Bu yazıda, bir şirket «İdare Meclisi» nin, şirketin sevk ve idaresine ait lüzumlu kararları alan ve bunları tatbik mevkiine koyduran ve bu itibarla teşebbüsün mesuliyetini taşıyan bir heyet olarak nasıl bir içtimaî hava içersinde vazife gördüğü; muhtelif karakter, ihtisas ve tecrübe sahibi kimseler olan meclis âzalarının toplu halde çalışırken ne gibi bir halleti ruhiye taşıdıkları; bu şahısların muh-

telif istikâmetlere doğru olan maddî ve mânevî temayüllerinin bir hedefe doğru tevcihini neticelendiren müzakere ve münakaşaların psikolojisi tahlile çalışılacaktır.

İş sahasında toplu çalışma temayülleri batı memleketlerinde eski bir maziye maliktir. Bu itibarla «müzakere ve münakaşa etme» terbiye ve itiyatları o memleketlerde uzun zaman evvel gelişmiştir. Bugün, sanayi ve ticaretin her sahasında, ister bir müessesenin umumî faaliyetile alâkalı prensip kararları olsun, isterse bir işletmenin herhangi bir kısmına ait münferit ve mevzii mahiyette meseleler olsun, her hâdisenin, teknik, iktisadî ve beşerî cephelerinden işin hususiyetlerine vâkıf kimseler tarafından tetkik ve müzakeresi yapıldıktan sonra halli yoluna gidilmesi bir kaide haline gelmiştir. Bu suretle, meclis veya komite halinde çalışmak her kademedeki işletmeci ve idarecilerin günlük mesailerini içersinde mühim bir yer almaktadır. İş hayatının mühim bir unsuru haline gelmiş olan bu «meclis» veya «komite» toplantıları iş erbabının olduğu kadar ilim adamlarının da dikkat ve alâkalarını çeken bir mevzu halini almıştır.

Bir heyet nasıl teşkil ediliyor? Toplantılar nasıl yapılıyor? Bir mevzu ne tarzda müzakere ediliyor? Müzakereler ne suretle neticelendiriliyor? Görüşülen meselelerin halli veya birer karara bağlanmaları nasıl oluyor?... Gibi hususlar ilmi tetkiklere tâbi tutulmaları lâzım gelen mevzular olarak ele alınmaktadır. Sosyoloji ve psikoloji ilimleriyle meşgul olan kimselerin uzun zamandır yapmakta oldukları araştırmalar neticesinde, «müzakere, münakaşa ve karar alma» tekniği hakkında bir takım kaideler tâyin ve tesbit edilmiştir. Geniş faydalar sağlıyan bu çalışmaların dikkate değer neticelerinden biri, sınaî ve ticarî işletmelerde maddeye ve tekniğe büyük ehemmiyet verildiği halde, bunlardan çok daha mühim olan «beşerî faktör» ün şimdiye kadar ele alınmamış ve bu unsurun maddî ve mânevî taraflarının lâyıki veçhile tetkik edilmiş olması keyfiyetinin anlaşılmasıdır.

Yakın zamanlara kadar, yüz yüze konuşup görüşmekte olan insanlar arasındaki beşerî ve ruhi münasebetlerin bir tecrübe lâboratuvarında tetkike tâbi tutulabileceği kimsenin aklından geçmiyordu. Hatta, sosyologların çoğu, bazı ileri fikirli meslektaşlarının «idare meclisi halinde toplanan bir heyetin müzakerelerini doğrudan doğruya müşahedeye tâbi tutmak suretile ilmi bir tetkikte bulunma..» teşebbüslerini şüphe ile karşılamışlardı. Halbuki, bu teşebbüsler başlangıçtan itibaren müsbet neticeler vermiş; müşahedeye dayanan tetkiklerden pratik faydalar elde edilmiştir. Bunun üzerine, birçok üniversite ile ilmi tetkik ve araştırma müesseselerinde bu kabil araştırmalar için hususî lâboratuvarlar tesis edilmiştir. Halen bu sahada devamlı tecrübeler yapılmaktadır.

İlk defa 1947 yılında, Amerika'da Harvard Üniversitesinin sosyoloji departmanında böyle bir lâboratuvar hazırlanmıştı. Harvard'ın Emerson pavyonunda üçüncü katta bir salon, herhangi bir şirketin idare meclisi odası şeklinde tanzim edilmiştir. Salona büyük bir masa ile rahat koltuklar konulmuştur. Normal bir toplantı yeri gibi tefriş edilmiş olan salonun tenvir, teshin ve akustik şartları rahat bir çalışma yapımıya uygun olarak hazırlanmıştır. Bu toplantı yerinin bir tarafına büyükçe bir yazı tahtası konmuştur. Mukabil taraftaki duvara ise boydan boya bir ayna yerleştirilmiştir. Duvarı kaplıyan bu ayna haddizatında bir taraflı rüyete müsade eden bir camdır. Bunun arkasında bir müşahede odası bulunmaktadır. Oda da bulunanlar toplantı salonunun içersindeki her hareket ve faaliyeti rahatça müşahede ve tetkik edebildikleri halde salonda bulunanlar, ayna halinde gördükleri bu cam duvarın arkasında neler olduğunu anhyamamaktadırlar.

Bu lâboratuvarda yapılan tecrübelerde; bir mevzu müzakere etmek üzere salonda toplanan bir heyetin, konuşmalar başladığı sırada, bir müddet ayna duvarın arkasındaki müşahitler tarafından tetkik edilmekte bulduklarını hissederek heyecanlandıkları ve bir nevi rahatsızlık

hissettikleri tesbit edilmekte, ve fakat, kısa bir zaman sonra, müzakeresine başlanılan mevzu arkasında sürüklenmiye başlıyarak müşahade odasının mevcudiyetini unuttukları görülmektedir. Müzakereler daha fazla ilerleyip münakaşalar hararetlenince heyet âzalarının muhitleriyle olan alâkalarının azalmakta olduğu müşahade edilmektedir.

Bu lâboratuarda yapılagelen ve başka yerlerde de tekrarlanan tecrübelerden birtakım neticeler elde edilmiş; ve bir idare meclisinin ne suretle teşkil edilmesi ve ne tarzda çalışması lâzımgeldiği hususlarında birtakım prensipler tesbit edilmiştir.

İdare Meclisinin Teşekkülü :

Muhtelif iş, meslek ve ihtisas sahibi kimselerden gelişi güzel heyetler teşkil edilmek ve bu heyetlere çeşitli mevzular müzakere ettirilmek suretile yapılan tecrübelerde, ideal bir idare meclisinin ayrı ayrı ihtisasları olan insanlardan teşkil olunan bir heyet olabileceği, ve böyle bir heyetin ele alacağı mevzuları her cephesinden tetkik ve tahlile muktedir bulunacağı kanaatine varılmıştır. Binaenaleyh, bir meclis heyeti teşkil edilirken, buraya herbiri kendi mevzuunda tecrübe sahibi bulunan, aynı zamanda ciddi, bitaraf ve şahsiyetli kimselerin seçilip getirilmesi icap etmektedir. Heyet âzalarının hepsinin aynı derecede bilgili olmaları icap etmemektedir. Çünkü, bu takdirde müzakereler sırasında bir fikir rekabetinin başgösterdiği sık sık görülmektedir. Bilgi ve tecrübeleri az olan kimselerden teşkil olunan meclislerde ise malûmat ve fikir noksanlığı yüzünden müzakerelerin kuru ve verimsiz oldukları tesbit edilmiştir.

Meclis âzaları, toplu halde çalışırlarken, ele alacakları mevzular üzerinde bilgi ve kanaatlerini ifade ve müdafaa etmek hususlarında tam bir serbestiye sahip olmalı ve müsavi haklarla meclise iştirak etmelidirler. Her âzanın kendine düşen

vazifeyi yapabilmesi ancak bu şartlar altında mümkün olabilmektedir.

İdare Meclisinin Âza Adedi :

Bir meclis teşkil edilirken en elverişli ölçünün ne olacağı, kaç kişiden teşkilinin uygun bulunacağı mevzuu da uzun tetkik ve araştırmaları mucip olmuştur. Müzakere olunacak mevzuların dikkatle incelenmesi ve aynı zamanda fazla zaman sarfına meydan verilmemesi bakımlarından en uygun meclisin beş kişiden teşekkül eden bir meclis olduğu anlaşılmıştır. Daha az kimseden teşekkül etmiş meclislerde mevzuların kâfi derecede tetkik edilemediği, müphem noktaların halile kaldığı ve bu itibarla alınan kararların kusur ve noksanlarla malûl bulunduğu müşahade edilmiş; beş kişiden daha kalabalık heyetlerde ise âzalardan bir kısmının kâfi derecede konuşmaya, fikir ve kanaatlerini ifade etmeye vakit bulamadıklarından şikâyet ettikleri tesbit edilmiştir. Bu tecrübeler, mevzuun mahiyetine göre birkaç saatlik bir müzakere müddeti içerisinde en elverişli netice alabilen bir meclisin, beş kişilik bir meclis olduğu kanaatini takviye etmiştir.

Yine aynı tecrübeler, yedi kişiden daha kalabalık meclisler teşkil edilmemesi lâzım geldiği neticesini vermektedir. Kalabalık meclislerde âzaların umumî heyete hitap ederken fikir ve kanaatlerini ifade ve müdafaa edemedikleri; söylemek ihtiyacının tazyiki altında yanlarındaki kimselerle konuşmaya başladıkları; ve bu suretle meclisin müteaddit müzakere grupuna ayrılmakta olduğu müşahade edilmektedir. Meclisin kalabalıklaşmasına muvazi olarak müzakere sırasında âzaların topluluğa hitap etmek zaman ve imkânlarının azaldığı, bunun yerine ikişer üçer kişilik gruplar halinde konuşmaya temayül ettikleri bir kaide halinde tekrerrür etmektedir.

İki veya üç kişiden teşkil olunan küçük heyetlerde de başka bir mesele ortaya çıkmaktadır. İki kişilik bir heyet bir mevzu müzakere ederken, bir neticeye varmak hususunda her zaman mutabakata varılamamaktadır. Karar almak hususunda ekseriyet teşkili mümkün olama-

maktadır. Üç kişilik heyette ise, mutabakata varan iki âza üçüncüye galebe çalmakta, heyetin reisi ile onun yardımcısı müzakereleri istedikleri mecraya sürüklemekte ve diledikleri kararı almaktadırlar. Üçüncü âzanın kanaatlerinin ehemmiyeti olmamakta, tesirleri görülememektedir. Netice itibarile, yapılan uzun tecrübeler, idare meclislerinin beş ilâ yedi kişiden teşkil edilmelerinin kaide ittihaz olunmasını âmir bulunmaktadır.

İdare Meclisi Toplantı Yeri :

İdare Meclislerinin toplanacağı ve çalışacağı mahallerin, müesseselerin malî takatlarını aksettirecek bir gösteriş köşesi olmaktan ziyade, içersinde rahat ve huzur içinde çalışılacak bir yer olarak tanzim edilmeleri gerekir. Duvarların lüzumundan fazla tablolarla süslenmesi ve salonun fazlasile dikkat ve alâkayı çeken lüks ve cazip eşyalarla doldurulması doğru görülmemektedir. Etrafında toplanılacak büyük bir masa ile rahatça oturulabilecek sandalya veya koltuklar belli başlı eşyayı teşkil etmelidir. Salonun bilhassa iyi aydınlatılmış olması lâzımdır. Rahatça konuşulması, ve konuşulanların herkes tarafından rahatça duyulabilmesi için salonun ses aksettirme durumu fena olmamalı; hariçten gelecek ses ve gürültülerden de tecrit edilmiş bulunmalıdır. Teshin ve havalandırılma şartlarının da normal ve iyi olması gerekir.

Toplantı halinde meclis âzalarından her şahsın, arkadaşlarının hepsini görebilecek bir şekilde oturması ve heyeti umumiyeye hitap ederek konuşabilmesi gerekir. Bu husus göz önünde tutularak, ekseriyetle idare meclisi salonlarındaki masalar yuvarlak veya beyzi şekillerde yapılmaktadır. Ancak, beş ilâ yedi kişilik grupların toplantılarında, karşılıklı oturmak suretiyle müstatil şeklindeki masalar da ihtiyaca uygun bulunmaktadır.

Müzakere Zamanı, Müddeti ve Gündem :

Heyet toplantılarının günün en müsait saatlerinde yapılması, ve bilhassa âzala-

rın yorgun olmadıkları, beden ve fikren dinlenmiş ve en zinde halde buldukları sabah saatlerine tesadüf ettirilmesi icap etmektedir. Umumiyetle öğleden evvelki saatler, 9 ilâ 12 arası tavsiye olunmaktadır.

Diğer taraftan, üç saatten fazla devam eden toplantıların, âzalar müzakere ve münakaşalardan yorgunluk duymıya başlamış olduklarından, isabetli kararlar alabilmek hususunda iyi neticeler vermediği müşahade edilmiştir. Bu itibarla, en fazla üç saat devam edecek bir toplantı müddeti kabul edilerek müzakere olunacak mevzuların buna göre ayarlanmaları icap etmektedir. Her müzakerenin bir gündemi bulunması, yani tetkik olunacak mevzuların önceden tesbit edilmiş ve bir sıraya konulmuş olması lâzımdır. Mevzuların ehemmiyetlerine, daha doğrusu tetkik ve müzakere olunabilecekleri tahmini müddetlere göre sıralanmaları ve ehemmiyetli olanların öne alınmaları daha uygun bulunmaktadır. Bir toplantıda görüşülecek mevzular, mahiyetleri itibarile birbirlerinden farklı iseler, bunların üç dört mevzudan fazla olmaması gerekmektedir. Daha fazla mevzuu ihtiva eden gündemlerin müzakeresinde, üç veya dördüncü maddeden farklı iseler, bunların üç dört mevzümünakaşa ve kararların kâfi derecede dikkat ve ilgi ile takip edilmediği müşahade edilmiştir.

İdare Meclisinde Liderler :

Demokratik prensiplere göre teşekkül eden bir idare meclisinde âzaların hepsi müsavi hak ve salâhiyetlerle meclise iştirak etmektedir. Her üye bilgi, fikir ve kanaatlerini söylemekte tam bir serbestiye maliktir. Diğerlerinin şahıslarını rencide etmemek üzere ve görüşülen mevzu ile alâkalı olmak şartile herkes dilediğini ifade edebilir. Böyle bir mecliste topluluğa tefevvük ve tahakküm temayülünü gösteren bir âzaya karşı diğerlerinin şüphe ile ve itimatsızlıkla mukabele göstermeye başladıkları müşahade edilir. Buna mukabil, müzakerelere başlanması konuşmak isteyenlere sıra verilmesi, kararların reyeye konulması.. gibi toplantı ve müzakerelerin

teknîğine ait hususların idaresi için heyete bir reis seçilmesi hususunda umumî bir fikir mutabakatı vardır. «Sosyal Lider» denilen ve vazifesi topluluğun hareket ve faaliyetini tanzimden ibaret bulunan reis heyet tarafından seçildiği takdirde rahatça vazife görebilir.

Tecrübe lâboratuarlarında, reissiz olarak yapılan toplantılarda müzakerelerin başlamasından hemen biraz sonra âzalarından birinin kendisini sosyal lider durumunda görmeğe başladığı müşahade edilmekte, ve fakat, çok geçmeden heyet içersinden diğeri bir şahsın bu birinci lidere karşı rakip olarak ortaya çıktığı görülmektedir.

Sosyal lider, yani meclis reisi, umumiyetle daha başlangıçta meclis tarafından seçilerek muayyen vazifeleri ifa etmekle görevlendirilir. Müzakereler sırasında kendini gösteren ve arkadaşlarının dikkatini çeken ikinci lider, umumiyetle geniş bilgi ve tecrübeleri olan ve daima isabetli fikirlerle heyeti sürükleyebilen kimsedir ki, buna «Fikir Lideri» denilmektedir.

Normal bir mesai yapan meclisler, umumiyetle bu iki liderin hizmetlerinden faydalanmasını temin edebilen meclislerdir. Herkes tarafından sevildiği için sosyal vazifeleri görmek üzere seçilen reis, aynı zamanda fikir liderliğini de ele almak temayülünde bulunursa, müzakerelerde muarız fikirler taşıyan âzanın sempatisini kaybedebilir. Topluluğun sevgisine dayanan şöhretini muhafaza etmek ve meclis reisliğinde, yani sadece sosyal liderlikte kalmak istiyorsa, münakaşalarda fikir liderliğini başkalarına bırakmalıdır. Pek nadir kimseler bu iki liderliği uhdelinde muhafaza edebilmektedir. Böyle bir insanın ise mutlaka pek mütemayız vasıfları haiz bulunması lâzımdır.

Umumiyetle, heyet müzakerelerinin selâmetle devam edebilmesi için vazifeleri ayrı ayrı olan bu iki lidere ihtiyaç vardır. Mühim olan nokta, bu iki liderin meclis müzakerelerinde birbirlerinin lüzum ve ehemmiyetlerini idrak ve kabul

edip etmemeleri keyfiyetidir. Eğer bu ihtiyacı anlamış iseler müzakereler selâmetle devam edebilir ve daima olgun kararlar alınabilir.

Sosyal liderin vazifelerinden biri, zaman zaman tatlı nükteler yaparak münakaşalarda gerilen havayı yumuşatmak ve şenlendirmektir. Şayet sosyal liderin nüktedanlık tarafı mevcut değilse, bu takdirde meclis içersinde bu vasıfları haiz başka bir âzanın bulunması arzu edilir. Âzalar arasında ciddi, sakın tabiatli ve temkinli kimselerin bulunması müzakerelerde mantık, muhakeme, hak ve adalet prensiplerinin hâkimiyet temin ve tesisi etmesini sağlar.

Müzakere Tekniği :

İdare meclisi toplantılarının maksadı gündeme alınan mevzuları müzakere ederek bir karara bağlamaktır. Toplantı, tetkik olunacak mevzuların bir sıra dahilinde müzakeresine başlanması suretile açılmış ve faaliyete geçmiş olur. Tetkikine başlanan mevzu herkesçe bilinse dahi bunun tekrar ve hülâsa olarak izah edilmesi faydalı bulunmaktadır. Reisin veya mevzu hakkında etraflı bilgisi olan bir âzanın vereceği kısa izahattan sonra müzakereye başlanır. Müzakerenin en uygun açılma şekli üç سوالin ele alınarak bunların cevaplandırılmaları yoluna gidilmesidir. Bu sualler :

- 1 — Ele alınan mevzu ile alakalı vakıalar veya meseleler nelerdir?
- 2 — Bu meseleler hakkında neler düşünülmektedir?
- 3 — Asıl mevzu hakkında ne yapmak, nasıl bir hal tarzı bulmak lâzımdır?

Bu üç سوالin ilk ikisi, üçüncü سوالin mevzuu için zemin hazırlamaya yaramaktadır. Üçüncü سوال, mevzu hakkında şahısların mütalâa ve tavsiyelerinin toplanarak bir karara bağlandığı safhadır.

Konuşmalar başladığı zaman müzakere heyeti yeni bir içtimai ve ruhi âleme girmiş olur. Söylenen sözler, serdedilen fikirler görünmeyen şualar halinde mec-

lis âzalarının dimağlarına yayılmakta, mukabil fikirleri tevliit etmekte, istidâl-lere sebebiyet vermektedir. Birer birer söz isteyen âzaların ya daha evvel orta-ya atılmış bir fikri tasvip ve müdafaa, ve-ya aksi bir fikri ileri sürme, yahut bir-birine zıt fikirlerin arasında mütevasst bir yol veya üçüncü bir istikamet işaret eden bir mütalâa ortaya atmak suretile, âdeta fikir şulelerinden görünmiyen bir ağ örülür. Bu son derece karışık mütalâalar mecmuasından herkesçe veya ekse-riyetçe mûta bir netice çıkarmak ve bir karara varmak icap eder ki, topluluğun gerek sosyal lideri, gerekse fikir liderinin müdahale ve yardımları zaruri olur. Umu-miyetle bu liderlerin dirayetleriyle toplan-tı müsbet kararlar almak suretile vazife-sini tamamlar.

Müzakere sırasında gerek meclis he-yetinin toplu olarak, gerekse her âzanın ferden birtakım vazife ve vecibeleri var-dır ki, meclis çalışmalarının selâmeti ve erişilmesi gaye olan kararların alınabil-mesi için toplantıya katılan üyelerin bu vazifeleri müdrük olmaları ve her an ha-tırda tutmaları lâzımgelir. Uzun tecrü-beler sonunda tesbit edilmiş olan bu va-zife ve vecibeler şu gruplarda mütalâa edilmektedir :

1 — Meclisin toplu halde vazifeleri :

İdare meclisinin hikmeti vücudu toplu halde çalışmak olduğuna göre, müzakere sırasında ele alınan mevzuların lâyıku veçhile izah edilmesi, muğlak ve müphem bir nokta kalmayınca kadar teşrih edil-mesi için üyelerin birbirlerini konuşma-ya teşvik etmeleri, müzakere ve münakaşalara katılmıya teşci etmeleri gerekir. Aydınlatıcı fikirler ortaya çıktıktan ve hemen herkes fikir ve kanaatlerini izhar etikten sonra mevzu meclis heyetine maledilmiş ve karar almak keyfiyeti ko-ylaşmış olmaktadır.

2 — Topluluğu temin ve toplu çalış-mayı devam ettirmek :

Müzakereler sırasında meclis âzaları-nın her an hatırda tutmaları gereken

ikinci bir nokta da müzakerelerin inki-taina sebebiyet verecek herhangi bir ha-rekette bulunmamak ve bu kabil hâdise-lerin zuhuruna meydan vermemektir. Âzanın herbiri, şahsi karakterile alâkalı olarak ayrı bir konuşma üslubuna malik-tir. Müfrit derecede sert çıkışları olan ve zıt fikir ve inançlarını lüzumundan fazla bir inatla müdafaa edenlere karşı uzlaş-tırıcı tekliflerin ortaya atılması ve kar-şılıklı feragat ve fedakârlıklardan bah-solunarak gerginleşen havanın yatıştırıl-ması lâzımdır. Zıt fikirlerin çarpışmaya başladığı ve münakaşaların sertleştiği an-larda meclis gruplara ayrılmak tehlikesile karşılaşır. Bu takdirde, daha fazla malû-mat toplanması ve mevzuun daha iyi ay-dınlanması cihetine gidilmek icap eder. Böyle bir durumda meselenin tetkikini müteakip toplantıyı bırakmak isabetli bir hareket olur.

Bazan, ifade tarzlarının başka başka oluşu yüzünden bir mevzu hakkındaki kanaatler birbirlerine zıt imiş gibi bir hal arzederler. Halbuki, konuşmalar so-nuna kadar sükûnetle dinlenir ve ileri sü-rülen fikirler yazılı olarak tesbit edilir-se, başlanıçta ayrı fikirler gibi tezahür eden görüşlerin neticede, ekseriyetle, bir-birlerine uygun oldukları tesbit edilmek-tedir. Yapılan uzun tecrübelerin ortaya koyduğu müsterek bir hakikat vardır ki, bu da iş ve meslek hayatında birbirine uyan merhaleleri ve tecrübeleri geçirmiş olan kimselerin kanaatlerinin esas itiba-rile birbirine uygun bulunmasıdır. Top-lu halde çalışmanın en önemli hususiyeti müzakerelerin bir ahenk içersinde devam ettirilmesi keyfiyettir. Bu itibarla ko-nuşmaların bazan lüzumundan fazla uza-masına sebebiyet veren, fikirlerinde çok musır olan ve dinleyicileri usandıracak derecede teferruata kaçan konuşkan üye-lere karşı muhasara edici ve kısa konuş-mıya teşvik edici bir taktik kullanılırken heyetin bunu desteklemesi gerekir. Netice itibarile her âza, ahengi zedeliyebile-cek hareketlere karşı dikkatli olmak ve yatıştırıcı teklif ve tedbirleri samimiyet-le tasvip etmek durumunda bulunmalıdır.

Meclis üyelerinin, müzakere sırasında riayet edecekleri birtakım kaideler vardır. Bu kaideler şöylece hütlâsa edilebilirler :

Her üye söz alıp konuşmaya başladığı zaman meclisin heyeti umumiyesine hitap etmeli, herkese göz gezdirmelidir. Tek bir şahsa hitap eder tarzda konuşmaların diğerlerinin alâkalarının azalmasına sebebiyet verdiği müşahade edilmiştir. Âzadan birinin fikrine karşı zıt bir kanatın ortaya atılması ve müdafaa edilmesi halinde meclis âzasının alâkasının toplanmasına çalışılması ve mevzuun heyete maledilmesi gerekir.

Bir başkasının fikrine zıt bir mütalâanın dermeyanı halinde, muhakeme ve ifadelerin ölçülü olması, tenkitlerin şiddetli kelimelerle takviye edilmesi temayülünden sakınılması lâzımdır. Ve hele, tenkid edilen fikir sahibinin şahsile kat'iyyen uğraşmamak ve tamamile mevzu hakkında konuşmak her üyenin dikkatle riayet edeceği bir prensip olarak kabul edilmektedir. Üyeler, müzakere sırasında, kendini göstermek, heyet içersinde temayüz etmek, gibi bir hissin tesiri altında kalmamalı; ve meseleyi mutlaka kendi görüş ve anlayışına göre halletmek cehit ve gayretinde bulunmaktan sakınmalıdır. Kısa konuşmak, tekrürlerden kaçınmak, fikirleri vuzuh ile belirtmeye çalışmak lâzımdır. Meclis âzasının dinlemek takat ve sabırlarını aşındırmamak, ve toplantı zamanının yalnız kendine ait olmadığını, başkalarına da konuşma zamanı bırakmak icabettiğini daima hatırdâ tutmak gerekir.

Duygu ve düşüncelerin baş, yüz, vücut ve el hareketleri gibi jestlerle ifadesinden sakınılması ve her maksadın münasip kelimelerle ve lisan ile izahuna çalışılması lâzımdır. Konuşan bir üyenin her sözünün dikkatle takibi gerekir. Çünkü, bazan tek bir kelime bütün bir fikrin, bir maksadın ifadesinde düğüm noktasını teşkil edebilir. Dinleyicilerin her kelimeyi kendi ölçülerine göre değerlendirmek durumunda bulunmalarına mukabil

konuşan âzanın da her sözü kendi kafasında iyice ölçmüş ve tartmış olarak ifade etmesi lâzımdır. Bir üyenin mütalâaları dinlenirken hatıra gelecek mukabil fikirlerin hemen ortaya konulması şart değildir. Âni olarak hatıra gelen düşünceler ve fikirlerin kısa notlar halinde not edilmesi ve bilâhara söz alındığı zaman ifade edilmesi icap eder. Konuşan kimsenin izahatını yarıda kesmek, ortaya koyabileceği fikirlerin beyanına manî olmak, veya konuşma anındaki fikir teselsülünü bozmak gibi bir netice tevhit eder.

Konuşmaların mahiyeti :

Müzakerelerin devamı sırasında dikkati çeken diğer bir husus konuşmaların mahiyetidir. Ne konuşuluyor? Konuşmada ne murad olunuyor? Konuşma heyet üzerinde nasıl bir tesir bırakıyor? Veya ne gibi bir reaksiyon uyandırıyor?

Harvard araştırma laboratuvarı tarafından imâl edilmiş olan hayrete şayan bir makine, meclis müzakereleri sırasında yapılan konuşmaları mahiyetlerine göre bir tasnife tâbi tutmakta ve müşahitlerin tetkiklerini son derece kolaylaştırmaktadır. Makine, konuşmaları 87 gruba tasnif edebilecek bir kapasitededir. Ancak, tetkikatı kolaylaştırmak için tasnif daha fazla sadeleştirilerek ve belli başlı farklar gözönünde tutulmak suretile konuşmalar mahiyet itibarile 12 esas gruba ayrılmaktadır. Şahısların tavır ve hareketleriyle alâkalı olan konuşmalar evvelâ üç gruba tefrik edilmektedir; bunlar :

- 1 — Soru sormak,
- 2 — Cevap vermek,
- 3 — Soru veya cevapların müsbet veya menfi reaksiyonlarını göstermek.

Sonra, bu gruplar da ayrı ayrı nevilere ayrılmaktadır. Meselâ, mahiyet itibarile üç çeşit soru tesbit edilmiştir; malûmat istemek, muhatabın veya heyetin fikrini sormak, nasıl bir hal çaresi tavsiye edildiğini sormak.

Bu soru çeşitlerine müvazi olarak da üç nevi «cevap» olduğu anlaşılmaktadır.

Bunlar; izahat veya malûmat vermek, fikir veya kanaatini ifade etmek, mevzuu bir hal çaresi tavsiye etmek.

Mevzuun haline matuf olan sual ve cevaplar birtakım reaksiyonlar tevhit etmektedir ki, bunlar da «müsbet» veya «menfi» reaksiyonlar diye ikiye ayrılmaktadır.

Müsbet reaksiyonlar; evvclce serdedilmiş olan bir fikirle mutabakat halini ifade etmek; feveran yaratmış bir hareketin yatıştırılmasını istemek; karşılıklı feragat ve fedakârlık tavsiye ederek anlaşmak ve birleşmektir.

Menfi reaksiyonlara gelince; bunlar da söylenenlerle mutabık bulunmadığını ifade etmek; feveran yaratmak, muhalefet göstermek hareketleri olarak tesbit edilmiştir.

Müzakere sırasında konuşmaların, ortalama % 50 sinin cevabî mahiyetteki izahat verme ve fikir beyan etmelerden teşekkül ettiği; diğer % 50 sinin de sualler ve reaksiyonlardan ibaret bulunduğu tesbit edilmiştir. Bu nisbetlere uyan konuşma tarzlarıyla cereyan eden bir müzakere nin normal bir müzakere tarzı olduğu ve kâfi derecede fikir teatisine imkân verdiği, münakaşaların neticesinde sağlam kararlar alınabildiği beyan edilmektedir.

Müzakerelere iştirak :

İdare meclisi toplantılarında, müzakere edilen mevzuun sağlam bir karara bağlanabilmesi için üyelerin hepsinin konuşmuş; mevzu hakkında fikir ve kanaatlerini belirtmiş ve hal tarzına dair düşünce ve tavsiyelerini söylemiş olmaları şarttır. Alınacak karara dair kanaatleri sorulmuş veya kanaatlerini belirtmemiş olan meclis âzaları bu kararlar kendilerini pek bağlı hissetmezler. Hukukan ve fiilen mesuliyete iştirak etmelerine rağmen ruhi mahiyette olan bu mesuliyetsizlik duygusunun bertaraf edilmesi icap eder. Çünkü, bu his, toplu çalışmanın mâna ve mahiyetle kabiletli olmıyan bir ruhi hal ifade eder.

İsabetli ve sağlam bir karara bağlanması için bir mesele üzerinde meclis üyelerinin mutlaka müsavî müddetlerde konuşmaları icap etmez. Zaten, konuşmalar için zaman bakımından müsavat bahis konusu olmamaktadır. Hariçten müdahalelerde bulunmamak ve şahıslar kendi arzularına göre harekete serbest bırakılmak suretile yapılan tecrübelerde müsavî zaman ölçüleri içersinde konuşma yapıldığı vâki olmamıştır.

Toplu çalışmanın asıl gayesi, mevzu ve neticesi hakkında her âzanın düşünce ve kanaatini lâıyık veçhile belirtmesini temin etmektir. Bu maksadın tahakkuku için, her üyenin müzakereye iştirak ederek diğerlerine sual sorması, malûmat istemesi, kendi bilgilerini ifade etmesi, alınacak karar veya yapılacak iş hakkında şahsî kanaat ve görüşlerini beyan etmesi icap eder. Bu işler her âza için müsavî birer hak ve vecibedir. Bu vazife ifa edilirken diğer üyelerin mukabil suallerine muhatap olmak, onlara cevap vermek. itirazlarla veya tasvipile karşılaşmak normal vakıalardır. Bu hâdiseleri de bir heyet içersinde müsavî haklarla çalışmanın tabii tezahüratı olarak kabul etmek lâzım gelir.

Burada diğer bir mesele; müzakereler sırasında bir üyenin düşünce, kanaat, itiraz ve reaksiyonlarını ne zaman tamamilen ifade edebildiğini tâyin edebilmektir. Filhakika, bazı kimseler çok kısa bir konuşma ile, yani az sözle fikirlerini rahat ve katiyetle ifade edebilmek kudretine malik buldukları halde; birçok insanlar vardır ki, uzun uzun konuştuğularını halde yine de maksatlarını kâfi derecede ifadeye muvaffak olamazlar. Şahısların durumlarına ve ifade kabiliyetlerine göre konuşma zamanlarının uzun veya kısa olması ayrı bir ehemmiyet arzeder. Ve yine, şahıstan şahısa değişen ifade üslûbuna ve mevzuu benimseme şekil ve derecesine bağlı olarak ölçülü, sakın ve mutedil konuşmalar yanında, hararetli, heyecanlı ve uzun konuşma tarzları vardır.

İhtilâflar ve anlaşamamak :

Heyet âzalarının şahsî tavır ve konuşma tarzlarıyla mevzua karşı alâka derecelerine bağlı olarak münakaşalar bazan hararetili bir hal alır. Bu safhanın faydalı tarafları olduğu kadar tehlikeli bir çığır açması da mümkün olabilir. Hararetili münakaşalar, mecliste bulunanların alâkalarının artmasını ve konuşmaya katılma nisbetinin çoğalmasını ve netice itibarile mevzuun daha fazla işlenip aydınlanmasını temin eder. Binaenaleyh, bu heyecanlı ve hararetili safhanın bertaraf edilmesi caiz değildir. Şahısların görüş ve anlayışlarının en tabii şekilde ortaya çıkmasını sağlamak ve dolayısıyla herkesin kanaatinin belirmesine meydan vermek ve ondan sonra karar almaya teşebbüs etmek toplu çalışmaların ruhunu teşkil etmektedir.

Lâkin, münakaşaların hararetlendiği safhada aynı zamanda şahısların birbirlerine karşı olan hislerinin ortaya çıkması ile sınırlı hareketler ve müteakib tenkidler mecrasına girilmiş olur ki müzakerelerin terk edilmesi ve meclisin dağılması tehlikesi başgösterir. Yapılan tecrübelerde, meclis müzakerelerinin bu safhasının ayna duvarın arkasında bulunan müşahitleri de heyecanlandırdığı ve sürüklediği tesbit edilmiştir. Münakaşaların hararetili anlarında konuşan üyeler, tetkik edilen mevzu ile alâkalı olmaktan daha fazla kendi his ve galeyanlarını ifade etmeğe başlarlar. Bu ruhi halet içerisinde sarfedilen sözlerin çoğu mübalâğah lâkirdilardır. Bunların hakikatle yakınlığı yoktur. Böyle gergin bir hava içerisinde cereyan eden müzakerelerle bir karara varıldığı pek nadir vâki olur. Eğer bir karar alınırsa, böyle bir karar «Kötü bir rüya» nın vasıflarını taşır.

Bazan bir düğüm noktasına dayanıp kalan, bazan da zincirleme reaksiyonların tevali edip gitmesine sebebiyet veren hararetili münakaşalar safhasında idare meclisi gruplara ayrılır. Bir fikir ile ona zıt diğer bir fikri müdafaa eden iki grup teşekkül eder. Bu iki grubun dışında münakaşanın müşahidi durumunda kalan

veya ayrı fikirleri müdafaa eden üçüncü bir grup daha meydana gelebilir. Meclis halinde çalışmanın gayesinden uzaklaşmış olan bu safhada grup liderlerine ve tekml meclis üyelerine birtakım vazifeler terettüp etmektedir. Meclis reisi münakaşalara müdahale ederek evvelâ umumi bir sükunet tesis etmek mecburiyetindedir. Bunun arkasından, herkesi münhasıran mevzu hakkında konuşmaya davet eder. Şahsî hislerin ortaya konulmasından ziyade alâkaların tamamen mevzua tevcih edilmesi gerektiğini hatırlatır. Ekseri hallerde, heyet âzaları bu ikazlar karşısında vaziyeti müdrük olarak tavırlarını değiştirir ve müzakerelere yeni bir şekil verebilirler. Bazan, reisin bu tarzdaki müdahaleleri iyi karşılanmaz ve yeni reaksiyonlara sebebiyet verir. Durumun nezaket kesbettiği görülünce müzakerelerin tatil edilmesi doğru olur. Bunun için de umumi reye müracaat olunması ve tatil edilmesi doğru olur. Bunun için de umumi reye müracaat olunması ve tatil kararının idare meclisince alınması icap eder.

Anlaşma :

Meclis müzakerelerinde, ekseri hallerde tetkik ve münakaşa olunan mevzu üzerinde ve varılması icap eden netice hakkında meclis âzalarının çoğunluğu mutabakata varmaktadır. Mutabık olmanın birkaç kişi de, umumî anlaşmazlığa sebebiyet vermiş olmanın mesuliyeti altına girmemek için mutabık görünürler. Mutabakata yarayacak fikir ve kanaatler beyan eden kimseler de mutabakat haline yakın bir durumda olduklarını ifade ederler.

Beyan edilen fikir ve kanaatlerin mucip sebepleri ne derece çeşitli olursa, alınacak kararın o derece noksansız ve sağlam olması temin edilmiş olur. Fikir ve kanaatleri arasında mutabakat olan kimseler, istinat ettikleri esaslara vukuh verdikleri nisbette kanaat birliğini takviye ve yardım etmiş olurlar.

Yine mucip sebeplere dayanılmak suretile müdafaa edilen mukabil fikir ve

kanaatler de mevzuun daha fazla aydınlanmasına ve anlaşma halinde olanların kanaat birliklerinin takviyesine yardım eder. Meclis müzakerelerinde umumiyetle müşahade edildiğine göre, görüşülen mevzular üzerinde menfi reaksiyon ve mütalâalara nisbetle müsbet kanaat ve mütalâalar iki misli daha fazla bir yekûn tutmaktadır. Müsbet mütalâaların ise, müzakerelerin müsait bir hava içersinde cereyanını sağladığına ve karar almayı kolaylaştırdığına şüphe yoktur. Ancak, her tezi bir antitez ile karşılaştırmak ve bu suretle noksan, hata ve pürüzleri önlemeğe çalışmak lâzımdır. Bu itibarla, her müzakereye menfi reaksiyonlara da mutlaka ihtiyaç vardır. Mevzudan uzaklaşmamak ve tenkidlerde ifrata varmamak kaydile beyan edilecek muhalif kanaatler ve serdedilecek mukabil fikirler müzakereleri biraz daha uzatsa bile, anlaşmanın sağlamlığını temin bakımından faydalı bir rol ifa eder.

Karar :

Meclis müzakerelerinin gayesi tetkik edilen mevzuu bir neticeye bağlamaktır. Bu netice kararı teşkil eder. Sual sormak, cevap vermek.. tarzındaki konuşmalar bu netice için hazırlık safhasıdır. Müzakereler sırasında her âza dikkatini varılacak karar istikametine tevcih etmektedir. Herkesin kendi zihninde tâyin ettiği bu *karara vasil olunacak yol* münakaşalar sırasında bazan vâzih bir hal alır; bazan çeşitli manialarla kapanır ve seçilemez bir hal alır. Müzakereler neticeye yaklaşırken hedefin herkesçe görünür bir menzile yaklaşmış olması lâzımdır.

Varılacak karar hakkında herkesin kanaati tebellür ettikten sonra konuşmaları uzatmak doğru değildir. Bu durumda müzakerelerin devamı bir kısım üyelerin asabiyetini tahrik etmektedir. Tehlikeli inkişafalara sebebiyet verebilecek ve müzakereleri yaklaşmış olduğu kararı alma merhalesinden geri döndürebilecek bu havayı dikkat ve hassasiyetle kollamak icap eder. Meclis reisi veya grup liderinin çok dikkatli olması, ve müzakerelerin olgunlaştığına kanaat getirdiği

anda mevzuun karara bağlanmasını teklif etmesi lâzımdır.

Ancak, hiçbir karar sadece vakıalara istinat ettirilmemelidir. Hernékadar, vakıalar en sağlam mesnetleri teşkil eder ise de, yine vakıalara dayanan muhalif fikirlerin ileri sürülmesi halinde anlaşmazlık zuhur edebilir. Ve alınacak karar sakat bir manzara arzeder. Bu itibarla, vakıaların yanı sıra sağlam mantık ve muhakemeye dayanan fikirlerin de nazarı itibara alınması ve kararın bu cephe-den de takviye edilmiş olması gerekmektedir.

Kararın meclisce alınması gerekir. Karar, müzakereler sırasında meclis ekseriyetinin mutabık kaldığı neticedir. Bunun dışında, meclis reisi veya herhangi bir üye tarafından empoze edilmek istenecek bir hal tarzı, meclis âzaları üzerinde bir infial yaratmaktadır. Böyle bir hareket, toplu çalışma prensiplerile ve demokratik bir müessesede olan İdare Meclisinin mevcudiyet ve gayesile kabilitelef değildir.

Meclis topluluğu içersinde ekseriyetin mutabık kalacağı netice karar haline getirildikten sonra meclisin heyeti umumiyesini ilzam eder. Karara muhalif kalan âzalar varsa, bunların muhalefet sebeplerini yazılı olarak kaydetmeleri ve bundan sonra kararı imza etmeleri icap eder. Zira, alınan kararın tatbikatından doğacak neticeler karşısında meclis üyelerinin hukukî veya vicdanî mesuliyetleri ancak bu suretle tebeyyün edebilir. Diğer taraftan, kararı tasvip eden âzalarla muhalif kalanların mevzu hakkındaki görüş ve anlayışlarile ilerisi için tahmin ve seziş kabiliyetleri de yine bu yazılı olarak tesbit edilecek noktai nazarlara göre tâyin olunabilir.

Uzun bir müzakere ve münakaşadan sonra bir neticeye ulaştırılmış olan mesele üzerinde müzakere heyetine dahil şahısların hepsinin mutabakata varması beklenemez. Diğer taraftan, ittifakla kabul edilme halini de bir kararın isabetli ve sağlam oluşuna bir miyar olarak almak her zaman doğru bir hareket olmaz. Ancak, ekseriyet ne nisbette zayıf ise,

Akreditif Âmirlerinin Riayet Etmeleri Gereken Bazı Hususlar

Yazan : Orhan GÜLEN

Akreditiflerde birbiri ile ilgisi olan dört taraf vardır :

- 1 — Akreditifi açtıran kimse (ithalâtçı). Buna akreditif âmiri denir,
- 2 — Akreditif âmirinin memleketinde bulunan ve akreditifin açılması için kendisine müracaat edilen banka. Buna açan banka denir,
- 3 — Akreditifin açıldığıнын lehdara bildirilmesi için tavassut ettirilen muhabir banka. Buna ihbar eden bana denir,
- 4 — Akreditifin, lehine açıldığı kimse (ihracatçı). Buna lehdar denir.

Bu dört taraftan akreditif âmirinin, akreditiflerini açtırırken gözönünde tutması lâzım gelen bazı noktaları izaha çalışacağız.

Akreditif âmirinin, ilgili taraflarla olan münasebetlerini gözönünde tutarak bütün bu tarafları tatmin edecek mahiyette akreditif açtırması lâzım gelir. Yerine getirilmesi mümkün olmayan birçok şartları akreditife dercettirip onu içinden çıkılmaz bir hale sokmamak icap eder. Böyle bir hal hiçbir tarafa fayda vermediği gibi akreditif âmirinin işinin gecikmesine sebep olur. Aynı zamanda mutavassıt bankaların işleri de bir hayli güçleştirilmiş olur.

Bazı akreditif âmirleri, satıcı ile yaptıkları satış mukavelelerinin birçok maddelerini olduğu gibi akreditiflere derç ettirmek isterler ve bunda ısrar ederler. Bunun doğru bir iş olmadığı ve akreditiflere konacak şartların mutavassıt bankalarca kontrol edilebilecek ve yerine geti-

görünüre göre, alınan kararın da o nisbette noksan veya hatalı olduğunu kabul etmek icap eder.

Hülâsa olarak, bir şirketin sevk ve idaresini deruhte etmiş olan İdare Meclisi, kalbi ve dimağı olan, yani his ve fikirlerle hareket eden insanlardan teşekkül etmiş içtimaî bir müessesedir. Bu müessesenin faaliyeti, onu teşkil eden insanların tabiat ve karakterlerine bağlı olarak devamlı bir kaynaşma ve değişme havasının tesiri altında bulunmaktadır. Görüşülen iş mevzuları muhteva ve mahiyetleriyle meclis âzasının his ve fikirleri üzerinde mütenevvi tesirler yaptığı gi-

bi; bu tesirlerin reaksiyonları olarak meclis üyeleri de müzakere ettikleri mevzuları kendi fikir ve kanaatleriyle yoğurmakta ve onlara yeni bir şekil ve istikamet vermektedirler.

Modern iş hayatının temel taşları olan şirketlerin başardıkları büyük işleri, netice itibarile, bu şirketlerin başında bulunan idare meclislerine ve bu meclislerde vazife gören insanların toplu haldeki çalışmalarına bağlamak mümkündür. Bu itibarla, toplu halde çalışma terbiye ve itiyatlarının gelişmesine hizmet edebilecek bilgilerin yayılmasında fayda olduğuna şüphe yoktur.

rilebilecek şartlar olması lâzım geldiği kendilerine bildirildiği zaman, mukaveleleri gereğince buna mecbur olduklarını ileri sürerler. Satış mukaveleleri satıcı ile alıcıyı alâkadar etmekte ve bankaları hiçbir suretle ilgilendirmemektedir.

Beynelmilel Ticaret Odasının 11-16 Haziran 1951 tarihinde Lizbon'da toplanan 13 üncü kongresinin, akreditiflerde yeknesaklığı temin etmek ve herkesin aklının kestiği ve istediği gibi hareket etmesini önlemek maksadı ile vaz'ettiği 49 maddelik kararın 1 inci maddesi bu mevzu ile ilgilidir. Bu madde ticarî vesikalı akreditiflerin, istinad ettikleri satış mukavelelerinden tamamiyle müstakil muameleler olduklarını ve bankaların bu mukavelelerle ilgilenmeyeceklerini açık olarak ifade etmektedir.

Bu maddenin sarih hükmüne göre alıcı ile satıcıyı ilgilendiren ve bankaları hiç bir suretle alâkadar etmeyen satış mukavelelerinin ahkâmını akreditife aktarmak bankaların işlerini güçleştirmekten başka bir işe yaramaz.

Akreditif âmirleri mukavenenin maddelerini uzun uzadıya akreditife dercetirmekle mukavele ahkâmının tam olarak yerine getirileceğini ve bu suretle satın alacakları malların her bakımdan emniyet altına alınacağını ve istedikleri evsafıta mala sahip olacaklarını zannederler. Akreditifin açılmasına ve şartlarının yerine getirilmesine tavassut eden bankalar, mallar üzerinde değil vesikalar üzerinde muamele yapmaktadırlar. Bir satıcının, imzasını vazettiği mukavenenin ahkâmına aykırı hareket etmeği göze aldığı takdirde, her zaman sahtekârlık yapması mümkündür. Akreditif mevzuunu teşkil eden malların makine yedek aksamı olduğunu farzedelim: Banka açtığı akreditife bu şartı koyar ve tediyeyi kendisine ibraz edilecek vesaik mukabilinde yapar. Sevkedilen malların hakikaten akreditifde istenilen mallar olduğunu görüp tetkik etmesine imkân yoktur. Zaten böyle bir mecburiyet karşısında da değildir. Beynelmillel Ticaret Odası kararının 10 uncu maddesinin birinci fıkrasında

vesikalı akreditif muamelelerinde bütün ilgili tarafların malların üzerinde değil, vesikalar üzerinde muamele yaptıkları sarih bir şekilde açıklanmıştır. Akreditif âmirlerinin, akreditif şartlarından ziyade, akdedecekleri mukavelelerle haklarının korunacağını bilmeleri lâzım gelir. Akreditif, şartlı bir para transferinden başka bir şey değildir.

Bundan başka akreditif âmirlerinin, akreditif talimatını bankalara verirken gözönünde tutmaları lâzımgelen mühim noktalardan biri de talimatın tefsire muhtaç olmadan tamamiyle anlaşılır vazih bir şekilde verilmesidir. Yani ne isteniyorsa madde madde ve açık bir şekilde yazılmalıdır. Çünkü bankaların, akreditiflerde mutavassıt rolü oynadıkları cihetle ellerine gelen talimatı harfiyen muhabire ve binnetice lehdara aksettirmeleri gerekir.

Bazı akreditif âmirleri, satış mukavesinin maddelerini uzun uzadıya yazdıktan sonra şöyle bitirirler. «Bu yazıya göre muhabirinize gereken talimatın verilmesini rica ederiz.» Bu vaziyette, mektubu tefsir etmek, ondan netice çıkarmak ve ona göre muhabire talimat vermek vazifesi bankaya tahmil edilmiş olur. Bankanın bu işi üzerine alması pek doğru olmaz. Çünkü onun vazifesi daha ziyade kendisine hazır olarak gelen talimatı mutavassıt sıfatıyla muhabire aksettirmektir.

Bankalar, lehdara bildirmek üzere aldıkları talimatı tercüme etmeden aynen muhabirlerine verebilirler. Ancak, bizim açtığımız akreditifler yabancı bir lisana tercüme edilmek suretiyle muhabire aksettirilmektedir. Bu suretle talimatı yabancı bir lisana tercüme etmek lâzımdır. Akreditif âmirinin, bankalara vereceği bu gibi talimatda bilhassa teknik tâbirlerin tercümelerini de vermeleri yerinde olur. Bankalar meselâ makinaya ait binbir aksamın ismini bilmek mecburiyetinde değildirler. Bu hakikatı gözden kaçırmayan Beynelmillel Ticaret Odası yukarıda bahsettiğimiz kararın 12 nci maddesinde bu hususu mevzuubahs etmiş

ve bankaların teknik terimlerin tercüme ve tefsirinde yapacakları yanlışlıklardan mes'uliyet almayacaklarını ifade etmiştir. Bankaların akreditif şartlarını tercüme etmeden, aynen karşı tarafa bildirmek hakkına sahip oldukları da yine aynı maddede ifade edilmiştir. Bu misaller bankaların mutavassıt olduklarını ve akreditif âmirinin icabederse talimatın ve bilhassa teknik terimlerin tercümelerini bankalara vermekle mükellef olduğunu teyit etmektedir.

Akreditif âmirlerince verilen talimatda çok umumî ve tefsire yol açabilecek ifadeler kullanılmakta olduğunu sık sık görmekteyiz. Meselâ : istenilen vesikalar meyanma muayene raporu da dercettirilmekte ve bu raporun şayanı itimat bir muayene müessesesi tarafından tanzimi istenmektedir. «Şayanı itimat» tâbiri ilcride ihtilâfa sebebiyet verecek bir tâbirdir. Raporu veren müessese muhabir için şayanı itimat bir müessese olduğu halde akreditif âmirince olmayabilir. O zaman akreditif âmiri ile banka arasında bir ihtilâf meydana gelir. Bu gibi ihtilâflara meydan vermemek için muayene müessesesinin adının âmirce tâyin ve tesbiti yerinde ve lüzumlu olur.

Akreditif âmirleri verdikleri talimattan muhabirlerin neticeler çıkararak muamele yapmalarını beklerler. Meselâ : malların gemi ile sevkedileceğini ve sevk vesaii olarak konşimento talebedileceğini bildiren bir akreditife, sonradan yapılan bir tadil ile malların hava yolu ile sevkedileceği bildirilir. Fakat bu sevkiyat için alınacak vesikanın bildirilmesine lüzum olmadığı ve hava yolu ile yapılacak sevkiyat için hava konşimentosu tanzim edilip muhabire ibraz edileceği tabii görülür. Bu her ne kadar tabii görülmekte ise de muhabir kendiliğinden bu işi yapmaz ve açan bankadan bu nevi sevkiyat için ne gibi bir sevk vesikası isteneceğini sorar. Bu hale nazaran akreditif âmirlerinin en ufak bir tereddüde dahi düşülmeyecek şekilde talimat vermeleri lâzımdır.

Satıcının, akreditif şartlarına aykırı hareketleri, alıcının lehine dahi olsa yine muhabir, elindeki talimata göre hareket eder. Kendiliğinden, âmirin lehine bir iş olduğu mütalâasıyla tediyeye yapmaktan istinkâf eder. Meselâ : malların uç partide sevkedileceği bildirildiği halde lehdara malları bir an evvel hazırlayıp sevketsen, bu, şüphesiz ki alıcının lehinedir. Çünkü bir an evvel mallara sahip olmuş olacaktır. Bu ahvalde muhabir tediye yapmaz ve bunun için âmirin talimatını ister.

Akreditif âmirleri umumiyetle malları, evsaf, miktar ve fiyat zikrederek bütün tafsilâtı ile akreditife dercettirmek isterler. Böyle yaptıkları zaman satıcı tarafından kendilerine matluba muvafık olmayan düşük kalitede mal vermenin önüne geçeceklerini zannederler. Yukarıda da izah ettiğimiz gibi satıcı dürüst hareket etmiyerek düşük kalitede mal satmak isterse bu yolda hareket edebilir ve bankaların, üzerinde muamele görecekları ve ona göre tediyeye yapacakları vesaii akreditifde zikredilen evsafı gösterir şekilde tanzim eder. Bankalar sevkedilen malları görmedikleri için vesaike göre tediyeye yapmak mecburiyetindedirler. Akreditif malların miktar ve evsafını garantileyen bir vesika değildir.

Bu bakımdan âmire düşük evsafda mal satılmasının önüne geçemez. Bazı akreditif âmirleri malların adını tafsilâtli yazmaktan daha ileri giderek ellerindeki, birbir detayı ihtiva eden proforma faturalarını akreditife ekleyip lehdara göndermek isterler. Bu da doğru bir hareket değildir. Zaten ilgili bankalar, bu kadar detaya girerek malları birer birer kontrol etmelerine imkân olmadığından, böyle bir talebi derhal reddederler.

Hülâsa; akreditif talimat ile suítefsife, karışıklığa meydan verilmemesini ve binnetice gecikmelere mâni olunmasını teminen, Beynelmille Ticaret Odası kararının umumî hükümler bölümünün 2 nci fıkrasında da işaret edildiği gibi, talimatın çok sarıh olmasına itina edilmesi zaruretini akreditif âmirlerinin gözden kaçırmamaları gerekir.

Bankacılık Politikasının Prensipleri

«Economie Bancaire

H. Baechler - A. Stampeli» den

Çeviren : Feridun GÖZGÜ

1. Banka İşletmesi :

Bütün iktisadî faaliyetlerin pratik gâyesi, ihtiyaç edilen masrafları aşacak olan bir hâsılanın yani kârın tahakkukudur. Müteşebbis, işinin icap ettirdiği masrafları tahtı temine alır, kâra hak kazanır, fakat bir ademî muvaffakiyetin neticelerini de kendisi tekabül eder. Bir teşebbüsün ekonomik faydası, mümkün olduğu kadar yüksek ve müstakar bir randıman üzerine müessesistir. Maamafih bu ümitler, bir taraftan satıcıların menfaati ve diğer taraftan alıcıların menfaati ile tahdit edilmiştir. Buna, rekabetten mütevellit tahditler de inzımam eder. Aynı prensipler bankalar için de caridir. Âmme hizmeti gören kredi müesseseleri de hususî iktisadî teşebbüslerin kaidelerine tâbidir.

Diğer her teşebbüste olduğu gibi, bankaların da âmme ekonomisindeki rolleri ile hususî ekonomik gayelerini kat'î bir surette tefrik etmek lâzımdır. Bir bankanın âmme ekonomisindeki fonksiyonu her şeyden evvel plâsman gayesile sermaye toplamak ve onları her çeşit kredi şeklinde istimal etmek suretile kredi sahasında mutavassıt sıfatile gösterdiği faaliyette tecelli eder. Bir banka için hususî ekonomik gaye, esasa halel vermeksizin bir kâr teminidir. Bu kâr, öz sermayeye normal bir faiz teminine ve vukuu muhtemel risklere karşı bir ihtiyatın tesisine kifayet edebilmelidir. Kâr, ya faiz farkından veya tahsil edilen komisyonlardan tahassül eder. Buna, bankanın esham tahvilât veya kambiyo alım satımından veya ecnebî nukud muamelelerinden elde edeceği kâr da inzımam eder. Bu muhtelif kaynaklardan gelen kârlar ile iş-

letme masrafları bankanın kâr ve zarar hesabında müşahhas bir vaziyette gözükür.

Banka faaliyetinin iki temel direği, daimî bir nezaret altında devam ettirilmesi lâzım gelen rantabilite ve emniyettir. Randıman, ne sağlamlık hudutlarını tecavüz etmeli, ne de mübalağalı bir emniyet korkusuna feda edilmelidir. Şayet randımanla emniyet muayyen bir derecede çarpışsın, birincisinin münhasıran ikincisine tâbi olduğunu istihraç etmek hatalı olacaktır. Filhalkı bu sahada diğer muhtelif faktörlerin de oynadığı mühim rolü nazarı itibara almak lâzımdır. Banka faaliyetinin hususî karakteri, azami dikkatin, gevşeklik göstermeksizin, likiditeye yani rambursman kabiliyetine teksif edilmesini icap ettirmektedir. Banka yalnız, hesaben belli, bilcümle taahhüdâtını ifaya muktedir durumda değil, aynı zamanda melhuz vadelerdeki ödemeleri de karşılayacak durumda olmalı, zira ancak bu sayede millî ekonomideki rolünü ifa etmiş ve bizatihi mevcudiyetini muhafaza etmiş olur.

Şu halde rantabilite ve emniyete likidite de ilâve edilmiş oluyor. Banka diğer taraftan yaptığı işlerdeki risklerin tahdit ve tevzii hususlarını gözden kaçırmamak için idarî ve teknik bir teşkilât vücuda getirmelidir.

Banka kârının dört muhtelif kaynağı vardır. Öz kaynakların randımanına, mevduatın plâsmanı dolayısıyla elde edilen faiz farkı ile tavassut, servet idaresi ve verilen garantiler dolayısıyla tahsil edilen komisyonlar ve ecnebî nukud kambiyo ve esham tahvilât işleri dolayısıyla elde edilen ticarî kârlar inzımam eder.

Gayri safi randımandan umumî masrafların, vergilerin, kayıpların, amortisman ve karşılıkların tenzilinden sonraki bakiyesi safi kârı teşkil eder. Müessesenin hüviyetine göre kârın kaynaklarından biri veya diğeri az veya çok kuvvetli olacak, umumî masraflar için de aynı hal varid olacaktır. Müessesenin dahil olduğu kategoriye göre amortisman ve ihtiyat tefriki lüzumu az veya çok kendini hissettirecektir. Binaenaleyh muhtelif tip bankaların ve muhtelif tip müesseselerin kâr ve zarar hesabı bilânçonun bünyesine ve mutavassıt muamelelerin ehemmiyetine göre tahavvül edecektir. Aynı bankanın kâr ve zarar hesabı muhtelif devrelerde muhtelif veçheler arzedebilir, zira ekonomik konjonktürün temevvücatına, para ve sermaye piyasasının faiz nisbetlerinin tahavvülâtına tabidir.

Saniyede meselâ işletmenin daimî kontrolüne ait föyler ithali gibi sanayi muhasebesinin mükemmelliği sayesinde muhtelif mamullerin maliyet fiyatı hakkında çok hassas hesaplar yapılmaktadır. Halbuki bir bankada işletme masraflarının bu derece mufassal tahlillerini yapmak imkânı yoktur. Banka işletmesi daha geniş bir şekilde piyasanın umumî vaziyetine tâbidir, rekabet şartlarına daha kolaylıkla intibak eder, bir dereceye kadar an'aneye riayet eder. Maamafih bir banka işletmesinde de asgari hesaptan sarfınazar edilemez. Buna rağmen muhtelif muameleler ayrı ayrı nazarı itibarı alınarak değil, fakat daha ziyade bilânçonun aktif ve pasifinin umumî bünyesi üzerinden ve herşeyden evvel faiz farkı üzerinden hesaplanacaktır. Bu tahminlerin, sanayide iptidai olarak veya kontrol gayesile yapılan hesaplarla hiçbir müşterek tarafı yoktur. Filhakika, bankalar yaptıkları her muameleye isabet eden masrafı kat'i surette tesbit imkânından mahrumdur. Maamfih bu, müessesenin işletme masraflarının mümkün olduğu kadar kat'i bir surette takip edilmesinin ehemmiyetini azaltmaz.

2 — Risklerin Tahdid ve Tevzii :

yen bir zaman için bankanın imkânları-

Her nev'i kredi muamelesi bir riski ihtiva eder. Kayıp ihtimalini bertaraf etmek için bankalar, risklerin tahdid ve tevzii prensiplerine riayet ederler. Tahdid tâbirile, herşeyden evvel müessesenin malî kapasitesini göz önünde bulundurarak. Her taahhüt için azamî bir rakam tesbiti anlaşılır. Küçük bir bankanın imkânlarını tecavüz eden bir kredi, vasat bir banka için cazip olabilir. Vasat bir banka ise birinci derecedeki bir banka için münasip olacak kredi taleplerini is'af-tan kaçınacaktır. Filhakika, bankanın mukadderatını müşterininkine sıkı surette bağlayacak derecede yüksek rakamlara balığ olan krediler açması tehlikelidir. Zaman olmuştur ki büyük taahhütlerden doğan hareketsizlik, tevellüt edebilecek hatırı sayılır kayıplar bir yana, banka müessesesinin hezimetini mucip olmuştur. Risklerin tetkikinde bankanın müşterisi ile olan kredi münasebetlerinin hey'eti umumiyesini nazarı itibara almak lâzımdır, şöyle ki müşterinin hesabı cari, avans ve ipotek mukabili kredilerinden maada poliçe, kefalet veya akseptasyon kredisindeki direkt veya endirekt taahhütlerini de nazarı itibara almalıdır.

Bir teşebbüs inkişaf halinde olduğu, memurlarının sayısı arttığı, iş hacmi daha genişlemeğe mütemayil olduğu takdirde banka kredisinin istimali de aynı seyri takip edecektir. Bidayette normal gibi görünen bir taahhüt yavaş yavaş banka için ağır bir mükellefiyet teşkil edebilir. Bu takdirde kıymetli bir müşterisi ile epeyi eski olan münasebetlerini kat veya, risklerin tahdidî prensibine muğayyir olarak, malî iktidarını aşan ve mes'uliyetini deruhte edemeyeceği bir tehlikeye atılmak hususunda karar vermek banka için kolay olmayacaktır.

Risklerin tahdidî prensibi yalnız kredi muamelelerinde değil, aynı zamanda ihraç (emisyon) sahasında da caridir. Hepsini plâse edecek ümidile istikrazda bulunan bir banka, emisyonun beklenen neticeyi vermemesi veya yalnız bir kısmının halk tarafından rağbet görmesi gibi çift tehlikeye maruzdur. Evvelâ, istikrazın rağbet görmeyen kısmı, gayri muayyen bir zaman için bankanın imkânları-

nın donmasını tevliit etmiş olur. Sanıyen, bir istikrazın ademi muvaffakiyeti, bankanın elinde kalmış olan tahvilâtın fiatlarının da umumiyetle tenezzülünü intaç edecektir. Bu riski bertaraf etmek maksadiyledir ki mühim emisyonlar umumiyetle her hususî hâl için emisyon sendikaları teşkili veya İsviçre'de olduğu gibi âmme müesseselerinin emisyon işleriyle meşgul Kartel veya Kanton Bankaları Birliği gibi iki büyük sendikaya tevdiinde olduğu gibi bankalarca müştereken tahtı emniyete alınır. Sendika sayesinde risklerin bu şekilde tahdidi, kredi muamelelerinde de bazan mühim bir kredinin küşadına birçok bankaların iştirakı şeklinde tezahür eder (Konsorsiyom). Gayrimenkul üzerine olan muamelelerde makul bir limitin ve rehinli kredilerde kâfi bir marjın tâynini de risklerin tânidini mülâhazası ile yapılır. Bu fikirden mülhem olarak, banka, muhtelif borçlular lehine aynı şahıs tarafından kıymetini nisbî olarak kaybeden kefaletler vermekten iştinap edecektir (Taahhütlerin kontrolü).

Risklerin tevzii prensibi de, kendi yönünden, kredi muamelelerini mümkün olduğu kadar fazla borçlu arasında taksim etmek suretile kayıp ihtimallerini azaltacaktır. Kredi lehdarlarının adedi artıkça, risk o nisbette azalır ve ikraz edilen meblâğların kayba düşer olmaları ihtimali de o nisbette daha az olur.

Kredilerin, ekonominin muhtelif branşlarına göre tevzii «Branşa göre tevzi» namını alır. İşte burada bankanın, faaliyet sahasının, iktisadî bünyesi ile olan illiyeti meydana çıkar, zira tek taraflı bir ekonomide riskleri bu şekilde tevzi etmek güç olacaktır. Faaliyeti geniş bir arazi üzerinde yayılmış olan müesseseler, aynı sanayie ait bir bölgede olanlardan daha kolaylıkla tehlikeleri atlabileceklerdir. Binaenaleyh risklerin coğrafi tevzii iyi muvazelenmiş bir branş tevziini temin etmiş olacaktır. Maamafih risklerin mntakalara tevziinin avantajları, borçluların durumlarının gayrikâfi takibi yüzünden azaltılmamalıdır. Küçük müesseseler ve hattâ vasat bankalar, tabii faaliyet bölgesini tecavüz etmek suretile

kayıplara düşer olmuşturlar. Büyük bir bankada coğrafi tevzi, normal bölgeleri dahilinde faaliyet gösteren şubelerinin az veya çokluğu ile mümkün olur.

Risklerin tevzii, rehinlere de tatbik edilmek lâzımdır. Filhakika rehinin marjı her zaman bankayı korumağa kâfi değildir, öyle ki daima aynı rehin karşılığında avans vermekten kaçınılmalıdır. Az çok spekülâtif vaziyetteki muhtelif esham ve tahvilât terhini karşılığında büyük rakamlara balığ olan krediler açmak, bu krediler müteaddit borçlular namına dahi olmuş olsa tehlikeler arzeder.

3 — Risklerin Öz Kaynaklarla Karşılanması :

Bir teşebbüsün öz kaynakları, borçlarının tenzülünden sonra aktifin gösterdiği fazlalıktır. Bu kaynaklar, bilânçonun pasifinde sermaye ve ihtiyat olarak gözüktür. Yalnız aktif kıymetlerin takdirinden mütevellit olmayıp öz sermayenin bir kısmını teşkil eden zımni ihtiyatlar da vardır. Kâfi derecede öz kaynaklara malik olmak teşebbüs için kıymetli bir «teknik emniyet» teşkil eder. Buna mukabil bunların kifayetsizliği faaliyetin inkişafını akamete uğratar. Hemen hemen münhasıran, istikraz ettiği fonlara, yani krediye, istinat eden bir kimse, faaliyetinde kendisini bağlı hisseder, halbuki mebzul miktarda öz kaynaklara sahip olan bir kimse faaliyetini hiç birşeye bağlı olmaksızın yürütür. Kâfi derecede öz kaynaklara malik olmak yalnız müteşebbisi değil, aynı zamanda alacaklılarını da alâkadar eder. Filhakika öz kaynaklar risklerin karşılanmasını temin eder, kayıp ve kıymet tenezzüllerinin çok tesirini hafifletmeğe matuf bir tampon vazifesi görürler. Teşebbüs riske girdiği nisbette alacaklılar kendilerini emniyette hissedebilmeleri için, öz kaynakları da yüksek olmalıdır. Bu fonların ister bilânçoda gözüken sermaye, ister sarıh veya zımni ihtiyatlardan müteşekkil olması alacaklı için ehemmiyeti haiz değildir. Buna mukabil müessese, kayıpları dahil ihtiyatlarla veya sarıh ihtiyatlar ve hattâ mes'ul sermaye ile karşılayabilme hususuna

lâkayt kalmaz. Sinaî teşebbüslerde öz kaynakların herşeyden evvel, işin finansmanını temin için kıymetli bir vasıta teşkil etmelerine mukabil, kredi mutavassıtı olan bankalarda öz sermaye tarafından deruhte edilen garanti hususî bir mahiyet arzeder.

Filhakika, celbettiği mevduatı ahâra ikraz etmeği meslek ittihaz eden bir kimse herşeyden evvel itimada mazhar olmuş olmalıdır. Öz kaynakların kâfi derecede yüksek olması, bankanın pasif muameleleri yani mevduat temini için gereken itimadın temellerinden birini teşkil eder. Bankanın alacaklısı için aktifin keyfiyeti (kalitesi) birinci derecede bir ehemmiyet arzeder, halbuki öz kaynakların rolü alacaklının tamamen içtinabı gayri kabul olan kayıplarını tahfif etmektir. Bankanın yaptığı işler riske ne kadar maruz ise mes'ul sermaye de garanti fonksiyonunu ifa edebilmesi için o derecede ehemmiyetli olmalıdır. Bu riskleri tahmin etmek hususunda kat'i bir usul olmadıktan sonra alacaklıların hukukunun korunmasına matuf öz kaynakların asgarî haddini tesbit de mevzuat harici görüşlere istinad etmektedir. İsviçre'de ipotekli ikrazatın, ipotek edilen gayrimenkulün piyasa rayicinin azamî 2/3'si nisbetinde kıymetlendirilmesi böylelikle tesbit edilmiştir.

İsviçre Federal Bankalar Kanunu ile ilgili talimatnamenin 12 nci maddesine göre bankaların öz kaynakları, gayrimenkul ipoteği ile karşılanan taahhütlerinin asgarî % 5 ine balığ olmalıdır. Bu şekilde bir karşılığı olmayan taahhütler için aranan nisbet % 10 dur. Rehin mektupları gayrimenkul ipoteği ile temin edilmiş bir avans addedilir. Konfederasyonun, Federal Demiryolları ile Kantonlar ve Komün idarelerinin ve Kanton bankalarının tahvilleri gibi bu müesseselerce garanti edilen tahviller aktifin bu kategorisine dahildir. Bu hükümler, ipotek bankaları ve tasarruf sandıklarında aranan asgarî öz sermaye nisbetinin, Ticaret bankalarında kine nisbetle daha aşağı olmasını mümkün kılar. Devletin garantisini haiz veya haiz olmayan Kanton bankaları ile hissedarlarının gayri mahdut ve müteselsil

mes'uliyetini haiz kooperatifler için vazı kanun, aktifin teşekkülünü nazarı itibara almaksızın, taahhütlerine nisbetle öz kaynaklarının asgarî % 5 olmasile iktifa etmiştir. Mevduat toplamayan hususî bankerler için kanun öz kaynaklar hususunda bir nisbet tâyin etmemiş ise de, münasip bir nisbet bulundurmaları lâzımdır.

Kanunun tatbiki ve kanunî hükümlerin tatbikatının kontrolüne memur İsviçre Federal Bankalar Komisyonu, bazı hususî ahvalde, şarta muallâk veya olmayarak, derpiş edilen nisbete mugayyir hallerde müsaade edebilir. Umumî kaide olarak bu gibi mugayerete ancak bir murakıp tarafından kanununa uygun olarak tanzim edilmiş bir revizyon raporu verildikten sonra, müsaade edilebilir. Öz kaynaklar herşeyden evvel şüpheli alacakları karşılamak için tesis edilen ihtiyatlarla, vergi ve resimler, tesis masrafları, emekli sandığı ve yardım sandığı gibi hususî gayelerle tahsis edilen ihtiyatlar müstesna olmak üzere, ödenmiş sermaye ve bilançoda görünen ihtiyatlar ve geçen hesap yılından müdevver aktif bakiyesinden müteşekkildir. Ödenmemiş sermaye şayet hissedarların ödeme taahhütleri varsa, yarısı kadar addedilir, buna mukabil tediye bir Komün tarafından hususî bir akidle ve hiçbir ihtirazî kayda tâbi olmaksızın garanti edilen meblâğın tamamı sermaye olarak telâkki edilir.

Aynı şey, kollektif ve komandit şirketlerin hudutsuz mes'ul olan hissedarları tarafından tevdi edilen esham ve tahvilât veya matlubat gibi serbest garantili mevduat için de variddir. Zımnî ihtiyatlar öz kaynaklara dahil değildir. Maaşafih, Federal Bankalar Komisyonunda, kanunî hükümlere mugayyir bir talepte bulunulduğunda nazarı itibara alınır. 1948 senesinde, Saint-Gall Birliğine dahil Raiffeisen sandığı hissedarlarının gayrimahdut müteselsil mes'uliyetinden mada, mütemmim tediye taahhütlerinin, taahhüt edilen sermayenin % 50 si nisbetinde öz kaynak telâkki edilmesini temin etmişlerdir. Bu kolaylık, öz imkânları, taahhütlerin % 5 ine balığ olmayan birçok sandığa, kanunî hükümlere intibak

imkânını vermiştir. Sermayenin tesbiti ile sarıh ihtiyatların teşkili bir bankanın umumî siyaseti tedbirleri meyanındadır. Tabiatile bu hususta öz kaynaklar için riayet edilecek asgarî had ile safî kâr üzerinden tefriki icap eden ihtiyatlar hususunda Federal Kanunun hükümleri göz önünde bulundurulacaktır. Öz sermayenin nisbeten yüksek olması bir bankanın itibarı ve prestiji bakımından muvafıktır ve bu kaynaklar müddetsiz olarak emrinde bulunduğundan istimalinde büyük bir serbestiye maliktir. Buna mukabil, çok yüksek bir sermaye ile tatminkâr bir randıman elde etmek çok güçtür, çünkü, meselâ, üçüncü şahısların mevduatı sayesinde elde edilen faiz marjı, temettüe esas teşkil eden çok yüksek bir rakkama balığ olacaktır. Bu mahzur, istimali faize tâbi olmayan ihtiyatlar için varid değildir. Öz sermayenin yüksekliği meskût geçilmeyecek olan mühim bir malî durum arzeder.

4 — Vadelerin Muvazenesi Prensibi :

Banka, kredi mutavassıtı olarak, kendisine tevdi edilen sermayeleri muayyen vadelerde ramburse edebilecek durumda olmalıdır. Meselâ, tahvilleri ve ihbarlı mevduatı vadelerinin hulülünde, vadesiz mevduatı ise ilk talepte tediye edebilmelidir. Demek ki, banka taahhütlerini ifa edebilmek için, aktifinin vadelerinin pasifininkilere tekabül etmesine itina edecektir. Diğer bir ifade ile banka, kabul ettiği krediden başka şekilde kredi vermeyecektir. Maamafih vadelerin bu mutabakatı her şahsî hesaba kabili tatbik değildir. Bankaya mebzul miktarda giren mevduat verilen krediler için münferit bir istinat teşkil eder. Bu istinatın terkinin bilinmesi sayesinde, her an veya muayyen müddetin mürurundan sonra veya muayyen vadede talep edilebilecek meblâğın nisbetini tâyin mümkün olur. Böylelikle vadelerin mutabakatı umumî bir muvazene durumu mahiyeti arzeder.

Tecrübe göstermiştir ki, normal zamanlarda vadesiz mevduatın büyük bir kısmı uzun müddet çekilmez ve preaveli mevduat sahipleri de ihbar haklarını na-

diren istimal ederler. Vadesi hulül eden tahviller ise tecdit edilebilir, dolayısıyla büyük bir nisbette tediye edilmemiş olurlar. Binaenaleyh ankes vaziyetinin vadesiz mevduata ve münakele hesaplarına göre devamlı olarak ayarlanması kat'iyen lâzım değildir. İhbarsız çekilebilen tasarruf hesapları için de aynı hal variddir. Binaenaleyh nazarı olarak ihbar hakkı ile bu hakkın istimali ve vadesi hulül eden meblâğların fiilen tediyesini birbirinden tefrik etmek lâzımdır. Buna mukabil bankanın verdiği kredileri heran kat'edebilme hakkını haiz olması, bu kredileri her zaman tasfiye edebilme imkânına malik olması demek değildir.

Vadelerin mütabakatı, bankacılık siyasetinin her hal ve vaziyette riyeti icap eden temel prensibidir. Kısa vadeli mevduat hareketsiz bırakılmamalı, uzun vadeli plâsmanlar uzun vadeli imkânlarla finanse edilmelidir. Tatbikatta mutlak bir muvazenenin tesisi mümkün değildir, zaten elzem de değildir. Banka bu prensipten ne dereceye kadar inhiraf edebileceğini ve indelhace, bozulan ahengi tekrar tesisi edebilmek için ne gibi çarelere tevessül edebileceğini bilmelidir. Mevduatın iştirak hissesi, kategorisi, ehemmiyeti ve taahhütlerin çeşitleri üzerine faiz hadleri ve diğer münasip tedbirlerle tesir edilebilir. Diğer taraftan aktifin inkişaf ve terkinini de idare etmek mümkündür.

Vadelerde muvazenesizlik iki şekilde husule gelebilir : Ya uzun vadeli plâsmanlar uzun vadeli mevduatı tecavüz eder, veya kısa vadeli plâsmanlar kısa vadeli mevduatı tecavüz eder. Şayet kısa vadeli mevduat dondurulmuşsa müesese tediye güçlüklerine maruz kalır. Aksi hal varid olduğunda, çok kısa vadeli plâsmanlar umumiyetle çok ehemmiyetsiz bir gelir temin ettiğinden ve buna mukabil uzun vadeli mevduat vadesiz mevduata nazaran daha yüksek bir faize tâbi olduğundan, kabili istimal imkânların fuzulî terakkümü, randıman düşüklüğüne sebebiyet verecektir. Aşağıdaki şematik misal, vadelerin muvazenesi prensibine mugayeretin randıman üzerindeki tesirlerini gösterecektir.

	Aktif	Randıman Gayrisafi	Pasif	Masarif
	Milyon Frank olarak	1.000.—Fr	Milyon Frank olarak	1.000.—Fr
Kısa Vadeli	10 % 1.5 dan =	150	10 % 1 den =	100
Orta Vadeli	12 % 3.5 dan =	420	12 % 2.5 dan =	300
Uzun Vadeli	18 % 3.8 den =	684	14 % 3.2 den =	448
Öz Kaynaklar	—,—	—,—	4	
	40	1.254	40	848

Burada varidat, masraflardan 406.000,— frank daha fazladır. Eğer kısa vadeli plâsmanların aksine olarak uzun vadeli plâsmanları 2 milyon arttırsak vadelerin muvazenesi bozulmuş; fakat masraflar değişmemek üzere, faiz geliri 46.000,— frank artmış olacaktır. Fakat buna mukabil, kısa vadeli lehine olarak uzun vadeli plâsmanlar 2 milyon azalırsa masraflar aynen bâki kalmak üzere, randıman 46.000,— frank düşecektir.

5 — Likidite :

Bir bankanın aktifi taahhütlerini vaktinde ifa edebilmesine imkân verdiği takdirde likit durumda demektir. Likidite derecesi bir taraftan aktifin likid olması, diğer taraftan, taahhütlerinin kısa vadeli olmasına bağlıdır. Aktifin kompozisyonu, pasifinki gibi birçok değişikliklere maruzdur, öyle ki, likidite derecesi mütemadiyen temevvüç eder. Federal Bankalar Kanunu hazır disponibiliteler ile kısa vadeli likiditeyi tefrik etmektedir. Birincisi trezoreryi, ikincisi kolayca kabili istifa aktifi teşkil etmektedir. Eğer hazır disponibiliteler gayri kâfi ise banka, kısa vadeli likiditeye malik olmak şartıyla bu kifayetsizliği kolaylıkla giderebilir. Fakat buna mukabil kısa vadeli likiditeye müracaat zamana mütevakıftır. Zira müessesenin siyasetinde daha umumî tedbirleri icap ettirir. Şayet siyasi, iktisadi sahada veya itimat bakımından bazı endişeler varsa, bankalar likidite seviyelerini arttırmağa gayret ederler.

Muayyen bir müessesenin likiditesi ile bir memleketin umumî banka sisteminin

likiditesini tefrik etmek lâzımdır. Bir banka lüzum görürse, başka müesseselere müracaat suretile likidite temin edebilir. Meselâ küçük bankalar, hususi bir iktisadi ehemmiyeti haiz olmaksızın, daha mühim müesseselere müracaat edebilirler. Buna mukabil birçok bankalar aynı zamanda sıkışık durumda bulunabilirler ve ihtiyaçları çok yüksek bir hadde vâsıl olabilir. Banka sisteminin likiditesi için son merci Emisyon Bankasıdır.

Likidite derecesini tesbit için kabili istimal aktif yekûnu mevduat yekûnuna kıyas edilebilir. 1934 senesine kadar İsviçre İstatistik Dairesi tarafından kabul edilmiş metod budur. Bu metod, pasifin nelerden müteşekkil olduğunu nazarı itibara almadığı için tamimle tatminkâr değildir. Bankanın muhtelif devrelerdeki likiditesi hakkında tam bir fikir vermez. Pasifin nev'ileri birbirinden pek farklı olmayan bankaların likidite bakımından mukayesesine imkân vermez. Yalnız likid aktif ile kısa vadeli taahhütlerin mukayesesini kâfi derecede doğru bir tablo verir.

Bilânçoya müsteniden yapılan hesaplama

rı kayıtsız şartsız kabul etmek doğru değildir. Zira hesaptaki muhtelif kalemler likidite derecelerine bakılmadan nazarı itibara alınır. Federal Kanun (Talimatnamenin 19 uncu maddesi ve zeylinde) daha isabetli bir likidite durumu tesbit etmiştir, şöyle ki, bir bankanın aktif ve pasifinde likiditesinin tetkikine lüzumlu kalemleri tesbite gayret etmektedir. Bu durum senelik bilanço ile birlikte bütün bankalar tarafından çıkarılmalı, 20 milyon İsviçre Frangını müteceviz bilançosu olan bankalar aynı durumu 6 aylık bilançoları ile beraber de çıkarmak mecburiyetindedirler. Likidite durumunu neşretmek mecburiyeti yoktur. Likidite hesaplarının neticelerini tetkik ederken unutmamak lâzımdır ki, likid addedilen aktifin bazı kalemleri tatbikatta her zaman kayıpsız olarak nakde tahvil edilemez.

Buna mukabil likid telâkki edilmeyen bazı kalemler likid olabilir. Aynı şey, tatbikatta hepsi talep edilmeyen kısa vadeli taahhütler için de variddir. Diğer taraftan hesaba katılmamış olan talepler de vukubulabilir.

Federal Kanunla bankalar, disponibilitate ve kolayca kabili istifa aktifleriyle kısa vadeli taahhütleri arasında hususî bir nisbet muhafazasına mecbur tutulmuşlardır. Bu husustaki teferruat tatbikat talimatnamesinde vardır. Binaenaleyh kanunda tâdilât yapmadan likiditeye ait hükümler değiştirilebilir. Bu hükümler hususî bankalara de kabili tatbiktir. Hususî ahvalde Federal Bankalar Komisyonu gerek muayyen müesseselere gerekse bütün bankalar camiasına şamil olmak üzere kanunî hükümlerde bazı inhiraflara müsaade edebilir.

Tatbikat talimatnamesi, kanuna uygun olarak, disponibilitate ile (16 ncı madde) umumî likiditeyi (17 nci madde) tefrik etmektedir. Bu talimatnamenin hükümleri nisbeten hafiftir. Bu hükümler kısa vâdeli taahhütlerin, heyeti umumiyeye olan nisbeti üzerine müessesestir ve müterakki şekilde kısa vadeli taahhütlerin hacmine muvazi olarak inkişaf eder. Dispo-

nilite ve kolayca kabili istifa aktiflerin yekünü, taahhütlerin mecmuunun % 15 ini geçmeyen kısa vadeli taahhütlerin asgarî % 25 ine tekabül etmelidir. % 15 i tecavüz eden kısa vadeli taahhütler için % 30, 40 ve 50 olarak üç kademe tesbit edilmiş, böylelikle, likidite imkânlarıyla kısa vadeli taahhütler arasındaki nisbet azamî % 44.75 e baliğ olmaktadır. Bu azamî had bütün taahhütlerin kısa vadeli olduğu bir bankadan talep edilecektir. Disponibilitateye gelince (trezoreri) bütün hallerde umumî likiditenin ondabiri olmalıdır. Tatbikat talimatnamesinin trezoreri hususundaki hükümleri kâfi derecede umumî bir likidite muhafazası mecburiyetine nazaran daha zayıftır. Trezoreri, durumu gayri melhuz tediyelerle kolayca değişebileceği için talep edilen asgarî had için sureti adiyede hükmolunmuştur. Buna mukabil bankalar umumî likidite hükümlerine devamlı olarak riayetle mükelleftirler.

Vadesiz mevduat ile vadesi bir ay zarfında hulûl eden mevduat kısa vadeli taahhütlerden maduttur. Talep edilmeyen preaveli mevduatın % 15 i kısa vadeli taahhüt addedilir, (15 inci madde). Disponibilitate, kasa mevcudu, Devlet Bankası nezdindeki münakale hesabının matlubundan ve posta çekleri hesabının bakiyesinden mürekkeptir. Kolayca kabili istifa aktifler, vadesiz alacaklar, vadesi 30 gün zarfında hulûl edecek olan ve diğer bankalar nezdinde bulunan alacaklar, Devlet Bankası tarafından iskonto edilebilen poliçeler, kezalik Devlet Bankası tarafından rehin olarak kabul edilebilen tahviller ve bu gibi tahviller karşılığında açılmış olan borçlu cari hesaplardan müteşekkildir (14 üncü madde).

Bir banka muhtelif yollarla disponibilitate temin edebilir, başka bankalar nezdindeki alacaklarını talep edebilir, günü gününe ödenen para istikrazında bulunabilir (İngilizlerin «Call money» tâbir ettikleri), senetlerini reeskont ettirebilir, Devlet Bankası nezdinde rehin karşılığı krediler açabilir, tahvilâtını nakde çevirebilir.

İsviçre Bankalarında Organizasyon İşleri

Yazan : Memduh GÜPGÜPOĞLU

İsviçre Bankalarında organizasyon işlerine büyük ehemmiyet verilmektedir. Bu maksatla organizasyon servis ve büroları kurulduğu, en kıymetli elemanların burada çalıştırıldığı gibi bu uğurda icabında büyük masraflar yapılmasından da kaçınılmamaktadır.

Biz burada umumî mütalâalar serdinden ziyade belli bir büyük bankanın, «Société de Banque Suisse» in organizasyon servislerini ele alarak bu servislerin nasıl çalıştığını müşahhas olarak kısaca izah edeceğiz.

I — TEŞKİLÂT :

«Société de Banque Suisse» in Bâle, Züriç ve Genève Şubelerinde birer organizasyon bürosu ve Umum Müdürlüğünde de merkezî bir organizasyon servisi vardır. Diğer şubelerde şube kontrol servisleri aynı zamanda organizasyon işleriyle de meşgul olmaktadır.

Organizasyon bürosu ilk defa makine mübayaası ve bunların bankada istimali işlerinin bir elden idaresi, aynı zamanda

bankada kullanılan bütün formüllerlerin tetkik ve rasyonalizasyonu gayeleri ile Züriç Şubesinde faaliyete geçmiş, iyi netice vermesi üzerine bilâhare diğer şubelerde de kurulmuştur.

Banka Umum Müdürlüğünün Bâle'de olması dolayısıyla oradaki şubeninkinden ayrı olarak bir de Umum Müdürlük Organizasyon Servisi vardır. Bütün banka teşkilâtını alâkadar eden ehemmiyetli prensip meseleleriyle bu servis meşgul olur. Şubeler organizasyon büroları daha ziyade kendi şubelerine ait işlerle uğraşırlar.

Merkezdeki Organizasyon Servisi Banka Umumî Muhasebe Müdürüne bağlı olduğu gibi şubelerdeki organizasyon büroları da o şubenin muhasebe işleri ile meşgul müdüre bağlıdır. Keza gerek Umum Müdürlükte gerek şubelerdeki delikli kart usulü ile çalışan Hollerith Makineleri Servisleri de Organizasyon Servisine bağlıdır. Banka Teftiş Heyeti de Organizasyon Servisi ile sıkı bir işbirliği halinde çalışır.

Eğer umumî likidite kâfi ise, trezoreri ihtiyacının temevvüçlerini güçlük çekmeden karşılayabilecek, halbuki gayrikâfi olduğu takdirde trezoreri durumuna yavaş yavaş müessir olacaktır. Bu gaye ile, banka vadesiz mevduatın vadeli mevduata kalbini teklif edebilir veya alacaklarını uzun müddet için sağlamlaştırabilmek yahut sadece likid imkânlarını arttırabilmek için rehin karşılığı ikrazat akteder.

Bir istikraz akdini, sermaye tezyidini veya kredi muamelelerini daraltmayı da düşünebilir. Buna mukabil, büyük meblâğlar mevzuubahis ise, müşterilerin senetlerini reeskont ettirmek tehlikeli olabilir. Aynı şey bankaya ait tahvillerin uzun müddet terhini halinde de variddir, anormal telâkki edilen bu muamelelerden kaçınılmalı ve likiditeyi temine matuf başka tedbirlere tevessül edilmelidir.

II — VAZİFELERİ :

A — Merkezî Servisin Vazifeleri :

Bu hususta hazırlanmış talimatnameye göre Organizasyon Servisinin vazifeleri belli başlı şu kısımlarda toplanabilir:

1 — Bankanın bütün servislerinin rasyonelasyonu işleri, makine mübayaası, bunların bankada istimali, bankada kullanılan bütün makinelere nezaret.

2 — Bankanın bütün muamelâtını rantabilite bakımından tetkik ve kontrol etmek.

3 — Bütün banka teşkilâtının emniyet, kontrollarda müessiriyet bakımından zaman zaman gözden geçirilmesi.

Banka müfettişlerinden veya idarecilerinden birisi herhangi bir meselenin Organizasyon Servisi tarafından tetkikini isteyebilirler. Bunun üzerine Umumi Muhasebe Müdürü bu servisten bir şefi veya memuru vazifelendirir. Bunlar durumu etüd yapacakları şubenin müdürüne bildirerek usulen müsaadesini ister ve çalışmaya başlarlar.

İş icabı başka bir mahalde tetkikat yapmağa gittikleri takdirde servis mensuplarının ikinci mevki tren bilet bedeli ve Umum Müdürlük İdare Heyeti tarafından tesbit edilmiş muayyen miktarda masraf karşılığı almağa hakları vardır. Aynı zamanda bu zevat Umum Müdürlükçe verilmiş hüviyet kartlarını da hâmidirler.

Organizasyon Servisi tarafından yapılan bütün islahat ve yenilik teklifleri evvelâ Umumî Muhasebe Müdürü ve onun vasıtasile Teftiş Heyetine arz edilip tasvipleri alınır. Her nevi yenilik veya usul değişikliği Banka İdare Heyetine arz edilmek lâzımdır. Yeni bir usulün kabul ve tatbikinden evvel Umumî Muhasebe Müdürü keyfiyetten ilgili şube müdürlerini de haberdar eder.

Bankaya ait bilûmum mübayaası ve sipariş emirlerinin Umumî Muhasebe Müdürünün imzasını taşıması veya onun tarafından görülmüş olması lâzımdır.

Organizasyon Servisi şefi her üç ayda bir kere Umumi Muhasebe Müdürüne faaliyet raporu takdim eder.

Servisin başında bulunanlar daimî surette yeni organizasyon şekilleri ararlar; bu hususta ihtisaslaşmış müesseselerle devamlı temasta bulunulur; yeni keşfedilen makineler bankaya ne derece faydalı olacağı noktasından tetkike tâbi tutulur; bu maksatla açılan sergiler gezilir; diğer bankalarla bu mevzuda işbirliği teminine çalışılır.

Holerith makinelerinden bankanın esham tahvilât ve hesabı cari servislerinde istifade edilmesi tamamen Organizasyon Servisinin eseri olmuş ve bu sayede bankaya hem zaman, hem masraf bakımından ehemmiyetli tasarruflar temin edilmiştir.

B — Şube Organizasyon Bürolarının vazifeleri :

Evvelâ şu noktayı tebarüz ettirelim ki, bu mevzuda şubeler bir hayli geniş muhtariyet zihniyeti içinde çalışmakta ve merkez de bu hususta azamî müsamaha ile hareket etmektedir.

Şube Organizasyon bürolarının meşgul olduğu işleri şu şekilde hülâsa etmek kabildir :

1 — Bilûmum Organizasyon meseleleri :

Şubede kanun veya nizamla ilgili herhangi bir değişiklik veya yenilik yapmak icabettiği zaman bununla evvelâ Organizasyon Bürosu meşgul olur. Sadece maddi teşkilât işleri ile değil servislerin bankacılık tekniğine ait işleri ile de uğraşılır. Meselâ vazı kanun bankaları, müşteriye ödedikleri faiz ve dividantlar üzerinden peşin vergi tevkifine mecbur etmiştir. Bu tevkifatın nasıl yapılacağı, hangi hesapta toplanacağı, formüller ve dekontlar üzerinde nasıl gösterileceği hususları servis şefleri ile de temas edilerek, icabında servislerde bir kaç gün çalışarak inceden inceye tetkik edilir, bir karara varılır ve ilgili müdürün tasvibinden sonra tatbikine başlanılır.

Bu bakımdan büroya üç yoldan iş gelir :

— Ya Umum Müdürlük tarafından bir hususun tetkiki istenilir,

— Yahut Umum Müdürlük veya başka bir şube yeni bir usul bulur, onun bu şubeye de tatbiki mevzuubahistir,

— Yahut ta bizzat bu şubenin tetkik edilecek işleri vardır.

2 — Formüllerler hazırlanması :

Bu da büronun belli başlı işlerinden dir. Banka için lüzumlu her nevi formüller ve pikürler burada hazırlanır veya servislerce yapılan teklifler burada incelenir. Her hangi bir formülerin kullanılmasına başlanılmadan önce behemehal organizasyon bürosundan geçmesi lâzımdır.

3 — Makine, toptan kâğıt, kırtasiye ve mobilye mübayaası işleri :

Büronun işlerinden mühim bir kısmını da bunlar teşkil eder. Hemen her gün gidilip temas edilecek bir çok bayiler, yapılacak mukaveleler, satın alınacak bir sürü malzeme vardır. Toptan ve ehemmiyetli yekûn tutan mübayaalarla burası meşgul olur; müteferrik alımlar levazım servisinin işidir.

4 — Büronun sair işleri :

a) Makinelerin muhtelif servislere dağıtılması, bakımı, servisler ihtiyacı için yedek makineler bulundurulması, Hollerith makineleri ile ilgili işler,

b) Teksir işleri,

c) Arşiv işleri,

d) Dosya, muhaberat ve irsalât işleri,

e) Banka binasının muhafazası, teşrifat, kuriye, garaj, ısıtma ve aydınlatma, tamir, temizlik işleri,

5 — Aşağıdaki işler de bilfiil o kısımların başında bulunanlar tarafından yapılmakla beraber Organizasyon Bürosunun mürakabesine tâbi, ona bilvasıta bağlıdırlar.

a) Levazım,

b) Matbaa ve ciltevi,

c) Mikro-foto ve çek karneleri,

d) «Adrema» = Adres makineleri.

Görülüyor ki, organizasyon büro ve servisleri sadece nazariyatla meşgul ve faal servislerin işlerini lüzumsuz yere köstekleyen bir teşkilât olmayıp bilâkis her bakımdan faydalı, nazariyat ve tatbikatı en verimli şekilde birleştirerek yürütmeğe çalışan, bankanın birinci derecede ehemmiyetli, faal ve geniş bir servisi-dirler.

Bu vesile ile şu hususu da tebarüz ettirmek isteriz :

Organizasyon servisinin tetkiklerinden ve zamanla edinilen tecrübelerden bilistifade, işlerin çabuk görülebilmesi, muamelelerin onu bilfiil yapacak olan kimseye en kısa yoldan intikali, bu arada bir çok kademelerden dolaşarak zaman kaybedilmemesi için banka dahilinde, yapacakları işler önceden belli küçük küçük servisler ihdas edilmiş ve bundan iyi netice alınmıştır.

Kredi ve Bankalar

VII

Yazan : İshak TURNAOĞLU

Umumi istikrazlar, şose, şimendifer yolları inşası, lüzumlu makinelerin mübayaası veyahut elektrik tevzi şebekesi tesisi gibi millî iktisadın gelişmesine yarayan işler için aktedilirse bu gibi istikrazlar istihsale matuf telâkki olunabilir.

Ancak bu tesisler doğrudan doğruya veya bilvasıta millî gelirin artmasına âmil ve müessir olmalıdır. Faidesiz ve verimsiz tesisler inşası gayri iktisadî işlerdir. Bu gibi işlere tahsis edilecek istikrazlar istihsale değil, istihlâke sarfedilmiş addedilir.

Devlet istikrazları vergi yerine ve dâimi surette bütçe açıklarını kapamak için yapıldığı taktirde de istihsale matuf kredi sayılamazlar. Bu istikrazlarla bir kısım sermaye sahiplerine gelir sağlanır. Fakat cemiyet bundan hiçbir faide elde etmez.

Devlet tarafından istikraz edilip de gayri iktisadî işlere sarfedilen paraların millî serveti mahvettiğini iddia etmek de doğru değildir. Devletin tahvil ihracı suretiyle ve uzun vadelerle istikraz eylediği paralar tasarruf edilen gelirlerin bir kısmıdır. Sermaye sahipleri yeni tahvillerden satın almak için ellerinde mevcut diğer tahvilleri sattıkları takdirde bu tahvilleri alanlar bilvasıta devletin yeni çıkardığı tahvillere iştirak etmiş olurlar.

Bu sahada diğer bir kredi şekli de istihlâk kredisinden daha az tehlikeli olmayan ve son zamanlarda fazla inkişaf eden taksitli satışlardır. Taksitli satışlar istihlâki sun'î olarak teşvik ederek arz ve talep arasındaki muvazenenin bozul-

masına ve dolayısıyla fiatların sükûtuna âmil olur.

II — İstihsal kredisi :

Kredi, fevkalâde bol bir surette ve münhasıran istihsal için verildiği takdirde dahi malî ve ticarî piyasalarda sarsıntılar yapar. İktisadî refahın hüküm sürdüğü zamanlarda bankalar tarafından serbestçe tevzi edilen kredi istihsal ve mübadelenin sûratle inkişaf ve ilerlemesine âmil olur. Eğer mütegebislerin zatî sermayelerinden başka yabancı sermayeleri olmazsa inkişaf imkânlarını kaybederler. Rekabet neticesi olarak faiz nisbetlerinin yükselmesi yeni investisyonların iktisadî olmasını tavakkufa uğratar.

Fakat bankalar, kredileri ile para halindeki sermaye kitlesini arttırdıklarından sanayie çok kuvvetli hareket vasıtası temin ederler. Döner sermayelerini beslemek için artık tasarruf zaruri değildir. Bu durumda kredi yeni müesseselerin kurulması ve inkişafı için daima hazırır. Bankaların kredi küşadı sanayicilere imalâtlarının yüksek bir nisbette arttırılmasını mümkün kılar.

İstihsalin artması, aynı zamanda fazla istihsal edilen malların istihlâki için lüzumlu geliri de temin eder. Çünkü satılan malların bedellerinden mühim bir kısmı ücret, faiz, temettü vesaire olarak müstehliklere intikal etmiştir. İlk nazarda fazla istihsalin yine artan gelirlerle istihlâk edileceğinden umumî fazla istihsal buhranlarının meydana geleceği zan-

nedilir. Fakat her zaman istihsalin artışı ile müstehliklerin geliri arasındaki artış nisbeti daima müsavi ve muvazi değildir.

Bir ekonomik kalkınma devrinde, kısa vadeli krediler genişler, çünkü müesseseler sahipleri önlerinde açılan müsait şartlar karşısında çok geniş bir şekilde banka avanslarına müracaat ederler. Bu avanslar müesseselere amele adedini arttırmak, iptidai maddeler satın almak ve dolayısıyla yeni gelirler tevzi etmek imkânlarının sağlanmasına, binnetice istihlâkın artmasına âmîl olur. Bidayette tevzi edilen gelirler yeni istihsal edilen emtiadan fazla artar. Çünkü yeni kurulan müesseselerin işliyebilmesi, yeni toprakların ekimi ve mahsulün idraki ve piyasaya arz edilebilmesi için muayyen bir zamanın geçmesi lâzımdır.

Fiatların yükselmesi, temettülerin de yükselmesini intac eder. Zira istihsal amelîyelerinin ilk merhalelerinde istihsal masrafları satış fiatı kadar artmaz. Binaenaleyh, kârın yükselmesi istihsalin sür'atle inkişafını intac eder. Yeni müesseseler kurulur, eski müesseseler de müsait durumdan faydalanarak istihsal imkânlarını arttırmaya teşebbüs ederler.

Fakat istihlâk, bankaların kredi imkânları sayesinde artan istihsal nisbetinde artmaz. Bu halde istihsaldeki inkişaf hudutsuz olamaz. Müstahsil ve mutavassıtların kredi müesseselerine ilânihaye borçlanmaları devam edemez. Bankaların kredi imkânları da mahdut olduğundan bankalar zamanla kredilerini kısmak mecburiyetini hissederler.

Diğer taraftan, kalkınma devrinde yeni makineler hizmete girince istihsal kapasitesi istihlâk imkânlarını aşar. Her müessese, rakiplerinin de istihsallerini arttırdıklarını hesaplamaadan, istihsal kudretini artırır.

Kalkınma devrinin ilk zam anlarında istihlâk istihsalini geçtiği halde zamanla istihlâk istihsalinden aşağı düşmeğe başlar. Bu vaziyette mutavassıtların stokları çoğalır. Bankalar stokların artması neticesi olarak kasa mevcutlarının azalmasından en-

düșeye düşerek kredilerini kısarlar. Bu vaziyette her ne bahasına olursa olsun fazla stokların tasfiyesine lüzum ve zaruret hâsıl olur, fiatlar düşmeye başlar.

Bundan başka kredi tevziindeki tahdid müstehliklerin iştirâ kabiliyetlerini azaltır. Bu hal fiatların düşmesini tecil ederek dolayısıyla umumî buhranı şiddetlendirir.

Binaenaleyh kredi, kalkınma devrinde refahı artırır, fakat zamanla istihsal okadar fazlalaşır ki, istihlâk pazarları bu maddeleri müsait fiatla hazmedemeyecek bir hale düşer. Bidayette kredinin ölçüsüz genişletilmiş olması, sonradan bankaları avanslarını kısmağa sevkeder. Kredilerin bu suretle kısılması da fiatların düşmesini intac eder.

Binaenaleyh, yalnız kredinin bolluğu değil, yanlış tevzii de ekonomik hayatın intizamsız ve istikrarsızlığına mühim bir âmîl olmuştur.

Bu suretle bankalar kendilerine kısa vadelerle ikraz olunan paraların uzun vadeli muamelelere tahsis suretiyle buhrana sebebiyet verirler. Prensip itibarıyla bankalar tevdiatları ile ancak kısa vadeli kredi açabilmelidirler. Ancak haki ki tasarrufla teşekkül etmiş yaratıcı sermayelerin istihsal kapasitelerini arttırmak için müesseselere ikraz edilmesi mümkün olabilir.

Fakat tasarruf, bankalardaki sermayelerin arttığı nisbet ve seyri takibetmez. Hakiki tasarrufun teşekkülü halkın gelirin'e bağlı olduğu halde kredi müesseselerinin ikraz kapasiteleri muamele hacmine, piyasaya sürülen para miktarına, çekle yapılan tediyat ve mahsup muamelelerinin hacmine göre değişir. Uzun vadeli ikraz muamelelerine münhasır tasarruf sermayesi ile bankaların kredileri ile meydana gelen para sermayeleri arasında zarurî bir alâka ve münasebet yoktur.

Bununla beraber bankalar tasarruf kâfi olmadığı veya bu tasarruflar uzun vadeli işlere yatırılmak istenilmediği halde ve fazla kasa mevcutlarına malik

oldukları takdirde istihsal kapasitelerini arttırmak için sanayi müesseselerine ikrazatta bulunurlar. Zahiren kısa vadeli görülen bu kredilerin vadelerinde tecdit edildiklerinden uzun vadeli kredi ad ve telâkki edilmesi lâzımgelir.

Bankaların kredisi tasarrufun teşekkülüne takaddüm eder. Hakikaten bu takaddüm ekseriyetle geniş bir surette umumî ekonomik inkişafa yardım eder. Birçok müesseseler bidayette bankalar tarafından yardım görmemiş olsalardı inkişaf edemezlerdi. Bu müesseseler kâfi derecede kuvvet iktisab ettikten sonra kendilerini himaye eden kredi müesseselerine borçlarını ödemişlerdir. İşten sermaye yaratıldığı gibi ileride istihsal edilecek bir servet için de para ihdası mümkündür. Bankalar kredi mekanizması sayesinde bu rolü ifa etmektedirler. .

Ancak istikbaldeki tasarruf imkânları iyi takdir ve hesabedilerek buna göre bankaların mutedil ve basiretli bir kredi siyaseti takibetmeleri lâzımdır.

Herhangi bir sebeple malî piyasadan uzun vadeli istikraz imkânları bulunmadığı zamanlarda bankalar tarafından kısa vadelerle ikraz olunan paraları donmuş bir vaziyete sokan müesseseler, borçlarını muayyen vadelerinde ödeyemezler. Bankalar, alacaklarını tahsil edemeyecekleri bir zamanda mudiler de tevdiatlarını çekmeye başlarsa müşkül duruma düşerler. Bankaların bu hali büyük bir buhranın başlangıcı olabilir. Buhran, bankaların kısa vade ile kabul ettikleri tevdiatı uzun vadeli ikraz muamelelerine bağladıkları nisbette şiddetli olur.

III — Kredi ve Spekülasyon :

Kredi yalnız istihsalin zaruri bir yardımcı ve yeni mübadele vasıtalarının yaratıcısı değildir. Menkul kıymetler ve emtia üzerine spekülasyon yapılmasına da müsaittir. Spekülâtörler fiatlarının yükselişini ümit ettikleri eşam tahvilât, iptidai madde, mühim istihlâk maddelerini muayyen seviyeye yükseldiği zaman satmak üzere, kredi ile satın alırlar. Bankalar veya hususî eşhas bazen teminat

mukabilinde spekülâtörlere mübayaaları için sermayelerini ikraz ederler.

Spekülasyon normal olarak ticarî sahada faydeli bir rol oynar. Emtia ve menkul kıymetler piyasasını genişletir ve kolaylıkla arz ve talebi ayarlar. Fakat, spekülasyon ekseriyetle hiçbir haklı sebep yok iken menkul kıymetler üzerinde aşırı derecede teraffu ve tenezüllere sebebiyet verir. Fiatlarda haddinden fazla vuku bulacak bir teraffu daima aksi istikamette bir reaksiyon takibedeceğinden tasarruf erbabı tüccar ve sanayiciler, spekülasyon yapmadıkları halde büyük zararlara maruz kalırlar.

Borsada kıymetlerin şiddetli bir sukuta maruz kalması bir memleketin iktisadi hayatı üzerine müthiş akisler yapar. Fiatların yükseldiği zamanlarda birçok spekülâtörler borsadaki kazançlarının normal olduğunu zannederler. İstihlâk bu gibi anormal kazançlarla tahrik ve teşvik edilir. Fiatlar sukut etmeğe başladığı zaman bu sahte ve zahiri kazançların arkası kesilir. Şüphesiz sukut üzerine oynayan spekülâtörler kazanmağa devam ederler; fakat bu nevi tehlikeli spekülasyon ancak mahdut kimseler tarafından yapılır. Bu nevi spekülasyon umumî ekonomik faaliyet üzerine aynı tesiri icra etmezler. Borsalardan fiat yükselişleri neticesinde elde edilen kazançların azalması, istihlâki çok şiddetli bir surette azaltır ve bu hal umumî fiatların sukutunu intac eder.

Ekseriyetle iktisadî refah devirlerinde ifrat derecede irtikâbedilmiş hataların bir neticesi olarak borsada fiatların düşmesi yeni senet ihracına mani olur. Bu hal buhranı uzatır.

Hakikatte malî ve para piyasalarının zaman zaman maruz kaldığı sarsıntılardan kredi mes'ul değildir. Buhranlar daha ziyade kredinin fevkalâde cömertçe dağıtılması veya fena kullanılmasından ileri gelmektedir. Çok nazik ve mudil bir mekanizma olan kredinin işlemlerini çok iyi idare ve kontrol etmek lâzımdır. Kredinin intizamsız işlemesi fena neticeler doğurur.

Fakat kredi aynı zamanda büyük bir nisbette istihsal kudretinin artmasına ve mubadele hacim ve hareketlerinin genişlemesine mükemmel bir vasıta ve âmildir. Medenî cemiyetlerde kredi ortadan kalktığı takdirde bütün ekonomik ilerlemeler ve medeniyetin bütün maddi nimetleri kredi ile birlikte ortadan kalır.

Binaenaleyh, kredi mekanizmasını ellerinde tutan bankacıların, kredi tevzi ederken yalnız hali değil, istikbali ve hattâ çok uzak istikbali iyi tahmin ve takdir edecek derecede derin bir görüş ve iktisadî kültüre, bir alacağın tediyesini tehlikeye sokacak bütün hususları meydana çıkararak gayri kâfi ve şüpheli garanti vaatlerini merhametsizce bertaraf edecek kuvvetli bir ahlâk ve karaktere sahip olmaları lâzımdır.

D — KREDİ VASITALARI :

Kredi muamelelerinin birçoğu, mukrizlerin hukukunu ihtiva edecek senet ve vesikaların doğmasına âmil olur.

Bu senet ve vesikalar, bazen alacaklının borçluya tediyeye emri yazması, bazen de borçlu tarafından alacaklının lehine taahhüdü mutazammın senedin imzalanması suretiyle meydana gelir. Bu senetler kredi denilen mefhumun maddi şekilleri telâkki olunabilir. Fakat, şekil her ne olursa olsun bu senet ve vesikalar her zaman mubadeleleri kabil olmak gibi müşterek bir vasfı haizdirler. Gerçekten, alacaklı malik olduğu bir senet veya vesikayı üçüncü bir şahsa temlik etmekle alacağını kolaylıkla tahsil etmek imkân ve hakkına sahiptir. Bu senetler sayesinde, ikraz edilmiş sermayeler, vade sonuna kadar donmuş kalacağı yerde, her zaman yeniden elde edilirler.

Umumiyet itibariyle sermaye ve para piyasalarında tedavül eden kredi vasıtaları başlıca üç kısma ayrılır.

1 — Kısa vadeli alacakları temsil eden senetler :

Bunlar bilhassa ticarî muamelelerde alıcıya tediyeyi bir müddet tehir etmek, satıcıya da icabında parasını derhal tahsil etmek imkânını sağlar. Ticarî senet ismini alan bu senetlerin en yaygın şekli poliçe ve emre muharrer senetlerdir.

2 — Uzun vadeli alacakları temsil eden senetler :

Bu senetler uzun vadeli bir alacağı veya iktisadi bir teşebbüse iştirak payını temsil ederler. Başlıcaları hisse senetleri ve tahvillerdir.

3 — İbrahiminde tediyesi zaruri olan bir alacağı temsil eden senetler :

Bunlar tedavül vasıtası olarak kullanılan çek ve banknotlardır. Mubadeledeki esaslı vazifeleri madenî paranın yerine kaim olmalarıdır.

I — TİCARİ SENETLER

A) P O L İ Ç E

Poliçenin mahiyeti :

Poliçe, bir alacaklının, muayyen bir şahsa veya emir ve havalesine, muayyen bir vadede alacağını ödemesi için borçluya yazdığı bir mektuptur. Hukukî mânada, poliçeyi ihdas eden şahsa keşideci, parayı ödeyecek olana muhatap, poliçe bedelini tahsil edecek şahsa da hâmil veya müteneffi denir. Son ve kat'i müteneffiin bidayeten poliçe üzerinde ismi yazılan şahıs olması zaruri değildir. Zira bu senetler elden ele pek kolaylıkla geçebilirler. Senet hâmil veya malikinin değişmesi için hâmilinin senedin arkasını imza etmesi kâfidir. Buna ciro derler.

Poliçe umumiyet itibariyle aşağıdaki şekilde tanzim edilir :

İşbu poliçem mukabilinde 31/12/1956 tarihinde Mehmet Demir'e veya emir ve havalesine (5.000) Beşbin Türk lirası ödeyiniz. Bedeli Nakden/Malen alınmıştır. 30/9/1956

Poliçeyi ödeyecek :

İzmirde Kordonboyunda
26 No. da HAYDAR ATTILÂ

Keşideci :

İstanbulda asma altı
No. 24 de ALİ AKALIN

Bu poliçede Ali Akalın keşideci, Haydar Attillâ muhatap, Mehmet Demir de lehdar veya müteneffidir.

Poliçenin muhatap tarafından kabul edilmesi lâzımdır. Bu halde Haydar Attillânın poliçenin üzerine «Kabulümdür» şerhini yazarak altını imzalaması icabeder. Bu formalite ile muhatap 5.000 lira borçlu olduğunu kabul ve vadesinde ödemeyi taahhüd etmiş olur.

Eğer muhatap vadesinde poliçe bedelini ödemezse son ciranta keşideci ile birlikte kendisinden evvelki bütün cirantalara rucu edebilir. Binaenaleyh bir poliçe ne kadar imzayı taşır ve fazla tedavül ederse o kadar sağlam telâkki olunur.

Poliçenin ekonomik rolü :

İlk zamanlarda poliçenin diğer bir mahaldeki alacağının tahsilini kolaylaştırmak için kullanıldığı anlaşılmaktadır. Ticarî münasebetler inkişaf edince poliçenin rolü de değişmiş ve muhtelif yerlerdeki alacakların mahsuplaşılmasını temin eden bir vasıta halini almıştır.

Büyük şehirlerde her an başka mahallerde tahsil edilecek alacak ve borçlar vardır. Binaenaleyh, eğer her iki şehirdeki alıcılar aldıkları malların bedellerini doğrudan doğruya ve nakit olarak satıcılarına ödemek lâzım gelse her iki şehir arasına aynı paranın bir muamele için iki defa gidip gelmesi icabeder. Poliçenin kullanılması bu fuzuli para hareketini önler.

Poliçe dahilî ve haricî muamelelerin tasfiyesi için de kullanılır. Beynelmillel alacakların tasfiyesi hususundaki hizmeti pek büyüktür. Poliçe müdahale etmediği takdirde, her muamele için altın ihracı veya ithali zarureti hâsıl olur.

Bununla beraber, bir milletin alacak veya borçları diğer milletlere karşı umumiyetle müsavi olamaz. Bir memleket diğer bir memlekete karşı fazla borçlu olursa borçlu olduğu memleket üzerine borçlarını karşılayacak miktarda poliçe çekemez.

Eğer bu memleket diğer bazı memleketlerden borcu kadar alacaklı olduğu takdirde altın ihrac etmek mecburiyetini hissetmez. Alacaklı olduğu memleketlerden borçlu olduğu memleket üzerine poliçe kabul etmekle borçlarını ödemiş olur. Meselâ, eğer muayyen bir tarihte Fransa, Almanya ve Belçika'dan alacaklı ve İngiltere'ye borçlu bulunursa, Fransız bankaları Brüksel ve Berlin piyasalarından İngiliz lirası üzerinden çekilmiş poliçeleri mübayaa ederek İngiliz lirası borçlarını Alman markı ve Belçika frankı ile ödemek imkânını bulurlar.

Poliçe, yalnız muhtelif mahal ve memleketler arasındaki aynı miktarda alacak ve borçların mütekabilen nakdi para nakline lüzum kalmadan tasfiyesini temin etmekle kalmaz, kredi ile satıştan mütevellit alacakların muayyen vadelerde ödenmesini sağlayan bir vesika da teşkil eder.

Poliçe aynı zamanda alıcı ve satıcı için birer kredi vasıtası hizmetini ifâ eder. Alıcı poliçenin vadesine kadar satın aldığı mal bedelinin tediyesini geciktirir. Satıcı ise alıcı üzerine çektiği poliçesini bir bankaya iskonto ettirerek satıldığı malın bedelini derhal tahsil edebilir. Bu suretle her iki taraf mümkün olduğu kadar müsait tediyeye şartlarından istifade ederler.

Ticarî senetlerin ihdası ile tahakkuk eden kredili satış, mübadele seyrini hızlandırmış, istihsalin artmasına âmil olmuştur.

Hatır senedi :

Police prensip itibariyle bir ticari muamele karşılığı olarak ihdas olunur ve keşideci tarafından muhatap üzerine açılmış bir krediyi temsil eder.

Bankalar, bazı teminat karşılığında müşterilerinin kendi üzerine muayyen bir meblâğa kadar police çekilmesine muvafakat eder. Bu polişelerin beynelmilel münasebetlerde büyük rolleri vardır.

Fakat bazı tacirler sırf kredi bulmak için hiçbir alacağı bulunmayan şahıslar üzerine police çekerler. Eğer muhatap bu sahte kombinezona iştirak ederse polişeyi kabul eder, muhatap vade sonunda police bedelini ödemek için keşidecisi üzerine veyahut bu kombinezona iştirak eden üçüncü bir şahıs üzerine police çeker. Bu suretle hiçbir ticarî muameleye istinad etmiyen polişeler piyasada tedavül etmeğe başlar, bu gibi police bedelleri hiçbir zaman fiilen ödenmez. Muhataplar vadeleri gelen police bedellerini açıktan ihdas edip bankalara iskonto veya iştirak ettirdikleri yeni polişelerin bedelleri ile öderler.

Asıl tehlike bu gibi hatır senetleri ile hakikî ticarî muamelelerden mütevellit senetlerin kolaylıkla birbirinden tefrik edilememesidir. Zahiren hakikî police olduğu zannedilen bu gibi hatır senetlerinin piyasada çoğalması üçüncü şahısların ağır zaralara uğramalarına sebebiyet verir.

Ekseriyetle bu gibi hatır senetleri malî durumları bozulmaya yüz tutan ve yıkılmaları pek ağır seyreden bazı müesseseleri bir müddet yaşatmaya yarar. Fakat öyle bir zaman gelir ki, polişesi ödenmez bir hal alır ve neticede müesseselerle birlikte müşterek mes'ul bulunan ke-

(İşbu emre muharrer senet mukabilinde 31/12/1956 tarihinde ..... ye veya emrî havalesine yalnız ..... lira ödeyeceğim. Bedeli nakden/malen alınmıştır.

Senedi imzalayan borçlu, senet metninde yazılacak şahıs ise alacaklıdır. Emre muharrer senet de police gibi muhtelif

şideciler ve cirantalarda iflâsa sürüklenir.

Binaenaleyh, bankaların polişelerle, borçluları diğer mahalde bulunan emre muharrer senetleri iskontoya kabul ederken, bunların hakikî muameleden mütevellit olup olmadıklarını tetkik etmeleri lâzımdır.

Gerçi bankacı müşterisinin tediye kabiliyetine güvenerek bu gibi senetleri iskontoda mahzur görmeyebilir. Çünkü bir banka müdürü bu gibi senetlerin hatır senedi olduğunu her vakit bilhassa ilk zamanlarda kolaylıkla tahmin edemeyeceği gibi etse bile, müşterisinin tediye kabiliyetini nazarı itibara alarak ve kâr düşüncesi ile, iskontodan imtina edemez. Bununla beraber bu gibi senetlerin müşterisinin tediye kabiliyeti dahilinde kalmasına ve sık sık tekerrür etmemesine imtina edilmesi icabeder.

Buhran zamanlarında piyasada bazı bazı büyük firmalar muhtelif ve meşru sebeplerle tediye müşkilâta maruz kalabilirler. Bu gibi ahvalde derhal zecri tedbirlere tevessül edilmiyerek kredi kolaylıkları gösterilmesi bankacının vazifesidir. Lüzumsuz vehim ve korku bazı firmaların yıkılmasına sebebiyet verebilir. Bu hususta çok ileri görüşlü ve basiretli hareket edilmesi lâzımdır.

B — EMRE MUHARRER SENET :

Emre muharrer senet polişede olduğu gibi alacaklının verdiği bir tediye emri değildir. Emre muharrer senet borçluyu muayyen bir meblâğı alacaklının şahsına veya emri havalesine ödemeye mecbur kılan bir taahhüdnamedir.

Normal olarak emre muharrer senet aşağıdaki şekilde tanzim edilir :

Borçlunun imzası

mahaller arasındaki tediye ödenmesi hususunda aynı vazifeyi görür, aynı zamanda bir kredi vasıtasıdır.

EMTİA DEPO EDİLMEK SURETİYLE GARANTİ EDİLEN EMRE MUHARRER SENET :

VARANT :

Ticari münasebetler umumî mağazaya konulan emtialarla garanti edilmiş tamamiyle hususî mahiyeti haiz emre muharrer bir nevi senet yaratmıştır. Bu emre muharrer senede hususiyeti dolayısıyla beynelmilel bir isim olarak «VARANT» tesmiye edilmektedir. Umumî mağazalar, muhafaza etmek üzere emtia kabul eden müesseselerdir. Emtia tacirleri derhal satışına imkân bulamadıkları ve kendi mağazalarında da muhafaza edemedikleri emtialarını, aynı zamanda kolaylıkla kredi sağlamak için, bu mağazalara bırakırlar.

Emtianın rehin için banka ambarlarına taşınması veya hususî ambarların banka ambarı haline ifrağı masraflı ve külfetlidir. Bütün bu külfetleri ortadan kaldırmak ve emtiayı mukabilinde daima kredi temini mümkün bir kıymet haline getirmek maksadı ile umumî mağazalar ihdas edilmiştir. Yarı resmî mahiyeti haiz bulunan bu müesseselere tevdi olunan emtia mukabilinde tacirlere verilen senetler bankaya ciro edilerek istikraz akdedilmektedir.

Umumî mağazalara konulan emtia için tüccara çift nushalı bir makbuz verilir. Birbirine bitişik olan bu makbuzların birine «RESEPİSE», diğerine «VARANT» tesmiye olunur. Resepise malın devrini, varant ise emtianın rehnini temin eden birer vesikadırlar.

Umumî mağaza, ancak bu iki vesikanın birden ibrazı halinde malı iade ve teslim edebilir.

Umumî mağazadaki emtiası mukabilinde istikraz akdetmek istiyen bir tüccar resepiseden ayırarak arkasını alacaklı emrine ciro eder ve istikraz eylediği meblâğı da kaydeder. Bu suretle tacir umumî mağazadaki emtiasının sahibi kalır, fakat emtiasını varantı ibraz etmeden çekemez. Varantın hâmilî emtia üzerine

rehin hakkını haizdir. Alacağı vadesinde ödenmezse merhun emtiayı bu vesikaya dayanarak müzayede ile satar.

Varant'ın tedavüle vaz'ı rehin ve mülkiyet hakkının dağılmasını intac eder. Varant'a müsteniden bir istikraz akdi, bu borç için rehinli olan emtianın sahibi tarafından satılmasına mâni olmaz. Satış için mal sahibinin resepiseyi alıcının emrine ciro etmesi kâfidir. Fakat emtia rehinli bulunduğundan yeni alıcı satıcının yerine borçlu olur. Bu durumda alıcı satın aldığı emtia mukabilinde istikraz edilmiş bulunan satıcının borcunu deruhte ederek mütebakisini öder.

Binaenaleyh, umumî mağazalardaki emtianın rehni, bir kayıt ve muhafaza işinden ibaret olup mülkiyet değiştirilmesine mâni teşkil etmez.

2 — MENKUL KIYMETLER

Menkul kıymetlerin tarifi ve mahiyeti :

Uzun vadeli alacakları temsil eden senetlere «Menkul kıymetler» ismi verilir. Bir asırdanberi anonim şirketlerin fevkalâde inkişafı dolayısıyla bu senetler pek çoğalmıştır. Birçok modern sanayi ve ticarî işletmelerin muazzam sermaye ihtiyaçları münferit müteşebbisler tarafından karşılanmaz. Birçok kapitalistler müessese kurucularının etrafında gruplaşarak sermayelerini emirlerine tahsis ederler. Bu gruplaşmalar muhtelif şekil arzederler. Bunların en yayılmış olanı hisseli şirketlerdir.

Bu şirketlerin sermayeleri, pek ufak meblâğları ihtiva eden hisse senetlerine ayrılmıştır. Her hisse sahibi olduğu hisse ile mütenasip olarak şirketin kâr ve zararına iştirak eder. Risk'in bu şekilde birçok hissedarlar arasında inkisama uğraması umumî refah ve kalkınmayı sağlayan birçok şirketlerin kurulmasına âmil olmuştur.

Anonim şirketler yalnız hisse senedi ihracı suretiyle sermaye tedarik etmezler. Ekseriyetle tahvil ihrac ederek muayyen nisbette faiz mukabilinde halktan da istikraz aktederler.

Hisse senedi hukukî mânası ile bir kredi vasıtası değildir. Bunlar mülkiyeti gösteren ve ispat eden senetlerdir. Hissedarlar sermayelerini yatırdıkları müessesenin alacaklısı değil şirketin müşterek sahibidirler. Bununla beraber sermayesi ile bir şirkete iştirak ederek temsili bir senet alan tasarruf sahibi bir kredi muamelesi yapmış olur. Hissedar, mevcut malını müstakbel bir malla yani temettü hissesi ve şirket aktifinin taksiminden hissesine düşecek olan miktarla mübadele etmiş telâkki olunur.

Tahvile gelince; bir para ikrazını ispat eder ve hâmillerine ikraz ettikleri müesseseler üzerine alacak hakkını verir. Bunlar esas itibariyle kredi vasıtasıdır.

Hissedarlarla tahvil sahipleri aynı haklı haiz olmadıkları gibi aynı risk'e de maruz değildirler. Hissedar, müessesenin iyi ve kötü gidişine ortaktır. Tahakkuk eden kâr miktarına göre hissesini alır. Müessese kazanmadığı zaman temettüden istifade edemez. Tahvil sahibi ise müessesenin kârı ne olursa olsun sabit bir faiz alır, müessese iflâs ederse ancak o zaman riske girer. Tasfiye halinde diğer alacaklıların maruz kaldığı muameleye tâbi olur.

Hisse senetleri ile tahviller arasında mevcut olan bu mühim farka rağmen bu vesikalardan her ikisini itibar senedi adetmek lâzımdır. Çünkü hukukî mahiyetleri ayrı olmakla beraber iktisadî rolleri hemen aynıdır.

Hisse senedi ve tahvillerden başka menkul kıymetler arasında müessis hisse senetleri ile rant senetleri mevcuttur.

Müessis hisse senetleri hâmiline kârdan bir hisse almak hakkını temin eder; fakat şirketin aktifî üzerinde hakkı yoktur. Müessis hisse senetleri üzerinde itibarî kıymet yazılmaz. Bu hisseler ekseriyetle müessesenin kurulması için çalışan eşhasın mesailerini, etüdlerini ve teşebbüslerini mükâfatlandırmak için verilir.

Müessis hisse senetleri ile hisse senetleri arasında fark vardır. Herne kadar her

ikisinde aynı iş için kullanılmakta iseler de, hisse senetleri hâmillerinin şirketin aktifî üzerinde hakları olduğu halde, müessis hissedarların ancak şirketin kârı üzerinde hakları vardır.

Rant senetleri tahvil mahiyetinde hususî bir senettir. Rant senetlerinin borçluları resûlmali değil muayyen bir tarihte veya hudutsuz olarak muayyen bir gelir ödemeyi taahhüd ederler. Vadeleri hudutsuz olarak rant senetleri, prensip itibariyle hayatı ebedî olduğu farzedilen yalnız devletler tarafından ihrac edilir.

Menkul kıymetlerin ekonomik rolü :

A — Hisse senedi, tahvil, müessis hisse senedi, hükûmete ait rant senetleri umumiyetle borsalarda muamele görürler. Borsalar sayesinde bu senetlerin arz ve talep miktarları ile fiatları ilân edilmek suretiyle satışları kolaylaştırılır.

Bu itibarla bu senetlere yatırılan sermayelerin borsalarda derhal paraya çevrilmesi mümkündür. Bununla beraber, menkul kıymetlerin hâmilî, kıymetlerini satmak istediği zaman aldığı fiatı bulaçından kat'î surette emin değildir. Bu senetler kıymet bakımından siyasi ve iktisadî duruma göre çok fazla temevvüce maruz kahrılar. Bu bakımdan kısa vadeli plâsmanlarla mukayese edilemezler.

B — Menkul kıymetlerin ihracı sermayelerin beynelmilel piyasada geniş bir şekilde tedavül etmesini sağlamıştır. Menkul kıymetler mevcut olmadığı zamanlarda yalnız beynelmilel para olarak kabul edilen altın ve emtia memleketler arasında tedavül ediyordu. Bugün ise bir memleket kendi hudutları dahilindeki sabit sermayelerinin yerine bunları temsil eden hisse senetlerini ihraç etmektedir. Eğer bir memleket diğer bir memlekettен alacaklı durumda ise o memleketin müesseselerine ait hisse senetlerini satın almak suretiyle bu müesseselere sahip olabilir. Bu suretle menkul kıymetler 19 uncu asırda ve 20 inci asrın başında muhtelif memleket ekonomileri arasındaki perdenin yıkılmasına yardım etmiştir.

Bununla beraber, bu usulle kapitalist devletlerin diğerk iktisaden gerikalmış milletleri istismar ederek neticede müesseselerine el koydukları da bir vakıadır. Bu mahzurları gözönüne alarak bazı milletler menkul kıymetlerin beynelmilel piyasalarda tedavülünü bazı kayıt ve şartlara tâbi tutmuşlardır.

C — Menkul kıymetler yalnız uzun vadeli plâsman değildir. Hâmillerine kredi bulmalarını da temin eder. Menkul kıymetlerin sahipleri kısa bir müddet için paraya ihtiyaçları olduğu takdirde bu senetlerini satmıyarak mukabilinde bankalarda istikraz akdedebilirler. Bu suretle vücudunu krediye istinat ettiren menkul kıymetler aynı zamanda kredi açılmasına da esas teşkil eder.

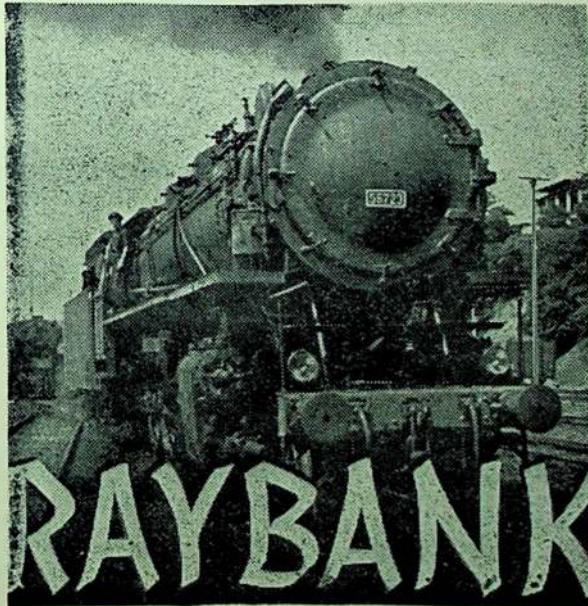
D — Menkul kıymetler yalnız plâsman vasıtası değildir. Borsalarda mühim muamelelere ve dolayısıyla spekülasyona mevzu teşkil ederler. Bütün borsalarda

vadeli muameleler peşin muamelelerden fazladır.

Bu itibarla menkul kıymetler piyasasında spekülasyon mühim rol oynar. Spekülasyon piyasayı genişletir; fiat değişikliklerini hafifletir. Fakat bütün spekülâtörler aynı zamanda hudutsuz yüksek veya alçak fiat üzerinden muamele yaparlarsa netice meş'um olur. Uzun bir müddet fiat yükselişinin devam etmesi müesseseleri sun'i ve zahiri olarak ekonomik faaliyete sevkeder, bu hal er geç müthiş neticeler doğurabilecek reaksiyonları meydana getirir.

Kıymetler üzerindeki fazla düşüklük ise bankaların teminat olarak aldıkları senetlerin kıymetlerini düşürür. Bu hal bankaların kredilerini tahdit eylemelerini intac eder.

Nihayet fazla zarar tasarruf erbabını menkul kıymetlerden soğutarak paraların âtil kalmasına yol açar. Bu da ekonomik inkişafa engel teşkil eder.

Türkiye'de ve Dünya'da Bankacılığı İlgilendiren Haberler

Derleyen : Hikmet KEYMAN

Dünya Bankası'nın Son Üç Aylık Devre Zarfındaki Faaliyeti

Vaşington : Resmen bildirildiğine göre, Beynelmille İmar ve Kalkınma Bankası'nın safi geliri, 1955 senesinin üçüncü üç aylık devresinde 6.210.798 dolardan, 1956 yılının aynı devresinde 8.436.674 dolara yükselmiştir. Bu gelir, kredi ve garantilerde vukua melhuz zararlara bir karşılık teşkil etmek üzere, munzam ihtiyatlara yatırılmış ve bu suretle Banka'nın ihtiyatları 159.091.352 dolara ulaşmıştır.

Diğer taraftan, Banka'nın krediler üzerinden aldığı komisyonlar, 3.949.742 dolara balığ olmuş ve bu da Banka'nın hususi ihtiyatlarına ilâve edilmiştir ki, bunun neticesi olarak, bahis mevzuu ihtiyatlar yekünü 80.953.832 dolara yükselmiştir.

Zararlara karşı ayrılan ihtiyatların yekünü, 30 Eylül 1956 tarihinde 240.045.184 dolar olarak tesbit edilmiştir.

Banka'nın gayri safi geliri 3.528.393 dolarlık kredi komisyonları hariç, 1955 yılının üçüncü üç aylık devresinde 15.188.361 dolardan, bu senenin aynı devresinde 16.985.060 dolara yükselmiştir. Banka'nın masrafları ise, aynı devreler itibariyle, 8.548.386 dan, 8.977.563 dolara çıkmıştır. 1956 yılının üçüncü üç aylık devresinde, Beynelmille İmar ve Kalkınma Bankası, 34 milyon dolarlık üç kredi daha açmış ve mezkûr Banka tarafından 44 memlekete açılmış olan kredilerin sayısı 153 e çıkarak bunun neticesinde Banka taahhütlerinin gayri safi yekünü 2.754,1 milyon dolara ulaşmıştır.

Banka'nın krediler için yaptığı tediyeler, tetkik mevzuu devre içinde 64,7 milyon dolar olarak tesbit edilmiştir ki, yapılmış olan kredi tediyelerinin yekünü bununla 2.028,3 milyon dolara balığ olmaktadır. Açılmış fakat kullanılmamış kredi bakiyesi ise, Eylül sonunda 670 milyon dolar idi.

(B. I. S.)

Birleşik Amerika'nın İktisadi Durumu

New - York : The First National City Bank of New-York, Kasım ayına ait faaliyet raporunda, Amerikan ekonomisinin umumi bir gerilemeye meydan vermeksizin «ahval ve şeraitin icabettirdiği ayarlamaları» yapmak imkânını göstermiş olduğuna işaret etmekte ve bunun son sencerin cesaret verici bir olayı olduğunu ifade eylemektedir.

Bu ayarlamalar gerek iş adamlarını, gerekse müstehlikleri memnun ettiği gibi, sanayi erbabının mal imâl etmek ve müstehliklerin de mal mübayaa eylemek hususundaki kararlarına müessir olmuştur. İktisadi faaliyetlerdeki temevvüçlerin mahdut seviyede kalmaya devam edeceği hususundaki itimat, Amerikan iş adamlarını uzun vâdeli taahhütlere girişmeğe teşvik eylemiştir.

Aynı raporda tebarüz ettirildiğine nazaran, iktisadi faaliyetlerde yakın bir istikbalde herhangi bir gerilemenin vukuuna delâlet edecek hiç bir emare mevcut değildir.

Gerçekten, iktisadi faaliyetlerin önümüzdeki aylarda da rekor seviyelerde devam etmesine intizar olunmakta ve Birleşik Amerika emtia ve hizmetler umumi istihsalının carî üç aylık devre zarfında, üçüncü üç aylık devre içinde kaydedilmiş olan 413 bin milyon dolardan ibaret yıllık nisbeti aşmasına muhakkak nazarı ile bakılmaktadır.

(B. I. S.)

Dünya İhracat Fiat İndeksleri

Zürich : N. Z. Z. Gazetesi, 1949 develüasyonlarından önceki ve sonraki seneler içinde bazı memleketlerin ihracat fiat indekslerinde kaydedilmiş olan değişiklikleri, Beynelmille Para Fonu tarafından yayınlanan en son rakamlara müsteniden tanzim edilmiş bir tabloda göstermektedir. Birleşik Amerika'nın ihracat fiat indeksleri ile mukayeseli olarak ve 1950 = 100 itibariyle tertip edilmiş bulunan mezkûr tablo, aşağıya aynen dercolumuştur :

Memleketler	1948	1949 ⁽¹⁾	1951	1952	1952	1954	1955	1956 ⁽²⁾
Amerika	111	106	114	114	113	112	113	116
İsviçre	109	106	110	110	107	107	104	102
İtalya	107	114	130	111	107	110	109	114
Belçika - Lüksemburg	127	129	133	133	112	102	109	116
Kanada	101	111	118	126	122	119	121	124
Danimarka	148	147	112	118	111	110	112	117
Almanya	—	—	122	131	123	118	121	125
Fransa	110	127	115	126	118	112	112	116
İngiltere	134	135	117	123	119	119	120	125
Hollanda	147	138	117	119	106	101	107	111
Norveç	145	143	139	138	131	119	140	147
İsveç	144	147	155	153	134	131	137	141

(1) Ocak'tan Ağustos'a kadar

(2) İlk altı aylık devre

(B. I. S.)

Dünya Petrol İstihsalı ve Petrol Rezervleri

ZÜRİH — N. Z. Z. gazetesinin «THE BANKER» dergisinde intişar eden en son rakamlara

istinaden tanzim etmiş olduğu aşağıdaki tablo, dünya petrol istihsalını 1914, 1930, 1938, 1947 senelerine ait rakamlarla mukayeseli bir şekilde göstermektedir :

(Milyon Metrik Ton)

Orta Doğu Mem.	1914	1930	1938	1947	1955
İran	0,4	5,0	10,5	20,4	16,2
Mısır	0,1	0,3	0,2	1,3	1,8
Irak	—	0,1	4,8	4,5	33,7
Suudî Arabistan	—	—	—	12,1	47,5
Kuveyt	—	—	—	2,2	54,8
Katar	—	—	—	—	5,4
Orta Doğu Petrol İstihsal Yekûnu	0,5	6,2	16,2	42,0	162,5
	(0,9)	(3,2)	6,0)	(9,7)	(20,4)
Amerika	36,4	126,7	170,7	269,2	362,7
	(65,1)	(63,4)	(62,9)	(62,3)	45,6)
Lâtin Amerika	4,0	33,5	36,2	83,0	129,6
	(7,2)	(16,8)	(13,3)	(19,2)	16,3)
Rusya	9,2	18,9	30,1	27,1	70,0
	(16,5)	(9,5)	(11,1)	(6,3)	(8,8)
Dünya Petrol İstihsal Yekûnu		200,0	280,5	432,2	795,3

NOT : Parantez içindeki rakamlar dünya petrol istihsaline nazaran yüzde nisbetini göstermektedir.

Diğer taraftan, dünya petrol rezervlerinin tesbit edilmiş olan miktarları, aşağıdaki tabloda gösterilmiştir :

(1955 sonunda Dünya Petrol Rezervleri)

Memleketler	Tesbit edilmiş petrol rezervleri (Milyon Metrik Ton)	Dünya Petrol Rezervlerinde ki % nisbeti	Yıllık İstihsalın Rezervlere nazaran % nisbeti
Dünya yekûnu	26.055	100	3
Orta Doğu	16.835	64,6	1
Amerika	4.610	17,7	8
Kanada	370	1,4	5
Venczüella	1.685	6,5	7
Diğer Batı Yarım Küresi Memleketleri	490	1,9	6
Doğu Hint Adaları	380	1,5	5
Rusya ve Doğu Avrupa	1.470	5,6	6
Batı Avrupa	190	0,7	5
Diğer Doğu Yarım Küresi Memleketleri	25	0,1	4

Aşağıdaki tablo ise, Orta Doğu memleketlerinin petrol gelirinde 1950, 1951, 1952, 1953, 1954

ve 1955 senelerinde husule gelen artışları mukayeseli bir şekilde göstermektedir :

(Milyon Dolar itibariyle)

Memleketler	1950	1951	1952	1953	1954	1955
Kuveyt	11,7	28,7	165,4	191,9	217,5	280,0
Suudi Arabistan	112,0	155,0	170,0	166,0	180,0	280,0
Irak	14,0	39,9	92,6	132,3	155,5	223,4
İran	44,9	23,3	—	—	—	84,0
Katar	1,0	3,3	7,0	11,2	20,7	36,7
Bahreyn	2,0	2,9	4,2	5,1	11,1	8,5
Yekûn :	185,6	253,1	439,9	506,5	584,8	912,6

(B. I. S.)

Birleşik Amerika'da Müstehlik Borçları

NEW YORK — Resmen bildirildiğine nazaran, Birleşik Amerika'da müstehlik borçları yekûnu 1956 Eylül ayı sonunda 40,07 milyar dolara balığ olmak suretiyle yeni bir rekor seviyeye ulaşmıştır. Bu miktar, aynı senenin Ağustos ayı sonuna ait borç yekûnuna nazaran 196 milyon ve bir sene önceki yekûna nazaran da 643 milyon dolar kadar bir fazlalık göstermektedir.

(Financial Times)

Portekiz'in Dış Ticaret Durumu

LİZBON — Portekiz'in ithalâtı, 1955 yılının ilk dokuz aylık devresi içinde 7,952 milyon esküdo'dan, 1956 yılının aynı devresinde 8.937 milyon esküdo'ya, ihracat ise, aynı devreler itibariyle, 5.770 milyon esküdo'dan, 5.809 milyon esküdo'ya yükselmiştir.

Bunun neticisi olarak, geçen senenin ilk dokuz ayında 2.182 milyon esküdo olan dış tica-

ret açığı, bu senenin aynı devresinde 3.128 milyon esküdo olarak tesbit edilmiştir.

(B. I. S.)

Birleşik Amerika'da Tasarruf Mevduatı

NEW YORK — Birleşik Amerika'daki 527 tasarruf bankasında mevcut tasarruf mevduatı, 1956 yılının ilk dokuz aylık devresi zarfında 1.340 milyon dolar artmak suretiyle 29.522 milyon dolara balığ olarak yeni bir rekor tesis etmiştir.

(B. I. S.)

Portekiz'de İngiliz - Alman Ticareti Rekabeti

LİZBON — Resmen bildirildiğine nazaran, İngiltere'nin Portekiz'e ihracatı, bu senenin ilk 9 aylık devresi zarfında 1.221 milyon escudo'ya ulaşmış ise de, Batı Almanya'nın bu memlekete ihracatı aynı devre içinde 1.443 milyon escudo'ya varmış bulunmaktadır. Halbuki, bir se-

ne önce, İngiltere'nin Portekiz piyasasındaki hissesi Almanya'ninkinden biraz daha fazla idi.

Fakat, bu senenin ilk 9 ayında, İngiltere'nin Portekiz'e vâki ihracat nisbeti, geçen sene ki % 14,6 dan, bu sene % 13,6 ya düşmüş, Alman ihracat nisbeti ise, % 14,5 den % 16 ya yükselmiştir.

(Financial Times)

Dünya Bankası'nın Yapacağı İstikraz Tehir Edildi

BERN — İsviçre Federal Konseyi, aldığı bir kararla, Dünya Bankası'nın yapmak tasavvurunda olduğu 200 milyon İsviçre frank'lık istikraz için gerekli muvafakatın alınmasına müteallik teklifin Parlâmentoya arzını muvakkaten durdurmuştur.

Bern'deki müşahitler bu kararın alınmasına, milletlerarası durumdaki gerginliğin âmil olduğunu kanaatindedirler. Fakat, işlerin iç yüzünü bilen çevrelerin açıkladığına bakılırsa, istikraz şartlarının ilânından sonra umumî efkârda başgösteren tenkit havası ve memnuniyetsizlik, Federal Konsey'in bu kararı almasında başlıca âmil olmuştur.

İsviçre, istikrazı 3 yıl müddetle ve % 3 3/8 faizle vermediği tasarılamakta idi. Bundan önce, Dünya Bankasının İsviçre'den yaptığı istikrazların geliri ise, hâlen % 4 e yaklaşmaktadır. İsviçre Hükümeti, 17 Eylül 1956 da imzaladığı anlaşmayı Parlâmetonun tasvibine arz etmekle, çok müşkül bir duruma düşmektedir. Zira, istikraz 1 Ocak 1957 de fiilen yürürlüğe girmiş olacaktır.

(Frankfurter Allgemeine Zeitung)

İsviçre'nin Para Politikası

ZÜRİH — İsviçre Millî Bankası Müdürleri Hey'eti Başkanı, basına verdiği beyanatta, İsviçre'de iskonto haddinin bugünkü seviyesinde kalacağını, herhangi bir yükseltmenin kat'iyen bahis konusu olmadığını bildirmiş ve sözlerine şöyle devam etmiştir :

«Zaten böyle bir tedbir, İsviçre İktisadî bünyesinin hususiyetli dolayısıyla, esya fiyatlarını bugünkü seviyesinde tutmaktan ziyade, fiyatların artmasına sebebiyet verir. İskonto haddinin yükseltilmesi, ticaret hayatı üzerinde hemen hemen hiç müessir olmaz. Buna mukabil, ipoteklerin faizli yükseldiği gibi, bunu tarım ürünleri fiyatlarının artması takibeder, Federal Hükümet, taksim (para hacminin değişmesinden mütevellit tesirlerin önlenmesi) politikasını yeni bir tetkik ve kontrole tâbi tutmak lüzumunu hissetmektedir. Burada bahis konusu olan 1.500 milyon İsviçre franklık bir miktardır. Bu meblağların nasıl seyyal bir hale getirileceğine ait

teferruat Aralık ayında bütçe müzakereleri sırasında tesbit edilecektir.»

(Frankfurter Allgemeine Zeitung)

STOCKHOLM — İsveç Devlet Bankası, (Riksbank) derhal yürürlüğe girmek üzere, iskonto haddini yüzde 0,25 nisbetinde artırarak % 4 e yükseltmiştir.

(Frankfurter Allgemeine Zeitung)

Almanya, İngiltere'ye Olan Borçlarını Vaktinden Önce Ödüyor

BONN — Maliye Nazırı Schjafer, Federal Meclisin Bütçe Encümeni huzurunda verdiği beyanatta, 1957 yılına ait bütçe tasarısında, Federal İktisat Nazırı tarafından Avrupa İktisadi İşbirliği Konseyine arz edilen teklifler çerçevesi dahilinde, 1945 yılından sonra İngiltere tarafından yapılan iktisadî yardımlardan mütevellit borçların her biri 90 milyon DM tutarındaki dört taksitini miadından önce ödemediği tasdim ettiğini açıklamıştır.

(Frankfurter Allgemeine Zeitung)

İmar - Kalkınma Bankasının Açtığı Krediler 4 Sene Zarfında Memleketimize 63.400.000 dolar kredi açıldı

Milletlerarası İmar ve Kalkınma Bankasının 1950 senesinden 1954 senesine kadar Türkiye'ye açtığı kredi yekûnunun 63.400.000 doları bulunduğu bildirilmektedir.

63.400.000 doların tahsis mevzuu, faiz nisbeti, senelere taksimli ve ödeme şekli şöyledir :

1950 : 3.900.000 dolar, silolar tesisi için, 1945 nisanından itibaren 15 senede ödenmek üzere % 3 7/8 faizle.

1950 : Liman inşası için 12.5 milyon dolar. 1956 nisanından itibaren 20 senede ödenmek üzere % 4 1/4 faizle.

1950 : 9.000.000 dolar, Türkiye Sınıf Kalkınma Bankası için, 1957 martından itibaren 9 senede ödenmek üzere % 3 3/4 faizle.

1952 : Seyhan barajı inşasına sarfedilmek üzere 25.200.000 dolar. 1957 nisanından itibaren 20 senede ödenmek üzere % 4 3/4 faizle.

1953 : Türkiye Sınıf Kalkınma Bankası için, 9.000.000 dolar. 1958 senesinin başından itibaren 10 senede ödenmek üzere % 4 7/8 faizle.

1954 : Liman inşası için 3.800.000 dolar. 1956 başından itibaren 21 senede ödenmek üzere % 4 7/8 faizle.

Cumhuriyet'ten

Yeni Bir Kredi Membaı
Dünya Bankasının kurduğu yeni bir şirket
devletlere kredi sađhyacak

NEW YORK, 8 (A.H.A.) — Dünya Bankası Umum Müdürü tertip ettiği bir basın toplantısı sırasında, bankaya bağlı yeni bir şirketin kurulmuş olduğunu bildirmiştir.

«Milletlerarası Mali İşler Şirketi» adını alan bu müessesenin başına, Dünya Bankası Umum Müdürlerinden Robert Garner geçirilmiştir. Şirketin sermayesi 78.366.000 dolardır.

«Milletlerarası Mali İşlet Şirketi» aralarında Türkiye de olmak üzere, 31 üye devlete kredi temin edecektir.

Diğer taraftan Milletlerarası İmar ve Kalınma Bankası kuruluşunun onuncu yılını idrak etmiş bulunmaktadır.

Bu vesile ile banka tarafından yayınlanan bir broşürde bankanın 10 yıl zarfında üye olan elli sekiz devlete 10 milyar Türk lirası tutarında kredi açmış olduğu görülmektedir.

Bankadan kredi alan memleketler arasında Türkiye de vardır.

Cumhuriyet'ten

Namık Zeki Aral'ın Beynelmllel Mali Şirket makalesinde bu müessesenin kuruluş şekli mak-sat ve gaysi etraflıca izah edilmektedir.

M E S L E K İ Y A Y I N
Ticari, Sınai Müesseselerle
Bankalarda Bütçe

Yazan :

İktisat ve Maliye

Dr. İsmail Nevzat ESER

İktisat ve Maliye Doktoru İsmail Nevzat Eser «Ticari ve Sınai Müesseselerle Bankalarda

Bütçe» adıyla İşletme İktisadı ilmi sahasında ta-mamen orijinal bir eser kazandırmış bulundurmaktadır. Eserin maksat ve gaysi ticari ve sınıal müesseselerle bankalarda bütçeleri ne şekil-de hazırlamak lazım geldiğini, bütçenin ehem-miyetini ve kontrolünü bir plân dahilinde izah etmektedir. Eserin ön sözünde belirtildiği üzere, bütçe deyince ilk akla gelen devlet bütçesidir. Halbuki fertlerden başlayarak devlete kadar fertlerin ve ortaklıkların birer bütçesi vardır. Devlet bütçesi hakkında gerek memleketimizde gerek dünyada bir çok eserler bulmak kabildir. Fakat fertlerin, ailelerin ve bilhassa ticarethanelerin, fabrikaların, bankaların vesalihin bütçelerinden bahseden eserler yok denecek derecede azdır. Zira işletmelerin bütçelerinin hazırlanması keyfiyetli çok yenidir. Ve bu sahadaki esersizliğin sebebi de budur. İşletme bütçeciliği de, her şeyde olduğu gibi Amerika'daki işletmelerde ele alınmıştır. Ve bu keyfiyete, işletme idaresinin mühendisler yerine işletmecilerin eline geçmiş olması âmil olmuştur. Bu işte lâzım gelen sıhhatli malûmatı her çeşit döncleri veren muhasebenin ve muhasebecinin büyük rolü ve hizmeti olmuştur. İşte bu orijinal eser işletmelerde bütçe gibi modern bir işletmeclik mevzuunu ele almıştır.

Bu esasa göre hazırlanan eserin birinci bölümünde bütçenin tarifi ve diğer terimlerle mukayesesi, ikinci bölümünde bütçenin neveleri, üçüncü bölümde, bütçenin ehemmiyeti, dördüncü bölümde bütçenin hazırlanması ve beşinci bölümde de bütçenin kontrolü incelemektedir.

İsmail Nevzat ESER'i bu orijinal eseri kazandırdığından dolayı candan tebrik eder; okurlarımıza tavsiye eyleyiz.

B A N K A

Bankalarda Tâyinler

Pamuk Bank Umum Müdürlüğüne, Vakıflar Bankası eski Umum Müdürü (eski İzmir Mebusu, T. C. Ziraat Bankası Umum Müdür Muavini, Bölge Müdürü, Şube Müdürü, Müfettişi ve emniyet Sandığı Müdürü Tanık Gürek;

Buğday Bankası Umum Müdürlüğüne, eski Pamuk Bank kurucu Umum Müdürü (eski İş Bankası ve Denizcilik Bankası Müdürlerinden) Mithat Ödes;

Tutum Bank Umum Müdürlüğüne, Türkiye Emlak Kredi Bankası İzmir Şubesi eski Müdürü (Ziraat Bankası eski Müdür ve Müfettişi) Hayrı Seçkin;

Ray Bank Umum Müdürlüğüne, Muhabank eski Umum Müdürü Naci Korkmaz tâyin olmuşlardır.

Bu kıymetli bankacılarımızı tebrik eder; başarılar dileriz.

B A N K A

AMELİ BANKACILIK BİLGİLERİ

Bankaların Muameleleri - Muhasebesi - Teşkilât ve İdaresi

Hazırlayanlar : Hikmet KEYMAN, İshak TURNAOĞLU, Mesut ERDA

6 — Bankaların alıp verdikleri faizlere ait mevzuat :

a) Mürabaha nizamnamesi : Azamî faiz haddini tesbit etmek ve mürabahacılığı önlemek maksadiyle 16. Şevval 1280 tarihli mürabaha nizamnamesi yerine kamî olan ve 21. Mart. 1303 ve 9. Recep. 1304 tarihli irade ile meriyete giren mürabaha nizamnamesini halen hükümden kaldıran kanunî bir hüküm mevcut değildir. Bu nizamname faiz nisbetini azamî % 9 olarak tâyin etmiş, kaç sene geçerse geçsin faizin resulmali tecavüz edemiyeceği hükümü vaz edilmiştir. Bilâhare çıkarılmış bulunan kanunlar ile faiz nisbeti değiştirilmiş bulunmaktadır.

b) Ödünç para verme işleri kanunları : 1933 tarih ve 2279 sayılı olan bu kanunun bazı maddeleri 1938 tarih ve 3399 sayılı kanunla tadil edilmiştir. 2279 sayılı kanuna göre, faizden para kazanmak için, ödünç para verme işleriyle meşgul olan hakikî ve hükmî şahısların hükümetten izin almaları ve her sene en büyük mülkiye memuruna faiz nisbetini ve şartlarını gösteren birer beyanname vermeleri lâzımdır. 3399 numaralı kanuna göre ödünç para verme işlerinde alınacak faiz azamî % 8,5 tur. Ancak, açık kredi şeklindeki muamelelerde % 12 ye (12 dahil) kadar faiz alınabilir. Yine aynı kanunun 2 nci maddesine göre, izin almağa mecbur olan hakikî ve hükmî şahıslardan bu mecburiyete riayet etmeyerek ödünç para vermeği itiyad edinenlere, kanun hükümlerine aykırı hareket edenlere ve beyannamedeki şartları ve faiz nisbetlerini gizliyenlere tefeci denir. Kanunun

3 üncü maddesinde de faiz tâbirinden ne kastedildiği açıklanmaktadır. Faiz tâbirinde, ödünç para verme mukabilinde borçludan komisyon ve hesap masrafı vsair her ne nam ile olursa olsun alınan para dahildir. Ancak, tahakkuk eden ardiye, sigorta ve eksper ücreti ile damga resmi ve muamele vergisi faiz tâbirinden hariştir.

3399 sayılı kanunun muvakkat maddesine göre bu kanunun meriyetinden evvelki kanunlara uygun olarak yapılmış olan mukavelelerdeki faizler 3 seneyi geçmemek üzere mukavele müddetince mu-teberdirler.

2279 sayılı kanuna göre tevdiata verilecek faizler de tesbit edilmiştir. Bu nisbetler vadesiz tevdiatta azamî % 4,5 ve vadeli tevdiatta da % 6,5 tur.

Listesi İcra Vekilleri Heyeti kararıyla tertip edilecek tasarruf sandıklarının tevdiata verecekleri faiz haddi % 5 kadar çıkarılabilir. Fazlası aşağıda yazılı hükme göre muamele görür. Kanunî haddlerden fazla olarak verilen faizlerin fazlası kanundaki nisbetler dahilinde hususî muhasebesince tâyin ve tahsil olunur.

10/8/1951 gün ve 5841 sayılı kanunla 2279 sayılı ve 3399 sayılı kanunların bazı hükümleri değiştirilmiştir. Buna göre ödünç para verme işlerinde % 7 den fazla faiz almak memnudur. Ancak, açık kredi şeklindeki muamelelerde % 9 kadar (9 dahil) faiz alınabilir.

Kanunen mevduat kabulüne mezu olanlar, kabul edecekleri bilumum mev-

duata (çeşitli tasarruf mevduatı dahil) aşağıdaki hadler üstünde faiz veremezler:

Vadesiz mevduat ile üç aya kadar vadeli mevduata	2,5
Üç aydan altı aya kadar vadeli mevduata	2,75
Altı aydan bir seneye kadar vadeli mevduata	3
Bir sene vadeli mevduata	3,5
Bir buçuk sene ve daha fazla vadeli mevduata	4

Ahiren ödünç para verme işiyle müterafik olarak bankaların müşterileri hesabına yaptıkları her türlü hizmetler mukabilinde alacakları komisyon ve diğer ücretleri Millî Korunma Kanununun 2631 sayılı kanunla muaddel 31 inci maddesine göre tesbit eden 23/10/1956 gün ve 10565 sayılı Koordinasyon kararı alınmıştır.

Buna göre ödünç para verme işiyle müterafik olarak bankaların müşterileri hesabına yaptıkları her türlü hizmet mukabil alacakları komisyon ve her nam ile olursa olsun müşteriden alınacak meblâğı arttırmaya müncer olabilecek ücretler (tevsik edilecek hakiki muhabere masrafları hariç) yekûnunun azamî haddi, cari borçlu faiz nisbetlerinin % 40'ını tecavüz edemez. Ancak, cari tarifeye müsteniden tediyeye edilecek sigorta ücreti alınan faizin % 1'ini geçmiyecek, ekspertiz ücreti mahallî şart ve rayice göre belediyelerce (bulunan yerlerde Ticaret ve Sanayi Odalarının mütalâaları alınmak suretiyle) tâyin edilecek; ardiye ücreti ile damga resmi ve muamele vergisi ayrıca tahsil edilebilir. Her ne nam ile olursa olsun müşteriden alınacak meblâğı müncer olabilecek (aynı belediye hudutları dahilinde şube ve ajans arasında senet iştirası, açılan kredinin bir kısmının mevduat hesabına alınması gibi) her türlü muamelelerde bulunmak yasaktır.

BANKACILIĞIN ESAS MESELE VE MEVZULARI VE BUNA GÖRE İHTİSAS KOLLARI

1 — Umumi düşünce :

Bankaların ve bankacılığın etüdüne ve bu sanatın öğrenilmesine başlarken, evvel emirde bankaların ve bankacılığın esas mesele ve mevzularının ve buna göre ihtisas kollarının neler olduğu vazihan açıklanıp çizilmeli ve etraflıca mütalâa olunmalıdır. Böyle bir etüd ve çalışma bankacılığın anahtarı mahiyetinde olur.

Bankaların ve bankacılığın mahiyetini yukarıda mütalâa ve izah ettik. Şimdi bu bölümde de, esas mesele ve mevzularının ve buna göre ihtisas kollarının neler olduğu ve her birinin mahiyetini tâyin ve izah edeceğiz.

Bankacılığın esas mesele ve mevzularını ve buna göre ihtisas kollarını :

- 1 — Bankacılık siyaseti,
- 2 — Banka muameleleri ve işletme tekniği,
- 3 — Bankaların teşkilât ve muhasebesi,
- 4 — Bankacılık hukuku olarak dört bölüme ayırarak etüd edebiliriz.

1. — Bankacılık Siyaseti :

Yukarıki satırlarda mahiyetini ve zamanımızın iktisadî yapısında işgal edileceği önemli mevkiini, vazife ve rollerini açıklamaya çalıştığımız bankaların sevk ve idaresine, çalışmaların istikamet verilmesine, bankacılık sanatına ait müşterilerin psikolojisi, banka muameleleri ve işletme tekniği bilgisi ve risk anlayışı gibi mefhum ve esaslar kâfi değildir. Bu sebeple bankaların, çalışma sahalılarında aşağıda tadat ve tahlil edilecek faktörlerden doğan vaziyetlerde hususiyet ve şartlarının çizdiği, hâkim olduğu hususi bir siyaset takip ve tatbik eylemeleri zaruridir. Bu keyfiyet, bilhassa bugünün

ekonomik inkişaf ve tevessüüne muvazi surette gelişen bankacılık sahasında ehemmiyetini bir kat daha arttırmıştır. Bu izaha göre bankacılık siyaseti denince, bankaların, yukarıda temas edip aşağıda izah edeceğimiz işletme dışı faktörlerden meydana gelen bir memleketteki umumî banka siyasetine ve kendilerinin teşekkül maksadına, gayesine ve maddî imkânlarına göre, faaliyetlerinin tanziminde takip edecekleri hareket tarzı anlaşılır.

Umumî olarak bankacılık siyasetine âmil olan, karakter ve istikametini çizen faktörleri şöyle hülâsa ve ifade edebiliriz :

- 1) — Memleketin millî ekonomi siyaseti,
- 2) — Bankacılık mevzuatı,
- 3) — Merkez Bankasının nizamât ve siyaseti,
- 4) — Piyasaların ticarî örf ve âdetleri,
- 5) — Memleketin ve piyasaların tasarruf ve sermaye gücü,
- 6) — Devletin malî vaziyeti ve siyaseti.

Bununla beraber bankacılık siyaseti, yalnız devletin alacağı tedbir ve koyacağı mevzuatla teessüs eylemez. Yukarıda sayılan umumî mesele ve prensiplerinin ışığı altında bankacılık siyasetinin tanziminde, bankalar birliği, bankacılık enstitüleri, bankacılar cemiyetleri, diğer meslekî teşekküller, ilmi heyet ve ihtisas enstitülerinin tesir ve rolleri vardır. Binaenaleyh bankacılık siyasetinin bu gibi teşekküllerin dilek ve tekliflerinden mülahem olarak meydana gelen bir bünyesi vardır. Bu sahada mevzuatlaşmayan hususlar, ayrıca meslekî teşekküllerin aralarında akdedecekleri hususî anlaşmalara, örf ve âdetlere göre düzenlenir. Hülâsa bir memleketin umumî bankacılık siyaseti, devlet ve adları geçen teşekküller tarafından yukarıda sayıp açıkladığımız faktörlere dayanarak tanzim olunur; istikametlendirilir.

- 1) — Memleketin millî ekonomi siya-

seti : Millî ekonominin düzenlenmesine, kalkınmasına ve iktisadî faaliyetin seyir ve harekâtına âmil olan unsurlardan biri de, kredi ve bankacılıktır. Bu itibarla bankalar, çalıştıkları memleketin ekonomik siyasetine ve ekonomisinin gidişine uygun bir çalışma ve kredi politikası takip ve tatbik etmek zorundadırlar. Esasen bugün devlet muhtelif tedbirlerle bankaların kredi ve plâsman siyasetlerine müdahale ederek faaliyetlerini muayyen istikametlere sevk ve tevcih edebilmektedir. Bilhassa bankalar için son ikraz mercii olan merkez bankaları bu sahada mühim bir rol oynamaktadır. Bu keyfiyetin millî bankalar için bir memleket vazifesi olduğu kayıttan varestedir.

2) — **Bankacılık mevzuatı** : Bankaların millî sermayeyi toplayıp iktisadî sahalara sevk ve tevzi ve istismar eylemeleri dolayısıyla, millî servetin emniyeti ve ekonomik faaliyetin tanzimi babında işgal ve ifa eyledikleri mühim vazife ve roller, bankalara diğer millî teşebbüsler arasında bir fevkalâdelik, üstünlük ve hususiyet bahsetmiş; bankaların diğer faaliyet ve teşebbüslerde olduğu gibi serbestiliklerinin vücudüne mâni olmuş; devletlerin bankacılığın sevk ve idaresine müdahale ve bu faaliyetlerini tanzim edici kanunlar vaz eylemelerini, kararlar almalarını icap ve intaç eylemiştir. Binaenaleyh bankacılık siyaseti bakımından bankacılık mevzuatı denince, muhtelif memleketlerde vazii kanun tarafından düzenlenen bankacılık mevzuatı ve müesses bankacılık prensipleri anlaşılır. Bu sebeple bankalar, faaliyetlerine ait siyasetlerinin tanziminde bankacılık mevzuatını da nazarı itibara alırlar. Bu mevzuu başta umumî mesele ve prensiplerini izah ve ortaya koyduğumuz bankalar kanunu tanzim ve tedvin eyler. Merkez Bankası Kanunu, ödünç para verme kanunu da bu cümledendir. Hükümetler bu mevzuda ayrıca zaman zaman hal ve vaziyete göre gerekli kararları da alırlar.

3) — **Merkez Bankasının nizamât ve siyaseti** : Bankaları, kredi ve para piyasasını tanzim ve ayarlamak vazifesini deruhte eylemiş bulunan ve bankaların

son ikraz mercii olan merkez bankalarının, bu sahada tuttıkları yol ve aldıkları tedbirlerden meydana gelen tanzim siyasetleri, bütün bankaların çalışmalarını alâkadar eyleyen kredi ve plâsman politikalarında göz önünde bulundurmaları gereken en mühim bir âמידir. Bütün bankalarla beraber, bugün yarın çekilmeleri mümkün olan mevduatla çalışan tevdiat ve ticaret bankaları bu hususa bilhas- sa dikkat etmek zorundadırlar.

4) — Piyasaların ticarî örf ve âdetleri :

Bankaların tatbik edecekleri kredi sistem ve politikaları, bir taraftan da çalış- tıkları piyasaların ticarî örf ve âdetlerinden doğan vaziyetlere bağlıdır. Binaen- aleyh bankalar kredi politikalarını tan- zim ederken bu hususları da düşünmek ve kredi sistemlerinin esasları arasına almak zorundadırlar.

5) — Memleket ve piyasaların tasarruf ve sermaye gücü : Bankalar yalnız kre- di sermayeleriyle çalışan teşebbüsler de- ğildir. Daha ziyade tasarruf ve sermaye erbabının paralarını toplayıp ahara ik- raz etmek suretiyle bunları iktisadi sa- halara sevk eyleyen müesseselerdir. Bina- enaleyh bankaların kredi faaliyetleri, tem- in edecekleri yabancı kaynağın mikta- rına ve cinsine tâbidir. Bu sebeple banka- lar kredi politikalarının tanziminde, ça- lıştıkları memleket ve piyasaların, tasar- ruf ve sermaye gücü ve bunu doğuran para kıymeti, tedavül vasıtalarının hacmi, seyir ve sürati gibi sebepleri hattâ mev- duat sahiplerinin mizacını da hesap etmek mecburiyetindedirler.

6) — Devletin Malî Durumu ve Siya- seti :

Devletin malî durumunun, itibar ve siyasetinin ve âmme hizmetlerinin ifası maksadiyle aldığı trezorörie tedbirlerinin, bir memleketteki bankacılık ve banka muameleleri üzerinde mühim bir rol ve tesiri vardır.

Devletin malî durum ve siyasetinin ve bu sahada aldığı karar ve tedbirlerin, bir memlekette para hacim ve kıymetinde muvazi bir tesiri olduğu malûmdur.

Bu âmillerin, ve bu sahada alınan karar ve tedbirlerin neticesi olarak para hac- minde, para ve sermaye piyasasında hu- sule gelen müsbet veya menfi tesir ve vaziyetler, tasarruf ve sermaye erbabının tevdiat ve yatırım durum ve zihniyetine, hareket tarzına, şekil ve istikamet verir. Bankalarda sermaye unsuru olarak para- dan meydana gelen ve bankaların faali- yet ve iştigal derecesine esas olan mev- duat ve tahvil kaynaklarının tedarik ve terakümüne, plâsman vesait ve imkânla- rına akis ve tesir eyler.

Bu sahada devletin nafia işlerini ve trezorörie ihtiyaçlarını karşılamak mak- sadiyle ihraç eylediği devlet istikraz tah- villeri ve hazine bonoları bankalara mü- him bir faaliyet mevzu ve unsuru teşkil ettiği gibi, bu kıymetlerin bankaların kaynak ve plâsmanlarına nüfuz ve tesir şekli ve nisbeti de, banka faaliyeti üzerin- de mühim ve müessir bir rol oynar. Nor- mal olarak devletin ihraç eylediği tah- vil ve hazine bonolarının işitira ve iskon- tosu bankaların malî ve kredi muamele- lerinin bir nevi ve cazip birer banka mu- ameleleri olmuştur. Aksi durumda veya bankaların imkânlarının müsaadesizliği halinde, mutad kredi muamelelerinin daralmasına müessir olacağından banka- ların alâka ve cazibesini kaybeder. Diğer yandan sermaye ve tasarruf erbabının rağbetini kazanan devlet tahvilleri de, banka mevduatını kendilerine celbetmek suretiyle bankaların kaynaklarına tesir icra eyler.

Bahse mevzu ettiğimiz hal ve durum- lar bankacılık ve banka muameleleri üze- rinde belirtilen noktalardan daha bir çok değişik tesirler husule getirir.

Netice olarak bir memleketin millî ekonomideki mevkii, bünye ve mekaniz- ması izah edilen bankacılığın muntazam işliyebilmesi, millî ekonomiye faydalı hiz- metler görebilmesi, normal seyir ve ge- lişmesi, devletin malî durumunun, itibar ve siyasetinin ve bu sahada aldığı her çeşit karar ve tedbirlerin düzgünlüğü, sağlamlığı, doğruluk ve isabeti ile muva- zi bir surette alâkalıdır. Ve bankaların

kredi siyasetlerini tanzime müessir olan mühim faktörlerden biridir.

2. — Banka muameleleri ve işletme tekniği :

Banka kaynaklarının tedarik ve istismarı ve bu fonksiyonu sağlayan çeşitli banka muamelelerinin icra ve ifası, bu işletmelerin hususiyet ve bünyelerine, bankacılık sanatının teknik icaplarına göre müesses muayyen kaide ve usuller tahdında cereyan eyler.

Buna göre, bankaların muhtelif kaynaklarının (Öz ve yabancı sermaye) istismarı, yani sermaye devrinin tanzimi, vadelerin düzenlenmesi esasına dayanan likidite, riski bertaraf eylemek esasına dayanan solvablite, iktisadilik esasına dayanan produktivite prensip ve kaidelerine göre yürütülür. Diğer taraftan tedarik edilen kaynakların istismarını sağlayan ve ticarî bankacılıkta sureti umumiyede kredi küşadını tazammun eyleyen banka muamelelerinin yapılabilmesi için, evvel emirde kredilendirilecek müşterilerin kredi takat ve de değerlerinin, haklarında muayyen usuller dairesinde yapılan istihbarat yoluyla ölçülmesi lâzımdır. Bu kredilerin kullanılmasını ve istismar faaliyetinin esasını tazammun eyleyen, ticarî senetlerin iskontosu, avans muameleleri, carî hesap ve dekuver küşadı, gibi çeşitli işlemlerin her biri de, hususiyetlerine göre, muayyen kaide ve usuller dairesinde yapılır. Sureti umumiyede kredinin solvablitesini sağlamak üzere teminat olarak ikinci bir imza veya rehin alıp almamak, rehinli işlemlerde marj ayırmak, marjın nisbetini tesbit eylemek, muamele ve kredi limitlerini tâyin etmek, krediyi tahdit veya katetmek hususları da yine her bir muamelenin hususiyetinden doğan ayrı veya bütün muamelelere şâmil umumî ve müşterek usul ve kaideler tahdında yapılır.

Banka muameleleri, işletme tekniği, umumî bankacılık tekniğine ve memleketimizde müesses bankacılık sistem ve mevzuatına göre gelecek bölümlerde mütalâa ve izah olunacaktır.

Banka muamelelerinin yapılmasında bankacılık icap ve teamüllerine göre müesses muayyen usul ve kaidelerin heyeti umumiyesine bankacılık tekniği tâbir olunur. Bankacılık tekniği, banka muamelelerinin icra ve ifasında ve bankaların işletilmesinde çok önemli bir rol oynar. Bu itibarla her derece banka personelinin en esash bilgi ve melekesi «teknik banker» dir. Bu hususta Fransız müellife René Delaporte «Bank» adlı eserinde muhtelif banka elemanlarının sahip olmaları gereken meslekî bilgi şubelerini gösterirken, teknik bankere her derece memurda, diğerlerine nazaran büyük önem ve pay vermiştir.

Bankacılık siyaseti ve tekniği mevzularını tamamlarken şu cihete bir kere daha temas etmek yerinde olur. Bankacılık kârı az ve o nispette riski çok bir sanattır. Bankacılık siyaset ve tekniğinin bu bakımdan maksad ve gayesi her şeyden evvel banka riskini azaltmak, kaynaklarını daha sağlam ve verimli bir tarzda işletebilmektir. Bundan dolayıdır ki, bankacının daima çok tedbirli ve basiretli olması, banka formalitelerine bağlı bulunması, değişmez ve ihmal edilmez bir prensiptir.

3 — Bankaların teşkilât ve muhasebesi:

Bugün bankacılığın ve banka işlerinin, artan kemiyet ve keyfiyeti ve ayrıca mürekkepleşmesi bakımlarından kazandığı değer itibariyle, bankalarda teşkilât meselesi de büyük bir önem kazanmıştır. Bilhassa rasyonalizasyonun bürolara tatbikinin ön plânda bankalarda gördüğü revaç ve uygulanmasında elde edilen müsabet ve hayırlı sonuçlar itibariyle, banka teşkilâtı işlerinde mühim bir yenilik vücade getirmiştir.

Banka işletmeciliğinin ticarî karakteri itibariyle bankacılık organizasyonunun da bu prensibe dayanacağından bahseylemeğe hacet yoktur.

Bankaların teşkilâtı konusu yayınınımızın bankaların teşkilâtı ve muhasebesi bahsinde mütalâa ve izah edilecektir. Burada mevzuu umumî hatları ve esas me-

seleleri itibariyle tebarüz ettirmeğe çalışacağız. Şimdi bu esasa dayanan banka organizasyonunun, ana hatlarının ve hususiyetlerinin kısa bir hülâsasını yapalım :

Bankacılık organizasyonuna göre büyük şubeli bankaların kuruluş teşkilâtını şöyle çizebiliriz :

1 — U m u m M ü d ü r l ü k ,

2 — Ş u b e l e r . . . . .

1) **Umum Müdürlük :** Bankaların umumî sevk ve idaresini sağlayan, merkezî cihazıdır. Modern bir bankanın Umum Müdürlüğünün kuruluş ve teşkilâtını da, şu kısımlara ayırabiliriz :

— I —

İdare Meclisi

Umum Müdür

— II —

Umum Müdür Yardımcıları - Genel Sekreter

— III —

İdare Komitesi

<u>Aktif hizmet daireleri</u>	<u>Teftiş ve Kontrol</u>	<u>Etüt ve Organizasyon</u>
— Muamelât Müdürlüğü		
— Muhasebe Müdürlüğü		
— Hukuk İşleri Müdürlüğü		
— Muhaberat Müdürlüğü		
— Levazım Müdürlüğü		
— Personel Müdürlüğü		

Şemada görüldüğü üzere, işlerin tatbikiyetiyle uğraşan aktif hizmet daireleri ayrı bir grup halinde toplanmıştır. Bu daireler etüt ve organizasyon müdürlüğüne hazırlanan İdare Komitesi, Umum Müdürlükçe ve idare meclisince kararlaştırılan ve mevzulaştırılan işlerin tatbikatı, şubelerin bu mevzuat ve prensipler dairelerinde işletilmesi ve işlerin yürütülmesiyle uğraşır. Etüt ve organizasyon işlerinin tamamen ayrılması ve aktif hizmet dairelerine tahmil edilmemesi lâzımdır. Zira teşkilâtçılık ile yüksek sevk ve idare ve tatbikatçılık başka başka vasıflı faaliyetlerdir. Bir organizatör veya müşavir ile bir müdür arasında aranacak mesleki ma-

lûmat ve evsaf bakımından büyük ve önemli farklar vardır.

Bunların hepsini aynı elemanda toplamak kabil değildir. Etüt ve organizasyon müdürlüğü bir yandan banka faaliyetini alâkadar eyleyen iktisadî, malî ve sair etütleri yaparak bankanın çalışma sahasının gidişatını, istikâmetini ve banka ile alâkalı diğer bütün cereyanları etüt ederek bankayı muntazaman malûmattar ve dökümante eyler. Çalışma plânlarına ve teşkilâta, iş programlarına ait malzemeyi hazırlar. Bu etüt münhasıran iktisadî, malî sahaya ve piyasa hareketlerine inhisar etmez. Bankacılığa ait bütün konuları etüt ederler. Bu etüt ve

plânlar İdare Komitesince tetkik olunup mevzuatlaştırılır. Aktif hizmet daireleri tarafından tatbik olunur. Bu teşkilât aynı zamanda banka işlerinin bir danışma yeridir. Bu itibarla etüt ve organizasyon Müdürlüğünün önemi pek büyüktür.

Müdürlükler işlere ait düşüncelerini, ihtiyaçlarını teklif ederler. Hazırlanan plân ve mevzuatın idare komitesinde müzakeresine iştirak etmek suretiyle tasarıların ve mevzuatın tatbik kabiliyeti hakkında görüşlerini ileri sürerek tatbikata uymalarını sağlarlar. Böylece yüksek sevk ve idareye ve teşkilatlanmaya bilvasıta müdahale etmiş olurlar.

2) Şubeler : Bankanın aktif iş yerleridir. Hacimlerine ve ihtiyaçlarına göre teşkilâtlandırılır. Şubelerin teşkilâtından ileride bahsedeceğiz. Ancak şunu belirtmek isteriz ki, bu şubelerin iyi işleyebilmesi için, kuruluş ve faaliyetlerinde, ticarî bir zihniyet, metot ve organizasyon ile hareket edilmesi ve bu kaidelere daima uyulması lâzımdır.

Bankaların teşkilâtı bahsinde ele alınması gereken konulardan biri de teşkilât vasıtaları ve yardımcılarıdır. Bankaların kuruluş vasıtaları :

1 — İnsanı vasıtalar olan : «personel»,

2 — Maddî vasıtalar olan : «iş lokali, teçhizat» (Büro ve muhasebe teçhizatı),

3 — Muhasebe kuruluşu

Olarak üç unsurdan ibarettir. Müstakil birer etüt mevzuu olan bu bahisler kendilerine ayrılan bölümlerde tetkik edilecektir. Şunu belirtelim ki, sürüm ve işletmeyi sağlayacak olan lokal ve teçhizatın intihabında ve kuruluşunda çok dikkat etmek lâzımdır. Tesis yeri banka ile muameleleri olan müşterilerinin buldukları semttir. İngilizlerin (City) tesmiye ettikleri ticaret semtleri ticarethanelerin, bankaların, borsaların ve sair iktisadî müesseselerin temerküz ettiği yerlerdir. Kredi ve ticaret bankalarının hemen her memlekette böyle bir ticaret semtlerinde kurulduğunu görürüz. Mesele bizde İstanbul, Ankara ve İzmir'de ban-

kaların buldukları yerlere bakarsak bunların da umumiyetle piyasa mahallerinde kurulduklarını görürüz.

Bankacılığın yukarıda izahına çalıştığımız esas mesele ve mevzularından, bankacılığın ihtisas neveleri ve bankacılık öğretiminin bölümleri meydana çıkmış oluyor.

Amelî bankacılık bilgileri yayınıımızın esas mevzuu, banka muameleleri ve işletme tekniği ile bankaların teşkilât ve muhasebesi olacaktır. Ancak, bu mevzuların aydınlatılması bakımından lüzum ve zaruret hâsıl oldukça gerektiği kadar bankacılık siyaseti ve bankacılık hukuku mevzularına da temas edeceğiz.

Bugünün bankacısı umumî ve meslekî bir kültüre ve ayrıca ortaya koyduğu bankacılık branşları üzerinde bir ihtisaslaşmaya muhtaçtır. Fakat bütün ihtisasçıların banka tekniğine dair umumî bir bilgiye sahip olması lâzımdır. Bugün banka tekniğine ait umumî bir bilgisi olmayan bir banka hukukçusu, bir banka teşkilâtçısı, bir banka idarecisi ve bir banka müşaviri olamaz. Bu mütalâamızın hülâsası her branştaki banka personelinin banka tekniğine, yani asıl bankacılığa, branşının gerektirdiği nisbette vukufu olması ve meselelerini bunun ışığı altında halletmesi zaruridir.

Amelî bankacılık bilgilerinin maksat ve gayesi bu meslekî ve teknik kültürü verebilmektedir.

4. — Bankacılık Hukuku :

Banka muamelelerinin ve bankacılığın inkişafında hukukun ve hukuki tekâmülün büyük bir rolü olmuştur.

Banka muameleleri yukarıda anlattığımız bankacılık tekniği dairesinde, muayyen hukukî usul ve vasıtalarla yapılır. Diğer taraftan bankacılık işlemlerinin her biri hukukî bakımdan, birer hukukî muameleden ibarettir. Hukukun karz, vedia, vekâlet, kefalet, rehin ve ipotek gibi muhtelif müesseseleri, aynı zamanda banka işlemlerinin başlıca hukukî şekil ve vasıflarını teşkil eder. Gö-

rülüyor ki hukuk, bankaların faaliyetlerinde bir vasıta ve yardımcıdır. Bankaların yaptıkları her muamele hukukun bir kısmı ile alâkadardır.

Binaenaleyh bankalar faaliyetlerini tanzim edecek mevzuatlarının ve muamelelerinin eşkâl ve formüllerini ve dokümanlarını şekillendirirken, alâkalı hukukî esaslara veya hususî tâbirıyla bankacılık hukukuna göre tesbit ederler.

Buna göre bankacılığı ve banka muamelelerini alâkadar eyleyen hukukî müesseseler ve kaidelerin, bankacılık ve banka muamelelerine tabiki cephesinden mütalâasıyla bankacılığa ait esas ve şekillerinin veya banka muamelelerinin hukukî esas ve mahiyetlerinin tesbit ve istihraç olunmasına müteallik çalışma branşına, bankacılık hukuku tâbir olunur.

Bankalar faaliyetlerinde mevzuatlarını, muamele şekillerini ve vesikalarını evvelden bu bakımdan mütalâa ve tanzim ederler. Bu faktör ve çalışma banka muamelelerinin hukukî emniyetini sağlar. Diğer taraftan bu tedbirlere rağmen hâsıl olan münazaalı hallerde ve alacaklarının teahhüründe, mecbur kalınan takip faaliyetlerinde, bankaları maruz kalacakları diğer tehlikelerden de kurtarmış olur. Banka alacaklarının emniyetle tahsilinin temini, bankacılık hukukuna ikraz muamelelerinden sonra takip sahasında da mahsus bir mevki vermiş, bankacılık hukuku takip hukukuyla itmam ve takviye olmuştur. Bu itibarla bankacılık hukuku ve bankalarda hukuk işleri, önemli bir mevzu ve mühim bir teşkilât şubesidir. Bankalar vüs'atlerine göre teşkilâtlarında hukuk işleri müdürlüğü, hukuk müşavirliği ve küçük bankalarda birer avukat bulundurmak suretiyle bu mühim elemanı ve çalışmayı ihmal etmezler. Zira ihmali bankacının muhakkak zararını mucip olur.

Hukukun bankacılıktaki belirtilen önemi, bankacılık literatüründe ve banka muamelelerinin tedvirinde behemahal hukukî şekil ve prensiplerinin, izah ve öğretilmesini de icap ettirmiştir.

Bu bahse nihayet verirken şu ciheti

de ilâve edelim ki iyi bir banka hukukcusu bankacılığın ve banka muamelelerinin mahiyetlerini de bir bankacı kadar bilmekten vareste kalamaz.

5. — Notice :

Yukarıki bahislerde, bankacılığın mahiyetinin, esas meselelerinin ve buna göre mevzularının tadat ve izahına çalıştık. Görülüyor ki bankacılık asıl ve esasında hususî bir ticaret ve sanattır. Kuruluş ve faaliyetinde diğer ticarî işletmeler gibi bazı vasıta ve yardımcılarından istifade ve istiare eylemektedir.

Ancak, yukarıki satırlarda mahiyet ve esas meselelerini çizmeye ve anlatmağa çalıştığımız bankalar ve bankacılık, ticarî karakter ve fonksiyonları itibarıyla diğer ticarî teşebbüsler gibi ticarî bir zihniyet, metod ve organizasyon ile kurulup işletilmeye muhtaç ve tâbi olmakla beraber, ekonomideki yüksek mevki ve vazifeleri dolayısıyla, faaliyetlerine buna göre istikamet verecek, hususî bir siyasetde takip ve tabik eylemek mecburiyetindedirler. Binaenaleyh böyle yüksek ve ince bir sanatın fonksiyoner ve yüksek dirijanlarının, bankayı alelâde bir ticarî teşebbüs ve işletme gibi telakki etmeleri, mücerred bir teşkilât, müşterileri ve iş psikolojisine dayanan basit bir ticarî fonksiyona, kazanç gayesine tevcih ve sevk eylemeleri, şüphesiz ki bankacılığın yüksek gayesiyle kabili telif değerlidir. Bankacılık haddi zatında bir ticarî teşebbüs olmak hasebiyle kazanç gayesini de istihdaf eyler. Bununla beraber, bankayı alelâde bir ticarethane gibi telakki etmek ve sadece kâr yarısına sevk eylemek doğru olamaz. Millî ekonomiyi tanzim vazifesini deruhte eyleyen ve ekonominin bütün cereyanlarını üzerinde toplayan bankalar, bu sahadaki hareket tarzlarıyla ekonomik teşebbüslere rehber olmak mevkiindedirler. İş âlemi ve erbabı, hareket ve kararlarında bankaların iş politikalarına büyük ve geniş bir ehemmiyet atfederler. Bu durumda bankalar, takip ve tatbik edecekleri yanlış yol ve düşecekleri hatalarla teşebbüsleri de yanlış yollara ve hatalara sevk eder; millî

ekonomiyi de sarsarlar. Bu sebeple bankaların isabetli bir yol takip eylemeleri ve faaliyetlerine böyle bir istikamet vermeleri icap eder. Bu prensibin tahakkuku için banka şeflerinin ve muhtelif kademelerdeki fonksiyoner ve dirijanlarının, bankacılık sanatına ve teknik sahaya ait sipesiyalize olmuş bilgi ve tecrübeden başka, iktisadî ve malî sahadada geniş bir kültür ve tecrübeye sahip olmaları, iktisadî ve malî mesele ve olayları evvel-den seziş ve nüfuz kabiliyetini haiz kuvvetli iş adamı vasfını taşımaları da, o kadar lâzımdır. Bugünün gelişen ve genişleyen ekonomik yapısında her çeşit ekonomik teşebbüslerle temasta bulunan bankacı, bu işlerin hususiyetlerini de bilmeye ve anlamağa mecburdur. Yukarıda bahsettiğimiz müellif bu gibi banka personelinin ekonomi ve maliyeye ait bilgilerine geniş nisbette yer vermiştir.

Bu bahsin maksat ve gayesi bankacılık sanatının mahiyetini ve esas meselelerini ortaya koymak ve anahtarını vermekten ibaret bulunduğundan burada mesele ve mevzuların her birinin tafsilâtına girişmekten içtinap edilmiştir. Yalnız teşrih edilen esas meselelerinden mülhem olan ve yukarıki noktada toplanan fark ve hususiyeti dolayısıyla, bu dalı üzerinde fazlaca tavakkuf edilmiş; ehemmiyet derecesi mümkün olabildiği kadar tebarüz ettirilmeye çalışılmıştır. Bugünün modern bankacılığının, gerek literatür, gerek tatbikatının, bu meselelerin her birinin göz önünde bulundurulması suretiyle icap ve zaruretlерinin bihakkın yerine getirilmesine bağlı olduğundan bahsetmek zaittir.

Bu bahse nihayet verirken şu mevzua bilhassa işaret etmek ve üzerinde ehemmiyetle durmak isteriz.

Bugün bazı büyük bankalarımızda idare eden (selâhiyetliler) ler ve idare edilen (memurlar) için cari vazife ve selâhiyet sistemi modern iş zihniyetine, metot ve organizasyonuna uygun bir tarzda kurulamamış ve yürümektedir. Bilhassa her hizmet dairesindeki işler memur, tetkik memuru, şef muavini, şef,

âmir, fonedöpuvar, ikinci müdür, müdür muavini, müdür gibi bir seri memur ve âmir arasında, bazen defalarla gidip gelmektedir. Bazı küçük bankalar ise bir teşkilât hevesine kapılarak cesametleriyle mütenasip olmayan müteaddit muavinlik ve müdürlükler kurmaktadırlar. Bütün bu arz ettiğimiz çalışma metot ve organizasyonu rasyonel ve verimli bir iş sistemi değildir ve olamaz.

Fikrimizce iş dairelerinde lüzumsuz ara kademeler kaldırılarak standart bir iş ölçüsüne göre ayarlanmalı, iş sadece hazırlayıcı ile selâhiyettar arasında cereyan etmelidir. İşler mevzuatlaştığına göre, her selâhiyetli de, bir limit dairesinde muayyen bir işi resen görebilmelidir. Bütün işler bir selâhiyettarda tecemmü ve temerküz eylememelidir. Biz bugünün ticarî zihniyet, metot, organizasyona ve rasyonellik düşüncesine dayanan bu mütalâamızı yayınıımızın BANKALARIN organizasyonu bahsinde şekillendirerek tamamlamağa çalışacağız.

İkinci bölüm

TİCARİ BANKACILIK

Ticarî banka muameleleri ve muhasebelendirilmesi

I

Umumî Bilgi

1 — Ticarî bankacılığın izahı :

Bankacılıkta; ibrazlı, ihbarlı, vadeli her çeşit mevduat kabulünü, senet, iskonta ve iştirası, avans ve hesabı cari küşadı; her türlü banka hizmetleri ifasını ve malî muameleler icrasını mevzu ve sanat edinen bankacılığa, ticarî bankacılık ve nev'ilerini saydığımız banka muamelelerine de ticarî banka muameleleri denilmektedir.

Tarif ve izahını yatığımız ticarî bankacılığı mevzu ve sanat edinen bankalar; mevduat celbetmek ve reeskonta müraaat eylemek suretiyle sağladıkları kısa vadeli mütedavil sermaye ve kaynakları-

nı; ticarî, sınaî vesair teşebbüslerin çevirme sermayelerini ve kasa kolaylıklarını tamamlayan ve destekleyen üç ay, altı ay, dokuz ay ve nihayet bir yıl vadeli, nev'ilerini saydığımız banka muameleleriyle kısa vadeli kredi işlerinde kullanırlar. Teşebbüslerin kuruluş ve sabit sermayelerini tamamlamağa matuf orta ve uzun vadeli yatırım finansmanına matuf kredi ve ikrazlar bu nev'i bankacılık çerçevesinde mütalâa olunmaz. Esasen asıl bankacılık denildiği zaman da, doğrudan doğruya ticarî bankacılık anlaşılır. Ticarî bankacılık ve muameleleriyle, esas faaliyetleri olan tevdiat ve ticaret bankalarıyla aslı muamelelerine müteferri olarak ihtisas bankaları ve her türlü banka muameleleriyle uğraşan büyük kredi müesseseleri meşgul olur.

Bu durumda ticarî bankacılığın karakter ve şiarı, aharın parasını ahara ikraz eylemek üzere borçlanmaktır. Binaenaleyh bu bankaların ve bankacılığın çalışma vasıtası olan sermayelerinin kısmı azamı çeşitli mevduat halinde yabancı kaynaklardan tahassül eylemektedir. Banka sermayesi ise, sadece bir teminat unsuru olarak kalmaktadır. Fakat modern bankacılık bu klâsik kaideyi reddederek asıl taminatı takip ve tatbik edilen kredi ve portföy politikası ve plâsman sağlamlığı olması lâzım geldiği prensibini ileri sürmektedir. Gerçekte de mudilerin emniyeti ve en sağlam garanti banka plâsmanlarının solvablitesidir. Esasen klâsik banka işletmeciliğinde de mevcut olan solvablite prensibi plâsman sağlamlığının ifadesinden başka bir şey değildir. Bu durumda bu klâsik kaideyi ve ileri prensibi telif ederek tatbik eylemek, millî bankacılığımız için, en isabetli ve emniyetli bir sistem olur.

2 — Banka muamelelerinin iktisadî ve hukukî mahiyeti :

a) — Banka muamelelerinin iktisadî mahiyeti :

Banka muamelelerinin iktisadî mahiyet ve illiyetini tâyin edebilmek için, asıl banka muameleleri denilen kredi muame-

lelerini tahlil eylemek, iktisadî sahadaki vazife ve konfisyonunu belli etmek gerekir.

Krediye müstenid muamelelerde derhal para ödenmeyip ilerde ödeneceği taahhüt olunur. Bu hal satıcı tacirde nakit (sermaye) noksanı yaratır. Bu durumda bankaların tavassut ve kredisine müracaat olunur. Banka satıcı tacire kredi açarak açığını tediye ve itfa eder. Ve taraflar arasında ödeme tamamen ve nakden ifa olunmuş olur. Görülüyor ki, bankaların yaptığı her kredi muamelesi, tüccarlararası alım satım muamelesinde ödeme vasıtası rolünü ifa etmektedir. Bu fonksiyona göre bankacılık ve banka muameleleri mübadelenin bir vasıta ve safhasından ibarettir. Bu itibarla bankacılık ve banka muameleleri mübadelenin nakde nazaran daha mütakâmil bir şekli ve hususî bir mekanizması olmuştur. Bugün iktisaden ileri memleketlerde mübadele, paradan ziyade banka itibarıyla cereyan eylemektedir.

Banka kredisi, mübadelelere lüzumlu olan modern ve mütakâmil bir ödeme vasıta ve mekanizması yaratmak suretiyle mübadelenin ve dolayısıyla tedavülün gelişmesini ve netice olarak iktisadın gayesi olan servet istihsal ve istihlâkinin genişlemesini ve insanların ihtiyaçlarının tatminini kolaylaştırmaktadır. Böylece bugün bankacılığın ve banka muamelelerinin bütün ekonomiye şamil bir konfeksiyon arz eylediğini müşahade eylemekteyiz. Bankacılığın ve banka muamelelerinin iktisadî karakter ve konfeksiyonunun bu görüş ve izahı neticesinde bankaları, iktisadın istihsal, tedarik ve istihlâk hâdiselerinin temerküz eylediği merkezlerdir, diye de tarif edebiliriz.

b) — Banka muamelelerinin hukukî mahiyeti :

Mevzuatımız bankayı ve banka muamelelerini tarif etmemiştir. Kanun koyucu; banka muamelelerini tarif ve tasrih etmeksizin, mer'î Ticaret Kanununun 21 inci maddesinin V inci bendinde; hususî ve umumî banka muamelelerini, sureti

mutlakada, yani âkitlerinin niyet ve sıfatı ve muamelenin mahiyeti nazarı itibare alınmaksızın ticarî muamele sayarak, banka muamelelerini de ticarî muameleler arasına sokmuştur.

1957 yılı başında mer'iyete girecek olan 6762 sayılı yeni Ticaret Kanunumuz da 11 inci maddesinde ticarethane veya fabrika veyahut ticarî şekilde işlenilen müesseseleri ticarî işletme saymış; 3 üncü maddesinde bu müesseseleri ilgilendiren bütün muamele, fiil ve işleri ticarî işler olarak kabul etmiş; 12 nci maddesinde umumî olarak ticarî işletme şumulüne giren ticarethane ve fabrikaların faaliyet mevzuları ve işlemleri arasında (Bent 8) bankacılık da zikir ve tadât olunmuştur. Böylece yeni Ticaret Kanunumuz da banka ve bankacılığı ticarî işletme ve işleri mefhumu şumulüne sokarak bankayı ticarethane ve bankacılığı da ticarî faaliyet olarak kabul etmiştir. Yalnız eski Ticaret kanunumuz gibi bankacılığın tarifini yapmamış ve banka muamelelerini de tasrih etmemiştir.

Bu durumda bugünün bankacılık mefhum ve muhtevası ve her çeşit banka muameleleri otomatik olarak kanunun bankacılık tâbir ve kasdı içinde mütalâa edilecektir. Netice olarak bankacılık ve banka muameleleri ticaret ve ticarî muamelelerden madut bulunmaktadır.

3 — Banka muamelelerinin neveleri

Nazarî bankacılık sahasında banka muameleleri :

a — Kredi (itibar) muameleleri,

- 1 — Tevdiat (vadesiz, ihbarlı ve vadeli) kabul etmek,
- 2 — Kredi (senet iskonto ve iştirası, avans ve hesabı cari küşadı) açmak,

b — Mali muameleler :

- 1 — Menkûl kıymetler alım satımı,
- 2 — Menkûl kıymetler ihracına tavassut,

3 — Kambiyo ve arbitraj muameleleri,

4 — Para değiştirme (sarraflık) muameleleri.

c — Hizmet muameleleri :

- 1 — Para nakli (havale),
- 2 — Senet, fatura, kupon tahsili,
- 3 — Menkûl kıymetlerin idaresi,
- 4 — Emanet kabulü,
- 5 — Kasa icarı

olarak üç grup altında tasnif ve mütalâa olunur.

Bankacılık tatbikatına göre banka muamelelerini :

- 1 — Tevdiat muameleleri,
- 2 — Kredi muameleleri,
- 3 — Mali muameleler,
- 4 — Hizmet muameleleri.

olarak dört gruba ayırmak suretiyle de tasnif edebiliriz.

Birinci tasnife, bankalar kredi alan ve kredi satan işletmeler olduğundan, kredi muameleleri, bir taraftan bankaya kaynak sağlayan mevduat kabulü (kredi almak), diğer taraftan bu kaynakları senet iskonto ve iştirası, avans ve hesabı cari küşadı suretiyle işletmek (kredi vermek) yolundaki ilmî ve nazarî görüş hâkim olmuş; vadesiz, ihbarlı vadeli mevduat kabulü, senet iskonto ve iştirası, avans ve hesabı cari küşadı muameleleri kredi muameleleri çerçevesinde mütalâa olunmuştur.

İkinci tasnif ise banka tatbikatına göre yapılmıştır. Bu tasnif ilmî ve nazarî tasniften inhiraf arz etmekte ise de, banka tatbikat ve işlemesine mutabık ve pratik bir tasniftir. Bu sebeple biz Amelî Bankacılık yayınlarımızda banka muamelelerini bu tasnif dahilinde tetkik ve mütalâa edeceğiz. Bu muameleler kendilerine ayrılan bölümlerde esas itibariyle banka tekniği ve muhasebesi bakımlarından tetkik ve izah olunacaktır.

*Pamuklu ve Yünlü
Kumaş satın alırken*

% 10
TENZİLÂTTAN
istifade etmek için

SÜMERBANK'ta
BİR TASARRUF HESABI
AÇTIRINIZ

AYRICA:

ZENGİN İKRAMIYE ÇEKİŞ-
LERİNE İSTİRAK EDEREK
ANKARA VE İSTANBUL'DA
APARTMAN DAİRELERİ VE PARA İKRAMIYELERİ KAZANABİLİRSİNİZ.

SÜMERBANK

HERİŞ MATBAASI 19518
HERİŞ BEKLENDİ

T Ü R K İ Y E
Vakıflar Bankası T.A.O.

Sermayesi : 50.000.000 TL.

Merkez : ANKARA

Şubeleri :

Ankara	Kadıköy
Anafartalar - Ankara	İzmir
İstanbul	
Taksim	Bursa

HER TÜRLÜ BANKA MUAMELELERİ
DÜNYANIN HER YERİNDE MUHABİRLER

Telgraf Adresi :

Umum Müdürlük : VAKIFBANKUM
Şubeler : VAKIFBANK

Kod : Peterson International. 3 rd. edition

İ L L E R B A N K A S I

Şermayesi : 300.000.000 T.L.

İl Özel İdareleri, Belediyeler ve Köylerin
Harita, İmâr Plânlariyle Su, Elektrik,
Yapı, Proje, İnşa ve Tesisleri,

BANKA VE KREDİ
MUAMELE VE HİZMETLERİ
EN MÜSAİT ŞARTLARLA YAPILIR
VE
MEVDUAT HESAPLARI AÇILIR.

G Ü V E N

Türk Anonim Sigorta Sosyetesesi

Türkiye'nin en büyük Sigorta Şirketidir.

Sümerbank ve T. Emlâk Kredi Bankası Kurumu'dur

YANGIN-NAKLİYAT-HAYAT-KAZA-TRAFİK
Sigortaları

Sermaye ve ihtiyatları : T.L. 20.431.200,—

Muamele Merkezi : İSTANBUL

Adres : Sümerbank binası GALATA, Telefon : Santral : 444610
Müdür : 440630

Türk Ekspres Bank

Kapital : 4.000.000 Türk Lirası

MERKEZİ : GALATA - İSTANBUL

ŞUBELERİ :: Galata, Bahçekapı, İzmir, Bartın.

AJANSLARI

İSTANBUL'DA . Karagümrük, Kadıköy, Üsküdar, Osmanbey,
Arnavutköy, Silivri.

İZMİR'DE . Alsancak, Çarşı.

Her nevi banka muamelâti

Yabancı memleketler muhabirleri vardır.

İNAN
SİGORTA ŞİRKETİ
YANGIN
HAYAT
KAZA
NAKLİYAT

Sigortaları için en yeni teknik imkânları
sağlar

Merkezi : İSTANBUL

Galata, Bankalar Cad. No : 48

Tel : 449357 - 491368

T. C.
ZİRAAT BANKASI

Vadeli, vadesiz tasarruf hesapları
1956 ikramiye tutarı

2.000.000 Liradır.

BU ZENGİN PLÂNDÂ

*Gayrimenkuller, dolgun para ikramiyeleri, eşya,
traktörler, ziraat âletleri bulunmaktadır.*

DENİZCİLİK BANKASI

Mevduat İkramiyeleri

HER 50 LİRAYA
BİR KURA NUMARASI

Sizde bir hesap açtırınız

Etibank, İş ve T. Ticaret Bankalarıyla Millî Reasürans Şti.nin kurduğu

Ankara Sigorta Şirketi

Emniyet, Sür'at ve Kolaylığın Sembolüdür.

Sermaye ve ihtiyatları : 7.734.502.81 T.L.

Merkezi : GALATA - Bankalar Cad. No : 80 (Ankara Sigorta Hanı)

Telefon : Müdür : 44 26 64
Santral : 44 75 80 (iki hat)

Telgraf : ANTAŞ
İstanbul

AMERİKAN MENŞELİ

OLİVER

*Fabrikasının En Son
Yeniliklere Göre
İmal Ettiği*

**Super Tam Ekonomik
Traktörleri**

ÇİFTÇİLERİMİZİN EMİRLERİNE AMADEDİR

**KOÇ TİCARET T. A. Ş.
ANKARA**

HALK BANKASI T. A. Ş.

Sermaye ve İhtiyatları : 20.864.443.69

ŞUBELERİ

Adana	Elâzığ	Manisa
Afyon	Erzurum	Maraş
Antakya	Eskişehir	Mardin
Antalya	Gaziantep	Merzifon
Aydın	İsparta	Nevşehir
Balıkesir	İzmir	Niğde
Burdur	İzmit	Samsun
Bursa	Kastamonu	Sivas
Çorum	Kayseri	Tokat
Denizli	Kırşehir	Trabzon
» Delikçinar br.	Konya	Uşak
Diyarbakır	Malatya	Yozgat

SANDIKLARI

ANKARA HALK SANDIĞI T. A. Ş.

Sermaye ve ihtiyat : 3.695.957.—

Ajansları } Beypazarı
Kırıkkale

İSTANBUL HALK SANDIĞI T.A.Ş.

Sermaye ve ihtiyat : 3.421.742.—

Ajansı : Çarşıci

EMNİYET SANDIĞI

1956 YILI TASARRUF HESAPLARI
İKRAMİYELERİ

450.000 Liradır

Çiftelhavuzlar'da
BAHÇELİ EVLER
APARTMAN DAİRELERİ
Bahçelievler'de
ARSA LAR
EV, APARTMAN DAİRESİ ve
ARSA'yı kazananlara
(20.000) liraya kadar
KREDİ
Zengin PARA İkramiyeleri

1.500.000 Liralık

MESKEN KREDİLERİ
Şimdiden hesap açtırınız.
Her (150) liraya bir kur'a.

S Ü M E R B A N K

Sermayesi : 500.000.000 Türk Lirası

Vadeli vadesiz küçük cari hesaplar için yılda

6 ÇEKİLİŞTE

Apartment daireleri ve çeşitli para ikramiyeleri ve ayrıca fevkalâde ikramiyeler.

En az bir sene vadeli ve 6 ay çekilmeyen vadesiz 300 Liralık mevduat sahiplerine Yünlü (halı hariç) ve Pamuklu satışlarında geniş imkânlar dahilinde % 10 tenzilât

Şartlar Banka gişelerinden öğrenilebilir.

Umum Müdürlük : Ankara
Merkez Müdürlüğü : Ankara

Şubeleri : İstanbul, Bahçekapı (İst.), Adana, Karabük, Kayseri, İzmir, Balıkesir

Ajansları : Beyoğlu (İst.), Eşrefpaşa (İzmir)

Bankanın Müesseseleri :

- Sümerbank Alım ve Satım Müessesesi — İstanbul
- Sümerbank Ateş Tuğlası Sanayii Müessesesi — Filyos
- Sümerbank Bakırköy Pamuklu Sanayii Müessesesi — İstanbul
- Sümerbank Basma Sanayii Müessesesi — İzmir — Halkapınar
- Sümerbank Çimento Sanayii Müessesesi — Sivas
- Sümerbank Deri ve Kundura Sanayii Müessesesi — Beykoz — İstanbul
- Sümerbank Ereğli Pamuklu Sanayii Müessesesi — Ereğli — Konya
- Sümerbank Kayseri Pamuklu Sanayii Müessesesi — Kayseri
- Sümerbank Kendir Sanayii Müessesesi — Taşköprü
- Sümerbank Malatya Pamuklu Sanayii Müessesesi — Malatya
- Sümerbank Merinos yünlü Sanayii Müessesesi — Bursa
- Sümerbank Sungipek ve Viskoz Mamulleri Sanayii Müessesesi — Gemlik
- Sümerbank Yünlü Sanayii Müessesesi — Deftardar — İstanbul

Sümerbank'ın Teşebbüsü :

- Kütahya Keramik Fabrikası

Halkın ve Esnafın Bankası

Ankara Halk Sandığı

İKRAMİYE NİSBETİ EN YÜKSEK
OLAN BANKA

- Her 50 liraya bir Kur'a Numarası
- Modern kiralık kasalarımız
- Sür'at, Emniyet, Ciddiyet
- Bütün Banka Muameleleri

Pazar hariç her gün 9 - 18 arası devamlı mesaisiyle
müşterilerinin emrindedir.

UNUTMAYIN

Ankara Halk Sandığı

Sizin Bankanızdır

A N A D O L U

Anonim Türk Sigorta Şirketi

Türkiye'nin en eski ve en büyük Sigorta Şirketidir.

Sermayesi : 1.500.000 T.L.

(Tamamen ödenmiş)

Muamelât Merkezi : Galata, Karamustafapaşa Cad. Anadolu Sigorta Han

Telg. Adresi : İmtiyaz - İstanbul

Telefon : 444659 - 444653/2/1, 447550/8/9

P. K. : 845 - Galata

HAYAT

YANGIN

NAKLİYAT

KAZA

sigortalarınız için en müsait şartları «ANADOLU» da bulabilirsiniz.

T. C. Merkez Bankası Vaziyeti

A K T İ F :	29/9/1956	27/10/1956	24/10/1956
Altın	402.098.504.47	402.178.673.32	402.178.673.32
Döviz Borçluları	223.903.077.70	222.256.022.59	219.457.027.64
Ufaklık Para	1.183.646.07	1.045.365.13	772.573.98
Dahildeki Muhabirler	323.567.47	192.853.10	232.695.25
Senetler Cüzdanı	2.704.150.877.05	2.752.287.548.80	2.820.848.158.99
Tahviller Cüzdanı	28.768.158.20	30.697.854.71	30.704.484.97
Avanslar	641.173.023.68	624.150.054.03	602.371.802.—
Mahsuba tabi matlubat	467.920.061.41	467.920.061.41	467.920.061.41
Muhtelif	245.469.627.67	229.276.002.54	233.355.171.47
P A S İ F :			
Sermaye	15.000.000.—	15.000.000.—	15.000.000.—
İhtiyat Akçesi	56.645.532.79	56.645.532.79	56.645.532.79
Tedavüldeki Banknotlar	2.298.637.438.50	2.368.743.742.50	2.433.310.994.50
Mevduat	913.772.981.53	892.557.113.52	881.003.891.26
Altın Alacaklıları	154.812.205.84	154.892.374.69	154.892.374.69
Döviz Alacaklıları	701.426.108.09	092.557.178.95	704.706.137.86
Muhtelif	574.696.276.97	549.608.493.18	532.281.717.93
TOPLAM	4.714.990.543.72	4.730.004.435.63	4.777.840.649.03

6 Haziran 1956 tarihinden itibaren iskonto haddi % 6, 28 Haziran 1955 tarihinden itibaren altın üzerine avans % 3½

Çukurova Pamuk Tarım Satış Kooperatifi Birliği

A D A N A

Tesis Tarihi : 1940

Kapitali	: 4.000.000	Sicilli Ticaret	: 1073
Yedek akçe	: 1.500.000	İhracat Ruh. No.	: 1885
Ortak adedi	: 5.783	İştigal mevzuu	:
Telgraf adresi	: Çukobirlik-Adana	Pamuk, Susam, Yerfıstığı, Çeltik	(Pirinç).
Telefon		Birliğe bağlı kooperatifler:	
Umum Müd.	: 2740	Adana, Ceyhan, Tarsus, Yenice	Osmaniye, Maraş.
Muhasebe Müd	: 2881	Tesisler:	
Santral	: 2837	(Yenice Sawgin Çırçır ve Prese Fab.)	
Posta kutusu	: 3	Ceyhan » » » » »)	
Kod : Bentley's Complete Phrase		Adana pamuk müessesesi	
		Mersin Nebatî Yağ ve Sabun Fab.	

Paranızı atıl bırakmayın bankaya yatırınız

Sizin malınız olduğu kadar aynı zamanda milli bir servet olan emtianızın emniyetle muhafazasını, bakılmasını istiyorsanız.

UMUMİ MAĞAZALAR

Türk Anonim Şirketine Müracaat Ediniz

Sermayesi : 10.000.000

**TEMİZ VE MUNTAZAM DEPOLAR... İYİ BAKIM
NORMAL TARİFE**

Emtia karşılığında Umumî Mağazalarca verilecek Resepise - Varant senediyle malınızın yer değıştirmeden el değıştirmesini, terhinini ve Bankalardan kredi teminini sağlayabilirsiniz.

Umumî Mağazalar İthalât ve İhracatta ödenmesi icabeden Liman, Gümrük resimleriyle nakliye vesaire hizmetlerin masraflarını finanse eder.

Umumî Mağazalara Resepise - Varant senediyle tevdi olunan emtia, Ticaret Kanununun 809 uncu maddesindeki kayıtlar dahilinde olmak üzere, haciz muamelesine karşı mezkûr kanunun emniyeti altındadır.

Umumî Mağazaların muhafazasına bırakılan emtianın bozulmaması ve çürümemesi için gereken bütün tedbirler alınır... Bu mallar işlenir... Paketlenir... Anbalâjlanır... Numune alınır... Karşılığında musâddak Numune Şahadetnamesi verilir... Ekspertizi yapılır... Gümrüklenir... Sevkedilir... Satışına tavassut olunur... Emtia makbuzu ile depolanan emtia karşılığında Bankalarla rehin muamelesi yapılabilmektedir.

MÜRACAAT YERLERİ :

TELEFON

Ankara'da Koçak Han
İstanbul'da 4 üncü Vakıf Han
İzmir'de Konak Mevkiinde
Mersin'de Tarsus yolu üzerinde
Samsun'da Necipbey Caddesi
İskenderun'da 5 Temmuz Cad.

13217 - 14969 - 12735 - 11129 - 12379
274020 - 272827
4142
274029 - 272827
1077
254 - 349

Banka hizmetlerinden faydalanmayı ödemelerinizde çek kullanmayı adet ediniz.

**EMLAK
BANKASI**

1956
İKRAMIYE
PLÂNI

5 Bahçeli Ev, 3 Apt. Dairesi, Bol ve Çeşitli
Para İkramiyeleri ve 3.750.000 Liralık Kredi

TÜRKİYE
EMLAK KREDİ BANKASI

Banka hizmetlerinden faydalanmayı ödemelerinizde çek kullanmayı adet ediniz.

T. C. ZİRAAT BANKASI

Kuruluş : 1863, Sermayesi : 750.000.000 T. L.
Umumi Merkez Ankara, 519 Şube ve Ajans

Memleketimizin en geniş teşkilâtli bankasıdır. Dünyanın her tarafında muhabirleri vardır. Çiftliğe geniş ve çeşitli krediler açar. Her nevi kredi muameleleri ve banka hizmetleri yapar.

Adana - Adapazarı - Adıyaman - Afyon Ağrı - Akhisar - Aksaray - Akşehir - Alaşehir - Amasya - Antakya - Antalya - Aydın - Ayvalık - Acıpayam - Adıyaman - Afsin - Ahlat - Akcaabat - Akçadağ - Akçakale - Akçakoca - Akdağmadeni - Akseki - Akyazı - Alaca - Alaçam - Alanya - Altınözü - Altıntaş - Alucra - Anamur - Adirin - Ankara - Araç - Araklı - Arapkir - Ardahan - Ardahan - Ardeşen - Arpaçay - Artova - Artvin - Aşkale - Avanos - Ayancık - Ayaç - Ayvacık - Azdavay .

Bafra - Bahçekapı - Balıkesir - Bandırma - Bayburt - Bergama - Beyoğlu - Bolu - Bulancak - Burdur - Bursa - Babaeşki - Bahçe - Balâ - Balya - Bartın - Baskil - Başkale - Bayındır - Bayramiç - Besni - Beşiri - Beypazarı - Beyşehir - Biga - Bigadiç - Bilecik - Bingöl - Birecik - Bismil - Bitlis - Bodrum - Boğazlıyan - Bolvadin - Bor - Borçka - Boyabat - Bozcaada - Bozdoğan - Bozkiç - Bozova - Bozkurt - Bozöyük - Bucak - Bulancak - Bulanık - Buldan - Burhaniye - Bünyan.

Ceyhan — Cide - Cihanbeyli - Cizre.

Çanakkale - Çankırı - Çorum — Çal - Çamardı - Çamela - Çamlıdere - Çan - Çatalzeytin - Çarşamba - Çatalca - Çaycuma - Çayeli - Çayıralan - Çaykara - Çekerek - Çemişkezek - Çerkeş - Çermik - Çeşme - Çıldır - Çınar - Çiçekdağı - Çifteler - Çine - Çivril - Çorlu - Çölemerik - Çubuk - Çumra.

Denizli - Düzce - Diyarbakır — Daday - Darende - Dağca - Demirci - Demirköy - Derik - Devell - Devrek - Devrekani - Dicle - Dikili - Dinar - Divriği - Diyadin - Doğanşehir - Doğubayazıt - Dörtöyl - Dursunbey.

Edirne - Edremlit - Elâzığ - Ereğli (Konya) - Erzincan - Erzurum - Eskişehir — Eflâni - Eceabat - Eğirdir - Elbistan - Eleşkirt - Elmali - Emet - Emirdağ - Erbaa - Ereğ - Erdek - Ergani - Ereğli (K. D.) - Ermenek - Eruh - Eskipazar - Eşme - Eyüp - Ezine.

Fatih - Fatsa — Fethiye - Fındıklı - Fınlık - Foça.

G. - Antep - Gemlik - Giresun — Gazipaşa - Gebze - Gediz - Gelendost - Gelibolu - Gemerek - Genç - Gerede - Germencik - Gerze - Geyve - Göksun - Gölcük - Göle - Gölhisar - Gökioy - Gölpaazarı - Gönen - Gördes - Görele - Göynük - Gülnar - Gülşehir - G. Hacıköy - Gümüşhane - Güney - Gürün.

Hacıbektaş - Hadim - Hafik - Hassa - Havza - Haymana - Hayrabolu - Hekimhan - Hendek - Hınıs - Hilvan - Hopa - Horasan - Hozat.

Iğdır — Iğaz - Iğın - Iliç.

İsparta - İnebolu - Iskenderun - İstanbul (Galata) - İzmir — İkizdere - İmranlı - İmroz - İncesu - İnegöl - İpsala - İskilip - İslâhiye - İspir - İvrindi - İznik.

Karaman - Kars - Kastamonu - Kayseri - Kilis - Kırıkkale - Kırşehir - Kocaeli - Konya - Kütahya — Kadınhanı - Kadiri - Kağızman - Kahta - Kalecik - Kaman - Kandıra - Kangal - Karaburun - Karabük - Karacabey - Karacasu - Karaisalı - Karahallı - Karakoçan - Karamürsel - Karapınar - Karasu - Kartal - Karayazı - Kargı - Kaş - Kavak - Keban - Keçiborlu - Keles - Kelkit - Kemaliye - Kemalpaşa - Keskin - Keşan - Keşap - Kinik - Kırıkhan - Kırkağaç - K. Hamam - Kızıltepe - Kığı - Kilis - Kiraz - Koçanlı - Korkuteli - Koyulhisar - Kozan - Kozluk - Köyceğiz - Kula - Kulp - Kurşunlu - Kurtalan - Kuşadası - Kuyucak - Küre - Lâdik - Kepsut - Lapseki - Lice - Lüleburgaz.

Malatya - Manisa - Maraş - Mardin - Merkez Md. - Mersin - Merzifon - Milâs - Muğla — Maçka - Maden - Mahmudiye - Malazgirt - Malkara - Manavgat - Manyas - Marmaris - Mazgirt - Mazıdağ - Mecidiye - Menemen - Mengen - Mesudiye - Midyat - Mihalicçik - Mucur - Mudanya - Mudurnu - Muradiye - M. Kemalpaşa - Muş - Mut.

Nazilli - Niğde — Nallıhan - Nazımliye - Nevşehir - Niksar - Nizip - Nusaybin.

Ordu - Osmanlıye — Of - Oltu - Orhaneli - Orhangazi - Osmaniye - Osmaniye - Ovacık.

Ödemiş - Özalp.

Polatlı — Palu - Pasinler - Patnos - Pazar - Pazarcık - Pazaryeri - Perşembe - Pertek - Pınarbaşı - Pınarhisar - Posof - Pozantı - Pütümlü - Pütürge.

Rize — Refahiye - Reşadiye - Reyhanlı.

Saklılı - Samsun - Sarayköy - Sırt - Sinop - Sivas - Söke — Safranbolu - Salmbeyli - Samandağı - Sandıklı - Saray - Sarayköy - Sarayönü - Sarıkamış - Sarız - Savur - Seben - Seferhisar - Senirkent - Serik - Seydişehir - Seyitgazi - Sındırgı - Silifke - Silivri - Silvan - Simav - Siverek - Sivrihisar - Solhan - Soma - Sorgun - Söğüt - Söke - Sungurlu - Susurluk - Suşehri - Sürmene - Sürüş - Sütçüler - Sincanlı.

Şişli — Şabanözü - Şefaath - Ş. Karaağaç - Ş. Karahisar - Şarkışla - Şarköy - Şavşat - Şenkaya - Şrf. Koçhisar - Şile - Şiran - Şubat.

Tarsus - Tekirdağ - Tire - Tokat - Trabzon - Turgutlu - Tahınlı — Taşköprü - Taşova - Tatvan - Tavas - Tavşanlı - Tefenni - Tekman - Tercan - Terme - Tirebolu - Torbalı - Tomarza - Torul - Tortum - Tosya - Tunceli - Turhal - Tutak - Tuzluca.

Urfa - Uşak — Ulubey - Uluborlu - Ulukışla - Ulus - Üzünköprü.

Ünye - Üsküdar — Ürgüp.

Van — Vakıfbekir - Varto - Vezirköprü - Viranşehir - Viçe.

Yenişehir (Ankara) - Yerköy - Yozgat — Yalova - Yalvağ - Yatağan - Yayladağ - Yenice - Yenişehir - Yeşilhisar - Yeşilova - Yıldızeli - Yusufeli - Yunak.

Zonguldak — Zara - Zile.

BÜROLAR : Adana — Kuruköprü - Saathane. - Hal. İzmir — Çankaya - Karşıyaka - Şarıranahtı, Konya — Çarşı. Zonguldak — Çatalağzı - Killimli - Kozlu - Setbaşı - Bursa Şeker Fb. - Susurluk - Gençlik Parkı - Ankara.